

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DAKİ
STATÜKO KARŞITI YAPILANMALARIN
TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÜNAL BAYRAKTAR

İZMİR – 2015

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DAKİ
STATÜKO KARŞITI YAPILANMALARIN
TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNE
ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÜNAL BAYRAKTAR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. KEREM BATIR

İZMİR – 2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DAKİ
STATÜKO KARŞITI YAPILANMALARIN
TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNE
ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ÜNAL BAYRAKTAR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. KEREM BATIR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç.Dr.Kerem BATIR

Doç.Dr.Soner KARAGÜL

Doç.Dr.M.Bülent ULUDAĞ

İmzası

.....
.....
.....

II

 İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ ISO 9001:2008	T.C. İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü	 Dok. No: FR/69/06 İlk Yayın Tar.: 25.12.2013 Rev. No/Tar.: 00/... Sayfa: 1 / 2
	TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanlığı
 GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalımız **Yüksek Lisans / Doktora Programı** öğrencisi **Ünal BAYRAKTAR** ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: 21 Temmuz 2015
 Sayı :

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç.Dr.Kerem BATIR

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen **Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri** başlıklı **yüksek lisans / doktora** tezi ile ilgili olarak jürimiz **21 Temmuz 2015** tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında **OYÇOKLUĞU/OYBİRLİĞİ** ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen **Yüksek Lisans / Doktora** tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii)Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii)Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans için)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi

Unvanı ve Adı Soyadı

İmza

Tez Danışmanı

Üye

Doç.Dr.Kerem BATIR

Üye

Doç.Dr.Soner KARAGÜL

Üye

Doç.Dr.M.Bülent ULUDAĞ

Üye

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için ek süre Yüksek Lisans için en fazla 3 ay, Doktora için en fazla 6 aydır.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Projesi olarak sunduğum “*Arap Baharı sonrası Ortadoğu’daki statüko karşıtı yapılanmaların Türkiye’nin güvenlik stratejilerine etkileri*” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21 Temmuz 2015

ÜNAL BAYRAKTAR

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DAKİ STATÜKO KARŞITI YAPILANMALARIN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

Ünal BAYRAKTAR

Izmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu tez çalışmasında, Arap Baharı sonrasında büyük öneme sahip Ortadoğu'da ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmaların Türkiye'nin güvenlik politikalarına etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Ortadoğu, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle tarih boyunca büyük devletlerin öncelikli hedefi olmuştur. Güvenlik ve güvenlik stratejileri tanımları yapılarak Türkiye'nin güvenlik stratejisinin inşasındaki anayasal süreç incelenmiştir. Türkiye'nin coğrafi boyutu, ulusal menfaatleri ve hedefleri doğrultusunda, ulusal güvenlik ortamını olumsuz etkileyen unsurlar belirtmeye çalışılmıştır. Ortadoğu coğrafyası, en eski yerleşim yerlerinden biri olarak her dönemde önemli olmuştur. Bölgede yaşanan süreçten her ülkenin etkilenmesiyle birlikte ülkelerin, kıtalar arasında bir köprü konumunda olan bu bölgede söz sahibi olabilmek için çok büyük mücadeleler vererek politikalar geliştirmiştir. Bölgemizde meydana gelen her türlü istikrarsızlık ve çatışma, başta bölge ülkeleri olmak üzere bölge dışı büyük güçler vasıtasıyla da tüm dünyayı etkileyen ve meşgul eden bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'den farklı olarak ABD, Rusya, AB'nin güvenlik stratejileri ile güvenlik tehditleri boyutuna yaklaşımları çalışılmıştır. Arap Baharı'ndan etkilenen bölge ülkelerine Türkiye'nin yaklaşımı sorgulanmıştır. Güvenlik stratejileri açısından birbirinden farklı pek çok risk faktörünü beraberinde getirmiştir. Türkiye gibi

stratejik açıdan önemli konuma sahip bir ülke için güvenlik, gündemi meşgul eden önemli bir hal almıştır. El-Kaide, DEAŞ, Hizbullah, Müslüman Kardeşler, PKK/PYD, El-Nusra, zgr Suriye Ordusu, Sünni-Şii atışmaları gibi ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmalar bölgede mevcut fay hatlarına ve dinamiklere farklı boyutlar eklemiştir. Türkiye'nin bölgesel stratejisindeki güvenlik politikalarının baskın olacağı, her bir dinamiğin ağırlığının bölge ülkelerinde değişiklik göstereceği bakış açısıyla değerlendirilerek bu yöndeki soruların cevaplarına erişilmesi ve bu konudaki boşluğun doldurulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Arap Baharı, rgtsel Yapılanma, Güvenlik Politikaları, Bölgesel Strateji, Ortadoğu.

ABSTRACT

Master Thesis

ARAB SPRING AFTER ANTISTRUCTURING OF THE STATUS QUO IN THE MIDDLE EAST EFFECT OF TURKEY'S SECURITY STRATEGY

Ünal BAYRAKTAR

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations Program

In this study, the anti-Arab status quo in the Middle East appeared after spring embodiments are of great importance to Turkey's security policy effects will be studied. The Middle East, the largest state -owned due to its geopolitical and geostrategic position throughout history has been the primary targets. The constitutional process has been examined in the construction of Turkey's security strategy by making the definition of safety and security strategy. Turkey's geographical size, in accordance with national interests and objectives, the factors adversely affecting the national security environment has tried to be specified. Middle East geography was an important period in every one of the oldest settlements. The process with the affected countries in the region experienced in each country, which is a bridge between continents has developed many policies giving great fight to have a say in this Regional Geography. All kinds of instability and conflict in our region, occurring outside the region , including neighboring countries, particularly affecting the whole world has become preoccupied by the great powers and subject. In this study, unlike Turkey and the US, Russia, approaches to security threats to the EU's security strategy dimensions were studied. Turkey's approach to the region affected by the Arab Spring countries were questioned. From one another in terms of security strategy has brought many different risk factors. Security for a country with strategically important locations such as Turkey, has occupied

an important agenda of the state. Al-Qaeda, DEAŞ, Hezbollah , the Muslim Brotherhood, the PKK/PYD El Nusr to the Free Syrian Army , the Sunni-Shiite conflict, such as the emerging status quo anti- organizational structuring existing fault lines in the region and add different dimensions to dynamic. Turkey's security Policies will be dominant in the regional strategy, aimed evaluated with a view to show a dynamic change in the weight of each country in this direction be reached to answer questions and to fill the gaps in this regard.

Keywords

The Arab Spring, Organizational Structuring, Security Policies, Regional Geography, Middle East.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Tez Onay Sayfası	II
Yemin Metni	III
Özet ve Anahtar Kelimeler	IV
Abstract and Keywords	VI
İçindekiler	VII
Kısaltmalar	XI
Önsöz	XIII
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYENİN GÜVENLİK STRATEJİSİ VE DİĞER DEVLETLERİN GÜVENLİK STRATEJİLERİ

1.1. Güvenlik ve Strateji Kavramları ve Teorik Çerçeve	3
1.1.1. Güvenlik Kavramı	4
1.1.2. Ulusal Güvenlik Kavramı	6
1.1.3. Uluslararası Güvenlik Kavramı	10
1.1.4. Bölgesel Güvenlik Kavramı	11
1.1.5. Strateji Kavramı	14
1.1.6. Güvenlik Stratejisi	16
1.2. Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisinin Oluşturulması	17
1.2.1. Türkiye'de Güvenlik Stratejisinin İnşasında Anayasal Boyut	18
1.2.2. Türkiye Coğrafyasının Coğrafi Boyutu	20
1.2.3. Ulusal Menfaatler ve Hedefler	22

1.2.4. Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Ortamını Olumsuz Etkileyen Unsurlar ve Güvenlik Tehditleri Boyutu	24
1.3.Diğer Devletlerin Güvenlik Stratejileri	25
1.3.1.ABD'nin Güvenlik Stratejisi	26
1.3.2.Rusya'nın Güvenlik Stratejisi	28
1.3.3.Avrupa Birliği'nin Güvenlik Stratejisi	29

İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'DA ARAP BAHARININ BÖLGESEL VE KÜRESEL ETKİLERİ

2.1. Arap Baharı'nı Ortaya Çıkaran Nedenler	32
2.2.Arap Baharı'ndan Etkilenen Bölge Ülkeleri	36
2.2.1.Tunus; Yasemin Devrimi, Arap Baharının İlk Durağı	36
2.2.2.Mısır; Nil Deltasında Uyanış	40
2.2.3.Libya; Kaddafi'nin Sonu	43
2.2.4.Bahreyn; İki Denizin Arasında	46
2.2.5.Suudi Arabistan; İyileştirilen Gelecek	48
2.2.6.Yemen; "Hayırlı Bir Sonuç"	51
2.2.7.Suriye; Parçalanma Sarmalı	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DAKİ STATÜKO KARŞITI YAPILANMALARIN DURUMU

3.1.El-Kaide	60
3.1.1.El-Kaide'nin Amacı	61
3.1.2.El-Kaide'nin Toplumsal Zemin Kazanması	63

3.2.DEAŞ	64
3.2.1.DEAŞ'ın Amacı	65
3.2.2.DEAŞ'ın Toplumsal Zemin Kazanması	67
3.3.Hizbullah	70
3.3.1.Hizbullah'ın Amacı	71
3.3.2.Hizbullah'ın Toplumsal Zemin Kazanması	71
3.4.Müslüman Kardeşler	73
3.4.1.Müslüman Kardeşler'in Amacı	74
3.4.2.Müslüman Kardeşler'in Toplumsal Zemin Kazanması	74
3.5.PKK/PYD	76
3.5.1.PKK/PYD'nin Amacı	77
3.5.2.PKK/PYD'nin Toplumsal Zemin Kazanması	74
3.6.El-Nusra Cephesi	79
3.7.Özgür Suriye Ordusu	80
3.8.Sünni-Şii Çatışmaları	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BÖLGESEL YAPILANMALAR HAKKINDAKİ POLİTİKALARI VE YAPILANMALARIN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

4.1.2011 Sonrası Türkiye'nin Dış Politikası	86
4.2.Türkiye'nin Arap Baharından Etkilenen Ülkelere Yaklaşımı	90
4.2.1.Türkiye'nin Yasemin Devrimi'ne Yaklaşımı	90
4.2.2. Türkiye'nin Mısır'daki Devrime Yaklaşımı	92
4.2.3.Türkiye'nin Libya Baharı'na Yaklaşımı	93
4.2.4.Türkiye'nin Bahreyn Değişimine Yaklaşımı	95

4.2.5. Türkiye'nin Arap Baharı'ndan Etkilenen Suudi Arabistan'a Yaklaşımı	96
4.2.6. Türkiye'nin Yemen Devrimi'ne Yaklaşımı	98
4.2.7. Türkiye'nin Suriye Parçalanma Sarmalı'na Yaklaşımı	100
4.3. Türkiye'nin Bölgesel Yapılanmalar Konusundaki Politikaları	103
4.3.1. Türkiye'nin El-Kaide ile Mücadele Stratejisi	104
4.3.2. Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadele Stratejisi	105
4.3.3. Türkiye'nin Hizbullah ile Politikası	109
4.3.4. Türkiye'nin Müslüman Kardeşler ile Politikası	110
4.3.5. Türkiye'nin PKK/PYD ile Mücadele Stratejisi	111
Sonuç	114
Bibliyografya	119
Ekler	136
Özgeçmiş	144

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYEK	: Arap Yarımadasındaki El-Kaide
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BRIC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın Ekonomileri
Çev.	: Çeviren
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam
Der.	: Derleyen
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
ISIS	: Iraq Sham İslamic State
GPC	: Yemen Halk Genel Kongresi
KDP	: Kürdistan Demokrasi Partisi
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Kürdistan Halk Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
s.	: Sayfa
SGHA	: Silahlı İnsansız Hava Araçları
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAEK	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
UGK	: Libya Ulusal Geçiş Konseyi
YAK	: Mısır Yüksek Askeri Konseyi

ÖNSÖZ

2011 yılında başlayan ve uluslararası literatürde genel bir kabulle Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal olaylar, günümüzde hala bu ülkelerdeki değişim ve dönüşüm sürecini etkilemektedir. Arap Baharı, yüzyıl önce Ortadoğu’da kurulmuş olan sistemlerin miadını doldurduğunu ve sistemi değiştirmenin zamanının geldiğini göstermiştir.

Tez konusu olarak “Arap Baharı Sonrası Ortadoğu’daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye’nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri” ni seçerek, Arap Baharı’nın bölgedeki demokratik sistemlere değil istikrarsızlığın hakim olduğu etnik ve mezhepsel ayrışma sonrası ortaya çıkan yapılanmaların Türkiye’nin güvenlik sorunlarına etkilerini inceleme amacını taşıdım.

Tez yazımı boyunca çalışmalarımın tüm aşamalarında benden desteğini esirgemeyen takip eden ve yönlendirmeleriyle ufkumu açan değerli hocam, danışmanım, Doç. Dr. Kerem BATIR’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans hayatım boyunca bana destek olan ve tez dönemim boyunca benimle geçirecekleri vakitlerinden fedakarlık gösteren eşim, annem ve oğullarıma da teşekkür ediyorum.

Ünal BAYRAKTAR

Temmuz - 2015 İZMİR

GİRİŞ

Güvenlik stratejisi, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletlerin, aralarındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyicilerden biridir. Kavram olarak farklı tanımları yapılan güvenliğin, neyi kapsadığı, sınırlarının nerede başlayıp nerede sona erdiği de tartışmalıdır. Uluslararası güvenlik, öncelikle bir devletin diğer devletlerle ya da bir devlet grubuyla olan ilişkilerinin tartışılmasıdır. Ulusların güvenlik stratejisi, devletlerin tehditler ve güvenlik anlayışlarına bağlı olmaktadır. Uluslararası sistemde ise uluslararası aktörler kendilerine karşı gelebilecek yapılanma, tehlike ve zararlardan korunduklarına emin olabilmek için epey bir çaba ve kaynak harcamaya razı olmaktadır. Yapılanmaların, egemenlik iddiası otomatik olarak kendisinden yüksek bir siyasi otoritenin varlığını reddetmektir.

Batı dünyası tarafından “Ortadoğu” olarak tanımlanan coğrafya, tarih boyunca dünyanın gündemini belirlemiştir. Ortadoğu’da etkisi olmayan hiçbir güç ne kadar geniş bir hakimiyet alanına sahip olursa olsun bir dünya gücü olarak görülmemiş, Ortadoğu’da etkisi olan siyasi aktörler ise tüm dünyada gündeme gelmeyi başarmış ve küresel siyasetleri belirlemiştir. Ortadoğu’nun modern tarihte savaşız bir dönemine rastlamak mümkün değildir. Ancak günümüzde Ortadoğu’da yaşanan tarihsel kutuplaşmalar ve ittifaklar, toplumsal hafızada derin izler bırakan aşiret ve mezhep yapılanmaları, çeşitlilikleri yok sayan ve muhalefeti bastıran tek kimlikçi devlet kurumsallaşmaları yanında modern teknoloji ve sermaye çıkarları da bölgede süregelen savaşta gittikçe daha belirgin rol oynamaktadır.¹

Etki sınırları Arap ülkelerinden ibaret olan Arap Baharı ortaya yeni bir siyasi coğrafya çıkarmıştır. Ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmaların mobilite, örgütlenme ve askeri kabiliyetlerinin arttığı, devletlerin varlıklarını koruma adına kollektif bilincin dönüştürücü etkisi karşısında otoriter maharetlerini sergiledikleri bir süreç yaşanmaktadır. Arap Baharı’nın kalıcı etkilerinden biri kitlelerin siyasi ufuklarındaki dönüşüm ve yeni bir siyasi manzaranın ortaya çıkmasıdır. Baharı yaşayan ülkelerde otoriter eğilimler

¹ Ahmad, Akbar “*Postmodernism and İslam*. Routledge”, London, (1992), s.25.

tutunmaya çalışsa da toplumsal talepler siyasi elitlere baskı kurmayı başarmıştır.

Karmaşık bölgesel sistemde Arap Baharı sonrası ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmaların güçlenmesi ile yeni sorunların ortaya çıkmıştır. Hizbullah gibi gruplar bölgedeki değişime ayak uyduramazken, Özgür Suriye Ordusu, El-Nusra ortaya çıkmıştır. Kürtler yarı-devlet yapıları (PKK/PYD) ve El- Kaide uzantısı DEAŞ fiili sınır aşan varlığı ile önem kazanmıştır. Siyasi coğrafyada var olan, Müslüman Kardeşler ile Şii-Sünni Çatışmaları, güvenlik stratejilerini etkilemiştir. Ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmaların esnek ittifakla ve dış aktörleri müdahaleleri güvenlik stratejilerini şekillendirmektedir. Geleneksel devlet aktörleri Arap Baharı'nın dönüştürücü yeni kolektif bilincinin etkisine karşı kendi kapsayıcı ya da reddedici yaklaşımları ile güvenlik stratejilerini belirlemektedir.

Ortadoğu ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerinin geleceği de yapılanmalara karşı ortaya koyacağı güvenlik stratejileri ve bölgesel değişim sürecinin seyriyle yakından ilgilidir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki ülkelere ekonomik ve siyasal beklentilerinin yüksek olması, bölgenin en istikrarlı ve güçlü ülkelerinin başında gelmesi bu ülkeler için hayati önem taşımaktadır. Arap Baharı sürecinde iki taraf arasındaki ilişkilerin nasıl etkileneceği bölgesel istikrar açısından da değerlidir.

“Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri” konulu tez çalışmamın birinci bölümünde; Türkiye'nin güvenlik stratejisi açıklanarak ve diğer devletlerin güvenlik stratejileri ile örnekleme yapılmıştır. İkinci bölümde; Ortadoğu ülkelerindeki Arap Baharı kavramı, ortaya çıkış nedenleri ve ülke bazında etkileri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'daki yapılanmaların durumu irdelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Türkiye'nin bölgesel yapılanmalar hakkındaki politikaları ve bu yapılanmaların Türkiye'nin güvenlik stratejilerine etkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYENİN GÜVENLİK STRATEJİSİ VE DİĞER DEVLETLERİN GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Tarih boyunca güvenliğin fiziksel boyutu üzerine durulmuş, devlet gibi siyasi örgütlenmelerin sınırlarının başka devletlerin saldırıları ve tehditlerinden uzak tutulması² anlayışına karşılık geldiği görülmüştür. Bir devletin veya üzerinde yaşayan toplumun kendini güvende hissetmesi; fiziki ve zihni bir boyutla birlikte subjektif bir olgu olmuş, güvensizlik ihtimallerinin ortadan kaldırılması durumuna karşılık gelmiştir. Bu durum, güvensizlik durumlarının tehdit olarak görülmesi olarak da tanımlanmaktadır. Strateji kavramı ise, gerçek olgu ve olaylara dayanması yanında algı ve tahminler temelinde gerçekleşme ihtimaline göre de şekillenebilmiştir. Güvenlik stratejisi olgusundan söz edilebilmesi için, güvenliğe ait varlığın korunması ve sürdürülmesine yönelik iç veya dış tehdit algılaması ve tahminlerine gerek duyulduğu açıktır.³

1.1. Güvenlik ve Strateji Kavramları ve Teorik Çerçeve

Dünyanın en duyarlı bölgelerini oluşturan Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz Havzaları, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu coğrafyasında son 10-15 yıl içerisinde meydana gelen gelişmeler, güvenlik ve tehdit algılamalarında geçmişe nazaran önemli değişikliklere neden olmuştur. Güvenlik algılamalarında meydana gelen değişimin en önemli sebeplerinden birisi tehdidin tek boyutlu, devletten devlete olma klasik konumundan çıkarak asimetrik ve çok boyutlu bir konuma ulaşmasıdır. Bu durum, günümüz

² David A. Baldwin, “Güvenlik Kavramı”, (der. Kamer Kasım, Zerrin A. Bakan), Uluslararası Güvenlik Sorunları, Asam Yayınları, Ankara, (2004), s.7.

³ Suat Dönmez, “Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2010), s.2.

tehditleri ile mücadelede klasik yapılanma ve anlayışların geçerliliğini tamamen yitirdiğine işaret etmektedir.⁴

Dünya genelinde yeraltı ve yerüstü kaynaklarının kullanımı, paylaşımı ve kontrolü önemli güvenlik sorunlarını oluşturmaktadır. Bugün bazı bölgelerde yeraltı zenginliklerine sahip ülkelerde iç savaş gibi ciddi güvenlik sorunları yaşanmaktadır. Enerji güvenliği, ekonomik güvenlik ve ulusal güvenlik birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Dünyada yeni bir enerji kaynağı keşfedilmediği sürece petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları önemini korumaya devam edecektir. Bu kapsamda, enerji kaynaklarına sahip ülkeler ile bu enerji kaynağının ulaşım yollarını kontrol eden ülkelerin de jeopolitik ve jeostratejik önemleri sürecektir.⁵

Bugün artık güvenliği sadece askeri değil, siyasi, hukuki, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etmenlerin olduğu bir çerçevede tanımlamak gerekmektedir. Genel tanı olarak bir güvenlik olgusundan bahsedebilmek için tehdidin ve tehdiye yönelik algılamaların ve tahminlerin doğru olarak tanımlanması önemlidir.⁶

1.1.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik, tehlikeden uzak olma durumu, insanoğlunun var olduğu günden itibaren en önemli meselelerden birisi olmuş, bireyden, topluma ve devlet oluşturma sürecinde ve bu süreçlerin devamında da öncelikli konuları arasında yerini almıştır. Sadece kendi sınırları içerisinde değil uluslararası alanda da öncelikli yerini almış, kendisini güvenlik içerisinde tutabilmek içinde çok miktarda emek ve harcamaya neden olmuştur.

En basit manada güvenlik; toplum yaşamında kanunî düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi demektir.⁷ Güvenlik aslında sürekliliğinin sağlanması için öncelikli olarak bir yapının

⁴ Yaşar Büyükanıt, "Açılış Konuşması, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler",

4. Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, (2007), s.11.

⁵ Büyükanıt, a.g.e.,

⁶ Büyükanıt, a.g.e.,

⁷ "Güvenlik", www.tdk.gov.tr (erişim tarihi:05.01.2015).

korunur şekilde kurulması/kurgulanması, bu durum sağlandıktan sonra ise sistematik şekilde kollanır yapıya dönüştürülmesidir.

Uluslararası ilişkiler disiplinde ise, güvenliğe ihtiyaç duyan uluslararası ilişkiler aktörlerinin kendi egemenlik alanları içerisinde kimi zamansa dışında, diğer aktörlerden gelebilecek tehdit ve tehdidin ileri türevlerine (tedhiş, terörizm vb.) karşı süreklilik ekseninde koruma temelli kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Güvenlik kelimesinin tanımlarında dikkati çeken iki önemli alt kavram vardır. İlki güvenliğin tesis edilmesi, ikincisi ise devamlılığın sağlanmasıdır. Güvenlikle ilgili bu iki kavram tanımlamaların tamamında yer almaktadır. Güvenlik unsurunun ilk başlığı olan güvenliğin tesisi, asıl unsur olarak aktörün kendine ait egemenlik alanında güven içerisinde egemenliğinin tesisi anlamına gelmektedir. Güvenliğin kollanması ise, devletlerin kendi egemenlik alanı içerisinde tesis edilen güvenliğin sürdürülebilirlik kavramı gereğince güç unsuru temeli oluşturacak şekilde korunmasıdır.⁸

Güvenlik sözlük anlamı olarak da korku ve tehlikeden uzak olma durumu veya hissidir. Bu tanımdan güvenliğin fiziksel ve psikolojik boyutu olduğu çıkarımı yapılabilir. Tarih boyunca da daha çok fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve ulusal sınırları baka devletlerin saldırı ve tehdidinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirlemiştir. Doğal kaynaklara rahatça ulaşabilme, dünyanın çeşitli yerleriyle ticaret yapabilme gibi fiziksel güvenliği ilgilendiren diğer konular sürekli olarak ulusal sınırların güvenliği önceliğinin altında kalmıştır. Diğer bakımdan güvenliğin psikolojik boyutu, fiziksel bir saldırı gibi nesnel tehditleri içermeyebilir. Bir devletin ve onun halkının kendini güvende hissetmemesi, özel yönleri olan ve farklı algılamalardan kaynaklanan bir olgudur.

Güvenlik çok boyutlu bir kavramdır. Güvenlik sözlük anlamıyla korku ve tehlikeden uzak olma hissidir. Bu tanımdan güvenliğin bir fiziksel, bir de psikolojik boyutu olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Tarih boyunca güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve devletlerin sınırlarını başka

⁸ Beril Dedeoğlu, “Uluslararası Güvenlik ve Strateji”, İstanbul, Derin Yayınları, (2003), s.10.

devletlerin saldırıları ve tehditlerinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirlemiştir.⁹

Günümüzde ülkeler arasında artan ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin etkisiyle güvenlik kavramının tanımlanması ve güvenliğin sağlanması zorlaşmıştır. İletişim, ulaşım ve diğer araçların gelişmesiyle ülkeler arasındaki ilişkilerde karşılıklı bağımlılık artmış ve güvenlik bir ülkenin tek başına askerî güç kullanarak sağlayabileceği bir olgu olmaktan uzaklaşmıştır.¹⁰

Güvenlik kelimesi sıkıntısız, endişesiz, emniyet, selamet, korkusuzluk anlamına gelmektedir.¹¹

1.1.2. Ulusal Güvenlik Kavramı

Ulusal güvenlik, ulus-devletlerin güvenliklerini sağlamaya ilişkin başlıca endişelerini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Ulus-devletin güvenliğinin gelişimini sağlayan her şey o devlet için yararlı, güvenliği azaltan olgu, eylem ve davranışlar ise zararlı olarak nitelendirilebilir.¹²

“Ulusal güvenlik” kavramının tanımı yapıldığında, devletlerin güvenliğini sağlayan her türlü iç ve dış tehditlerden korunma durumu olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle günümüzde devletin; bağımsızlığı, ülke bütünlüğü ve ulusal egemenliği tehlikeye düştüğünde, anayasa ve yetkili kurumları vasıtasıyla tüzel kişiliğinin korunmasına karşılık gelen devlet merkezli bir tanımlamadır.¹³ Devletler, 1648 Vestfalya Antlaşması itibariyle uluslararası sistemin en güçlü aktörleri olarak kabul edilmişlerdir. Devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir üst otoritenin olmadığı bir durumda

⁹ Çağrı Erhan, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye”, (Der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Seçkin Yay., Ankara, (2002), s.58.

¹⁰ Erol Mütercimler, “Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler”, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, İstanbul, (Mayıs 2001), s.18.

¹¹ Mesut Hakkı Çaşın, Uğur Özgöker, Halil Çolak, “Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Avrupa Birliği,” 1. Basım, Nokta Kitabevi, İstanbul (2007), s.63.

¹² Çağrı Erhan, “Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye,” Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2002), s.57-58.

¹³ Celil Balkan, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Sorunları”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, (2006), s.26-28

devletler siyasi meşruiyetin evrensel standardını oluşturmaktadırlar. Bu durum, güvenliğin devlet hükümetlerince sorumluluk altına alındığını göstermektedir.¹⁴

Temel ilgi alanını devletlerin güvenliği üzerine kuran bir duruş sergileyen güvenlik mekanizmasının literatürdeki genel tanımına da şöyle değinebiliriz: Güvenlik, korku ve tehlikeden uzak olma durumu veya hissidir. Bu tanımdan güvenliğin bir fiziksel bir de psikolojik boyutu olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Tarih boyunca daha ziyade güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve devletin sınırlarını başka devletin saldırı ve tehditlerinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirlemiştir.¹⁵

Evrensel boyutta I. Dünya Savaşı'nda tartışılmaya başlanmış, II. Dünya savaşı ve sonrasında bugünkü boyutlarına ulaşmıştır. Ulusal güvenlik, stratejik güvenliğin en üst yapısı ve toplum güvenliğinin bir şemsiyesi konumundadır. Realist yaklaşımın ilkelerinin oluşmasında önemli katkıları bulunan Machiavelli, devletlerin başlıca dış politika amaçlarını tanımlarken, güvenlik kavramına da açıklık getirmiştir. Machiavelli'ye göre devletin varlığını koruması ve sürdürmesi ile “güç” olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur.¹⁶

Güvenliğin dar veya geniş kapsamlı tanımlamalarıyla ilgili tartışmalar devam ederken, gelecekte dünyanın daha güvenli olup olmayacağı konusunda da iyimserler ve karamsarlar arasındaki görüş ayrılıkları da devam etmektedir. Birçok çağdaş realist yazar veya neo-realist yazar için, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin doğasında önemli bir değişim beklenmemektedir. 1991 Körfez Savaşı, eski Yugoslavya'nın ve Sovyetler Birliği'nin bazı bölgelerinin çatışmalarla dağılması, Ortadoğu'da şiddetin devam etmesi, 2003 Irak Savaşı ve “teröre karşı savaş” işaret edilerek, güvensizlik ve sürekli güvenlik dünyasında yaşamaya devam ettiğimiz savunulmaktadır.¹⁷

¹⁴ Erbil Özdemir, “Ortadoğu Barışında Güvenlik ve İşbirliği Modeli Arayışları”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2013), s. 14

¹⁵ Erhan a.g.e., s.65.

¹⁶ Dedeoğlu, a.g.e., s.28.

¹⁷ John, Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Uluslararası İlişkiler Akademik

Küresel değişimin unsuru olarak güvenlik, değişimi ilk algılayan ve genellikle yapısal değişikliğini en hızlı şekilde başaran bir perspektife sahiptir. Güvenliğin değişimini etkileyen bazı tanımlamalar bulunmaktadır. Bunlar; tehdit tanımı, düşman tanımı, düşman davranışları, teknolojik imkanlar, insan gelişimi ve doğal değişikliklerdir. Klasik ulusal güvenlik anlayışının ülkelerin tehdit algılamalarına göre şekillenmesine karşılık, küreselleşme ile bu tehdit algılama düzeyinin azalması klasik milli güvenlik konseptinin de değişmesi sonucunu gündeme getirmiştir.¹⁸

Yakın zamanlardaki güvenlik kaygıları genellikle çatışmanın bölgeselleşmesi tehlikesine karşın ülkeleri işbirliğine zorlayıcı faktörler olarak görülüyorlardı. Buradan kastedilen; hem yerel çatışmaların dışa doğru yayılarak komşu ülkelere sıçraması, hem de bir çeşit bölgesel örgütün diplomatik ya da askeri müdahalesi ya da tercihen çatışma çözümünde bulunmasıdır. Bu bağlamda güvenliğin bölgeselleşmesi kendi başına bir tarz haline gelmiştir.

Burada bölgeselleşme ile güvenlik arasındaki bağdan söz etmek gerekirse şu şekilde değinebiliriz: Yerel çatışmaların bölgesel sonuçlarından bahsedebiliriz. Bunlar güvenlik kompleksinin tabiatına ve çeşitli güvenlik problemlerinin belirli bölgelerde yatay ve dikey ilintili olmasına bağlıdır. Diğer bir bağ olarak, organize olmuş bir bölgenin çatışma yönetimi rolüyle iç bölge güvenliği ya da bölgesel düzen ile en yakın çevre ve dünya düzeni arasındaki bağdan bahsedebiliriz. Bölge dışında ve fakat yakın çevrede gerçekleşen çatışma yönetimi, ya ani ve ağır bir çatışmaya ya da tersi olarak durumu değiştirmeye yönelik olabilir. Bu durumda bölge, hem sebep, hem araç hem de çözüm yolu olarak karşımıza çıkabilecektir.

Güvenlik tanımının genel olarak tartışmalı bir kavram olduğunu daha önce belirtmiştik. Ancak bu kavram daha sonraları Barry Buzan gibi uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından eleştirilmiş ve güvenlik kavramı daha geniş bir uluslararası çerçevede tanımlanmıştır. Özellikle Buzan'ın bu

Dergi, Cilt 5, Sayı 18, Ankara, (Yaz 2008), s. 69-85.

¹⁸ Ahmet Cural, "*Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı Ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması*", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2011), s. 37

konudaki çalışması, devletlerin sadece ulusal güvenliklerini temel olarak geliştirdikleri politikalardan vazgeçmeleri ve komşularının güvenlik çıkarlarını önemsemelerini kapsamaktadır.¹⁹

Buzan'a göre uluslararası sistem düzensiz ve kuralsızdır. Dolayısıyla uluslararası sistemin güvenliği güvenlik kompleksleriyle sağlanmalıdır. Bu açıdan bölgesel güvenlik örgütleri, uluslararası sistemde kritik bir önem taşımakta, bu tür örgütler hem ulusal hem de uluslararası güvenliğin sağlanmasında başat roller üstlenmektedirler.²⁰

Ulusal güvenlik; "devletin anayasal düzeninin, ulusal varlığının ve bütünlüğünün uluslararası alanda siyasi, kültürel ve ekonomik dâhil bütün çıkarlarının ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır."²¹

Ulusal güvenlik ülke çıkarlarının savunulmasının da ötesinde diğer devletler içinde caydırıcılık sağlayacak tehditlerin oluşturulması ve güvenlik ortamını şekillendirecek tedbirlerin geliştirilmesini gerektirir. Genel olarak "ulusal güvenlik", "ekonomik, askeri ve siyasî gücü kullanarak ve diplomasiyi uygulayarak ulus devletin hayatta kalmasını sağlama ihtiyacı" demektir.²²

Ulusal güvenlik stratejik güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir şemsiyesi konumundadır. Stratejik güvenliğin askeri, siyasi ve ekonomik olarak üç temel saçı ayağı bulunmaktadır. Askeri güvenlik kuvvet imkânlarının en azından dengede ve mümkünse lehte bir üstünlük seviyesinde kalması amaçlarıyla faaliyetlerini sürdürmekte olup doğası gereği sürekli değişim içerisinde. Siyasi güvenlik ülke yapısının ve yönetsel seviyesinin tehditlere karşı stratejik önleyici tedbirler ve taktik seviyede sürekli korunması çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomik güvenlik ise tüm

¹⁹ Devlen, Balkan ve Özdamar, Özgür, "*Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları*", Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, Sayı 25, Ankara, (Bahar 2010), s.43-68.

²⁰ Nuri Yeşilyurt, "*Ortadoğu'da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği*", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2013) s.28

²¹ Harp Akademileri Komutanlığı, "*Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi*," Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, (1996), s.25.

²² Hisae Nakamishi, "*Türkiye'nin Ortadoğu'daki Dış Politikası'nın Dinamik Gelişimi: Türkiye'nin Güvenlik ve İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü*", Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, (2007), s.261- 276.

çalışmaların en iyi seviyede yapılmasını sağlayan ekonomik imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve korunması konusunda stratejik seviyedeki çalışmalarını sürdüren bir yapıdır.²³

Yeni tehdit ve riskler karşısında ulusal güvenlik aynı zamanda küresel boyutlarının da bulunması nedeniyle devletlerin tek başlarına sağlamakta güçlük çektikleri, uluslararası bir çaba ve işbirliğini gerektiren bir kavrama haline dönüşmüştür. Yeni ulusal güvenlik anlayışı ekonomik güvenlik, etnik sorunlar, toplu göç ve kaçakçılığın önlenmesi, insan hakları, çevre ve ekonomik sorunları da içeren kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur.²⁴

1.1.3. Uluslararası Güvenlik Kavramı

Yukarıda tanımladığımız güvenliğin dönem ve toplumsal gelişmelere, ülkelerin yer aldığı konum ve zaman içinde iç ve dış politikaya göre güvenlik algılamalarının değişiklik gösterebileceği söyleyebilir. Soğuk savaş döneminde NATO gibi güvenlik yapılanmalarının arkasındaki mantık tehdit algılaması ile doğrudan ilişkilidir. Bir taraftan NATO diğer taraftan Varşova Paktı vardır. Tehdit algılamasına göre Varşova Paktı saldıracak, NATO bu saldırıya karşı koyacaktır. Bu anlayışa göre Varşova Paktı saldıran, NATO ise savunan taraf olacaktır. Tüm güvenlik planlaması da bu temel esasa dayanmaktadır.²⁵

Güvenlik zaman ve algıya göre değişiklik gösterebilir fakat önemli olan nokta güvenliğin bu açıdan ülkelerin dış politikasında önemli bir yere sahip olduğudur. Dış politikanın temel amacı her şeyden önce ülkenin bekasını sağlayacak ulusal güvenliği, dışa karşı en geniş biçimde gerçekleştirmek biçiminde tanımlanabilir.²⁶

Beril Dedeoğlu da uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramını asal olarak birkaç düzlemde ifade etmiştir:

²³ Ali Faik Demir, “SSCB’nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan ilişkileri”, (Der., Faruk Sönmezoglu), Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yay., Ankara, (1996), s.17.

²⁴ Gencer Özcan, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, En Uzun On Yıl, Büke Yay., İstanbul, (2000), s.65.

²⁵ Yaşar Büyükanıt, “Yeni Güvenlik Anlayışları ve Orduların Dönüşümleri”, Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi, No. 71, Cilt. 2, Numara. 2, Ankara, (Güz 2009), s. 4-7.

²⁶ Baskın Oran, “Türk Dış Politikası Cilt II.,” 4. Basım, İletişim Yay., İstanbul, (2002), s. 33.

- a. Uluslararası sistemin bütünü ya da bütününe yakının güvenliği,
- b. Coğrafi ya da işlevsel alt sistemlerin, bölgelerin güvenliği,
- c. Devletin güvenliği,
- d. Toplumun güvenliği,
- e. Toplumsal alt grupların güvenliği,
- f. Bireylerin güvenliği,²⁷

Uluslararası güvenlik ise güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin geliştirilmesi, silahsızlanma faaliyetleri, askeri işbirliği faaliyetleri, kolektif güvenlik sistemlerinde yer alınması gibi bir çerçevede açıklanmaktadır. Ancak uluslararası güvenlik arayışları genellikle ulusal güvenlik arayışlarının bir üst seviyede bulunmasıdır. Bir ülke çıkarlarını bir kere tanımladığında, onları ilerletebilmenin yollarını arar ve bunlara yönelik tehditleri araştırır. Diğer tarafların ne istediğini öğrenmeye çalışır; benzeri çıkarlara sahip ülkeler içerisinde müttefikler arar, bu ülkeler ile ne çeşit anlamalar yapabileceğini sorgular, her iki tarafın çeşitli çıkarlarını birleştirmenin ve uzlaştırmanın yollarını bulmaya çalışır.²⁸

1.1.4. Bölgesel Güvenlik Kavramı

Bary Buzan'a göre bölgesel güvenlik, salt coğrafi güvenlikten çok daha detaylı bir kavramdır. Bölgesel güvenlik devletlerarasındaki dostluk ve düşmanlık ilişkilerinden ortaya çıkmaktadır. Şüphe ve korku bölgesel güvenliğin oluşumunda etkilidir.²⁹

Güvenlik kapsamında bölgenin anlamı, geleneksel görüşte daha çok tarihsel bir düzlemde ele alınmıştır. Avrupalı devletlerin ortaya koyduğu güç dengesi teorisine referans verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni, Avrupalı devletler, büyük güçler ve o güçlerin oluşturduğu taraflar

²⁷ Beril Dedeoğlu, “Uluslararası Güvenlik ve Strateji,” 1. Basım, Yeni Yüzyıl Yay., İstanbul, (2008), s.24-25.

²⁸ Sait Yılmaz, “Güç ve Politika”, 1. Basım, Alfa Yay., İstanbul (2008), s. 104.

²⁹ Cihan GÜNYEL, “Avrupa'nın Güvenlik Ve Savunma Politikalarının Oluşum ve Gelişim Süreci”, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2011), s.22

çerçevesinde bölgesel gücü tanımlamaktadır. Fakat bu bölgesel güç, kendi fiziksel veya siyasi gücünden dolayı değil, uydusu olduğu büyük devletlerin politikalarına bağlılığı ile belirlenmektedir. Örneğin Danimarka ve İtalya coğrafi olarak güvenli konumda olmalarına rağmen, bölgesel güvenlik alanı içerisinde kendilerini aynı tarafın içerisinde bulmuşlardır.³⁰

Güvenlik kavramı, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve hızlanan küreselleşme süreciyle birlikte değişime uğramış ve devletlerin güvenlik algılamaları da değişmiştir. İnsanların, malların ve hizmetlerin göreceli olarak serbestçe dolması ve devletlerarasındaki etkileşimin artması, bir devleti ilgilendiren güvenlik sorunun olmadığını ve yeni güvenlik sorunlarının görüldüğü bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır.³¹

Devletlerin kendi başlarına ağır maliyetlerine katlanarak üstelerinden gelemeyecekleri türden çok çeşitli güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Yerküreyi tehdit eden çevre kirliliği, ekonomik istikrarsızlıklar, yaşadığı ve yoğun uluslararası göç hareketleri, ulus-ötesi organize suç şebekeleri, terörist örgütlenme ağı, kitle imha silahlarının çoğalması gibi güvenlik sorunlarıyla salt yerel veya ulusal ölçekte mücadele etmek neredeyse imkansız hale gelmiştir. Küreselleşme bir yandan bu tür sorunların oluşumun ve zarar verebilme kapasitelerini arttırırken, diğer yandan da devletleri bu sorunlar karşısında beraber stratejiler izlemeye teşvik etmiştir.³²

Ulusal ve uluslararası bölgelerin güvenlik kaygıları ve konuları birbirleriyle bağlantılı olarak değişmektedir. Bu parametreler etkileşim içindedir. Bölgesel düzlemdeki aktörler ve tehditlerin değişken diğer devletlerin sabit kalması beklenemez. Bölgesel güvenlik algısında; Karl Deutch'in "güvenlik toplulukları" kavramını görebiliriz. Güvenlik toplulukları ve bu topluluğu oluşturan devletler "biz" kimliğini oluşturmaktadırlar. Özellikle, liberal anlayışın geneline hakim olan anlayışı, bu hayati çıkarları karmaşık ve maliyeti azaltmak için devletler birbirleriyle örgütlenmektedir.

³⁰ Bardakçı, a.g.e.

³¹ Kamer Kasım, "11 Eylül Sürecinde Kafkasya'da Güvenlik Politikaları", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi, Cilt. 1, No. 1, Ankara, (2006), s. 21-22.

³² Ömer Göksel, "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejiler: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", Akademik Bakış Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 3, İstanbul, (Kış 2008), s. 6. 151.

Savunma sisteminin geliştirilmesi, enformasyon ve teknolojinin paylaşılması alanında devletlerin bölgesel güvenliğin de yaratılmasına katkı sağlayarak çalışmaları vardır. Karl Deutch'a göre; Avrupa Birliği bir güvenlik topluluğudur. Biz kimliğinin ve ortak değerlerin içselleştirilmesi ile birlikte, ortak bir güvenlik alanı oluşturulmuştur.³³ Bölgesel güvenlik anlayışının temelleri güvenlik ve ülkeselliktir. Bölgesel güvenlikte, devletler veya birimlerin yeterli yakınlıkta birbirine bağlı olup, güvenlikleri birbirinden ayrı düşünülemez. Güvenlik ve işbirliği doğal, kültürel, coğrafi veya tarihsel bağlara karşılık gelmelidir.³⁴

Uluslararası ilişkiler alanında sistemin yapısını belirlemede önemli rol oynayan güvenlik kavramı ulus devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyicidir uluslararası ilişkiler alanındaki geleneksel yaklaşımlar güvenliğe bakışlarında barış ve güç kavramlarına odaklanmıştır. Güvenlik tanımları ya da ilkeleri incelendiğinde güvenliğin hükümet politikalarına bir çeşit rehberlik sunduğu, kamuoyunu yönlendirdiği, aynı zamanda güç ve paranın dağıtımını doğrudan etkileyen bir potansiyel olduğu görülmektedir. Uluslararası güvenlik kesin anlamıyla ulusal güvenlikten daha önde yer almaktadır. Çünkü bir devletin güvenliği tüm uluslararası sistemin güvenliğine bağlıdır. Uluslararası sistemde güvenlik anlayışları farklı dönemlere göre farklı içerikler kazanmıştır ve her aktör tarafından da her zaman farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Çünkü her aktörü aynı yoğunlukta, aynı zaman aralığında ve aynı şiddette zarara uğratacak bir tehdit mevcut olmamıştır. Bununla birlikte, tarih boyunca güvenlik endişesi hep var olmuş, her koşula göre tehdit kavramının içi yeniden doldurulmuştur. “Öteki”nden sakınmak, “öteki”nden korunmak, “öteki”yle rekabetten zarar görmemek ve hatta “öteki”nden üstün olmak tüm aktörlerin-doğal davranışı olagelmıştır.³⁵

Dünya hâkimiyetini elinde bulunduran ülkeler güvenli ortamları tesis ettikten sonra bu ortamların devamlılığını sağlamak, piyasa ekonomisini geliştirmek ve finansal istikrarı sürdürmek için güvenliklerini tehdit edebilecek

³³ Bardakçı, a.g.e. s.77.

³⁴ Caşın, a.g.e , s.113-114.

³⁵ Dedeoğlu, a.g.e., s.5.

unsurları hoş karşılamamış, saldırı amaçlı saldırgan politikaları engellemeye çalışmıştır. İstikrarın olmadığı bölgelere demokrasi getirme, insan hak ve hürriyetlerini yaygınlaştırma, yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele etme, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önleme, uluslararası terörizm ile mücadele söylemleri sıkça kullanılır olmuştur. Uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğinin egemen kılınması için bireysel özgürlükler, insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin esas alınması ve yüceltilmesi gerekmektedir.

Özellikle bölgesel alt sistemlerin hareketlenmesi sonucunda milli-bölgesel küresel güvenlik sorunlarının daha iç içe girdiğini söyleyebilir. Yani bir ülkenin milli güvenlik sorunu olan bir konu aynı zamanda küresel güvenliği etkileyecek bir konu olurken, bir başka devlet açısından da onun bölgesel ve milli güvenlik setini ve hatta varlık sebebini etkileyecek bir soruna dönüşebilmektedir. Uluslararası ilişkiler tarihinin aslında bir tehdit-çatışma/uzlaşma sahnesi olduğu düşünüldüğünde güvenlik kavramının neden daima ön plana çıkmakta olduğunu anlaşılabilir.

1.1.5. Strateji Kavramı

Strateji, genel olarak askeri bir kavram olarak algılanmaktadır. Kavramın askeri anlamda algılanışı tümüyle doğru bir durumu ifade etmez ama kökeni bakımından çok da yanlış bir algılama değildir. Kavramın kökenini oluşturan “strategos”, Eski Mısır ve Eski Yunan uygarlıklarında en yüksek askeri ve sivil yöneticileri ifade eden bir sözcük olarak kullanılmıştır. En kaba tanımıyla strateji kendi varlığını sürdürme ve geliştirme ile karşı tarafın, yani varlığını koruma ve sürdürme olgularını tehdit edenin, bertaraf edilmesine yönelik eylem ve uygulamaları ifade etmektedir. Her aktörün çevresi ile arasındaki ilişkileri düzenlemesi ve rakiplerine üstünlük sağlayabilmek için kaynaklarını harekete geçirmesi stratejinin konusunu oluşturmaktadır. Bu haliyle strateji güvenliğin nasıl sağlanacağı konusundaki yanıtın aranmasını, yürütülmesini ve sonuçlandırılmasını kapsamaktadır.³⁶

³⁶ Dedeoğlu, a.g.e., s.5.

Başka bir tanımda strateji “bir savaşın sürdürülmesi ya da bir ulusun ya da ittifakın savunma hazırlıkları için gerekli siyasal, iktisadi ve manevi güçlerin hareketini birbiriyle uyumlu kılma sanatı” olarak ifade edilmektedir.³⁷ Uluslararası ilişkilerde strateji uluslararası politikanın aktörleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılan yöntemler bütünü ifade etmektedir. Uluslararası alandaki tüm ilişkilerin çatışma ya da savaş bağlamında gelişmediği düşünülürse her türlü karmaşık ilişkinin biçimine ya da gidişatına göre aktörler stratejiler geliştirmektedirler.³⁸

Strateji, sözcük kökeni itibarıyla Latinceye dayanan strateji, “stratos” (ordu) ve “agos” (kullanım, kullanma) sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir sözcüktür.³⁹ Basit anlamda orduyu kullanma şeklinde açıklanan bu terim şüphesiz bir sanat olarak kabul edilen askerlikte, “harp idare bilgisi”, “harp idare sanatı” ve “generallik sanatı” anlamlarına gelmektedir.⁴⁰ Ayrıca Strateji “askeri güçlerin harekâtını siyasal iktidarca belirlenmiş bir hedefe ulaşacak biçimde birleştirme sanatıdır.”⁴¹

Askeri strateji kuvvet ya da kuvvet tehdidi uygulama yoluyla ulusal politika hedeflerine ulaşmak için silahlı kuvvet kullanma sanatı ve bilimidir. Ulusal stratejinin bir ayağı olan askeri strateji, ulusal stratejiye uygun olarak, savaşta ve barışta, ulusal güvenliği sağlamak ve sürdürmek için ulusal silahlı kuvvetlerin bir bütün halinde düşmana karşı bir zor ya da tehdit unsuru olarak kullanılması bilim ve sanattır. Askeri strateji, tüm harp alanlarını kapsarken, harekât stratejisi kendine özgü harekât alan ve alanlarına yönelmektedir. Askeri strateji, askeri doktrine ya da doktrinlere dayanır.”⁴²

Askeri-politik strateji dış politika konularını ele alırken ayrıca çok daha geniş kuvvet kategorileriyle de ilgilenir. Politik, psikolojik, ekonomik, bilimsel, teknolojik, jeofizik ve nihayet askeri kuvvet, böylece askeri kuvvet

³⁷ "Strateji", Büyük Larousse, Cilt.21, s.1571.

³⁸ Dedeoğlu, a.g.e., s.60.

³⁹ Muzaffer Erendil, "Tarihte Strateji; Askeri Stratejiden Milli Stratejiye", Genelkurmay Ateşe Başkanlığı Yay., Ankara, (1998), s.22.

⁴⁰ Erol Mütercimler, "21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Strateji", Erciyaş Yay., İstanbul, (1997), s.3-5

⁴¹ "Strateji", Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yay., İstanbul, (1996), s.402-404.

⁴² Mütercimler, a.g.e., s.14-15.

bir ulusun toplam gücünün yalnızca bir parçası gibi ele alınır. Askeri-politik strateji askeri stratejiye göre daha üstündür gibi bir sonuç çıkmaktadır. Askeri-politik stratejiye göre belirlenen hedef ve amaçlar için askeri strateji bir araç olarak kullanılmaktadır. Clausewitz'in de dediği gibi politika bir temeldir. Savaş ise yalnızca bir araç, yani politikanın devamıdır. Bu bağlamda “milli strateji bir milletin barışta ve savaşta, milli menfaatlerini geliştirmek ve milli hedeflerini elde etmek için ekonomik, siyasal, askeri ve sosyo-kültürel güçlerini geliştirmek ve kullanmak bilim ve sanattır”⁴³.

Stratejik başarı bazı koşullara bağlıdır,

- a. Amaç belirlenmesinde isabet
- b. Zaman belirlenmesinde isabet
- c. Güç bileşkesinin, amaca ve zamana göre uygun kullanımı
- d. Güç tasarrufunun sağlanması
- e. Karşı tarafın güç unsurlarını, amaçlarını, zamanlamasını ve ne kadar ileri ve geri gidebileceğini algılama⁴⁴

1.1.6. Güvenlik Stratejisi

Devletler dışarıdan herhangi bir tehdide maruz kaldıklarında ve bundan etkilenmeleri söz konusu olduğunda, temel tercihleri şunlardır: Ya etkilenmelerinin azaltılması için kendi başlarına bazı tedbirler alma doğrultusunda faaliyete geçmek, yani bir ulusal güvenlik stratejisi izlemek, ya da tehdidin kaynağındaki gerçek nedenlere inerek tehlikeyi tümünden ortadan kaldırmaya çalışmak, yani bir uluslararası güvenlik stratejisi takip etmek şeklinde olmaktadır.⁴⁵

Amaç, tehdidi dondurmak ve bloke etmek değil; bilâkis büyük oranda veya tamamen ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Uluslararası güvenlik stratejileri çerçevesinde, devletler güvenlik problemleriyle bölgesel veya uluslararası

⁴³ Mütercimler, a.g.e., s.28-29.

⁴⁴ Dedeoğlu, a.g.e., s.103.

⁴⁵ Barry Buzan, “*People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*”, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2. Edition, Colorado (1991), s. 112.

seviyede, yani bir grup aktör şeklinde hep birlikte ilgilenirler. Dolayısıyla bu tercih, devletlere çok daha etkili bir güvenlik politikası izleme olanağı sunar. Eğer tehditler, kaynağında yok edilebilirse, ekonomik kaynaklar da rahatlıkla müzakere ve işbirliği için kullanılabilir. Üstelik, uluslararası güvenlik stratejilerinden Soğuk Savaş dönemlerinde çok geri planda ve marjinal kalmış olan küçük devletler de yararlanabileceklerdir.⁴⁶

Uluslararası güvenlik stratejileri vasıtasıyla devletler, birbirlerini az- çok daha güvenli hâle getirmeye çalışırlar, uluslararası sistemin şartlarını ulusal güvenliklerinin gerektirdiği şekilde değişime uğratmaya gayret ederler ve bu anlamda da tehditlerin köken ve temel sebeplerine inmiş olmaktadır. Anlaşılacağı üzere, uluslararası güvenlik stratejisinin esası, tehditleri, uluslararası sistemin şartlarına etki ederek zayıflatmaya veya ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Bu arada, ulusal güvenlik stratejisinin esası ise, bunun tam tersidir; yani, daha ziyade devletin kendini değiştirmeye/güçlendirmeye çalışması ve askerî anlamda agresif ve savunmacı önlemler alması, yani tarihte geliştirilen ‘si vis pacem para bellum’⁴⁷ mantığına dayalı olmasıdır. Bu çerçevede agresif güvenlik stratejisi; yüksek savunma harcamaları yönünde sosyal kaynak tahsisatı ve mobilizasyonunu, ulusal askerî ve endüstriyel seferberliği, total savaş ekonomisinin işletilmesini içermektedir.⁴⁸

1.2. Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisinin Oluşturulması

Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik tehdit algılaması iç ve dış tehditlerden oluşmaktadır. 1990'larda iç siyasette olduğu kadar ve dış politikada çok daha fazla kurumsal özerkliğe sahip olan TSK'nın dış politikayı güvenlik perspektifinden okuma ve yönlendirme politikası, Türkiye'nin dış dünyayı ve özellikle yakın coğrafyasını ulusal güvenliğine tehdit olarak

⁴⁶ Roland Dannreuther, *“International Security: The Contemporary Agenda, Polity”*, Cambridge, U.K. (2007), s.14.

⁴⁷ “Barış istiyorsan, savaşa hazır ol!”

⁴⁸ Steven Lobell, *“The International Realm, Framing Effects, and Security Strategies: Britain in Peace and War”*, International Interactions, Cilt: 32, (2006), s.32.

algılamasında önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle Türkiye, neredeyse bütün komşularını tehdit olarak algılama stratejisini sürdürmüştür.⁴⁹

1990'lerde dış tehditlere karşı geleneksel güvenlik algı ve politikasını sürdüren Türkiye'nin, iç güvenlik politikasında olduğu gibi, 2000'li yıllardan itibaren dış güvenlik politikasında da bir dönüşüm sürecine girmiş olduğunu söyleyebilir. Bu süreçte geleneksel politikanın dört tarafı düşmanlarla çevrili söylemi terk edilmiş, Türkiye'nin tarihsel, jeopolitik ve ideolojik faktörler ekseninde sürdürdüğü geleneksel güvenlik algı ve politikası değişmiştir. Bunun yerine, Türkiye'yi küresel kapitalist merkezlerden uzaklaştırmayacak ve hatta bu merkezlere tam katılımını sağlayacak yeni bir dış güvenlik stratejisi ve tehdit algılaması geliştirilmeye başlanmıştır.⁵⁰

1.2.1. Türkiye'de Güvenlik Stratejisinin İnşasında Anayasal Boyut

Uluslararası, bölgesel ve ulusal güvenlik ortamı değerlendirildiğinde Türkiye'nin güvenlik stratejisinin temelini; dinamik bir dış politika, caydırıcılık, kolektif güvenlik ve kriz yönetimi oluşturmalıdır. Bu strateji ise altı temel sütun üzerine oturtulmasını öneren bazı öneriler sunmaktadır. Sandıklı altı başlık altında incelemektedir. Bunlar;

- a. Bölgesel barış ve istikrarın korunması amacıyla dinamik bir dış politika yürütülmesi,
- b. Ülke içinde huzur, güven ve istikrar ortamının oluşturulması için demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri çerçevesinde kültürel hoşgörünün geliştirilmesi, devlet kurumları arasında uyumun sağlanması,
- c. Etrafımızdaki simetrik tehditlere karşı mevcut dengeleri ve milli menfaatlerimizi korumak için caydırıcı bir gücün oluşturulması,
- ç. Ülkenin bütünlüğüne, ulusal birliğine ve rejimin devamlılığına yönelik tehditlere karşı gerekli tedbirlerin alınması,

⁴⁹ İlhan Uzgel, "*Ordu Dış Politikasının Neresinde?*" (Der., Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu), Türkiye'de Ordu, 3. Baskı, Birikim Yay., İstanbul, (2006), s.312.

⁵⁰ Melek Fırat, "*Soğuk Savaş Sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Değişim,*" (der. Mustafa Aydın, Çağrı Erhan), Siyasal Kitabevi, Ankara, (2006), s. 271.

d. Doğu Akdeniz'deki güvenliğimizin temel noktasını teşkil eden Kıbrıs'taki hak ve menfaatlerimizin korunması,

e. Uluslararası yeni risk ve asimetrik tehditlerin, özellikle uluslararası terörün ülkemizdeki faaliyetlerinin önlenmesi ve ülke dışındaki menfaatlerimize zarar vermesinin engellenmesidir.⁵¹

Türkiye Cumhuriyeti devletinde güvenlik stratejisinin oluşturulmasında birbiri ile iç içe geçmiş birçok kurumun etkisi olmaktadır. Anayasa ve diğer yasalarla bu kurumların görev ve yetki alanları belirlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 87. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri sıralanmıştır. Buna göre savaş ilanına karar vermek ve milletlerarası antlaşmaların onaylanmasının uygun bulunması bu görevler arasındadır. 92. maddede ise savaş ilanı ve yabancı ülkelere asker yollanması, yabancı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması yetkisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde olduğu belirtilmiştir. Anayasa'dan görüldüğü üzere ulusal güvenlik stratejisinin kurulması ve uygulanmasında temel organ Türkiye Büyük Millet Meclisi olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 104. maddesinde ise Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri belirlenmiştir. Bunlardan ulusal güvenlikle ilgili olanlar ise sırasıyla; Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını temsil etmek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermek, Genelkurmay Başkanı'nı atamak, Milli Güvenlik Kurulu'nu toplantıya çağırarak, kurula başkanlık etmek, toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak yetkileridir. Başbakan ise hükümetin başı olarak, politikaların yürütülmesini sağlamaktadır. Türkiye'deki parti yapısı güçlü başbakanlar çıkardığı için politika oluşturulmasında başbakanın önemli bir etkisi vardır.

⁵¹ Atilla Sandıklı, "Değişen Güvenlik Anlayışları Ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi " , Rapor No:2, Ankara, (2009), s. 17

Anayasanın 117. maddesine göre, Bakanlar Kurulu ise milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı, sorumludur.

Milli Güvenlik Kurulu'nun görev ve yetkileri ise kanunla belirlenmiştir. Buna göre, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder; bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirir ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir.

Silahlı Kuvvetlerin en önemli görevi ise ülkenin savunulması hizmetini yerine getirmesidir. İstihbarat kurumları ise ülke güvenliğinin sağlanmasında istihbari bilgiler sağlamak ve önceden haber alarak ve çeşitli sorunlar hakkında bilgilendirme notları vs. hazırlayarak gerekli kurumlara ileterek, güvenlik stratejisinin belirlenmesine katkıda bulunmaktadır.

1.2.2. Türkiye Coğrafyasının Coğrafi Boyutu

Türkiye bulunduğu konum itibarıyla Avrupa, Asya, Kafkasya, Balkanlar, Karadeniz, Ortadoğu ve Akdeniz'i kapsamıştır. Türkiye'nin üç tarafını çevreleyen denizler; Cebel-i Tarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı aracılığıyla Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlantılıdır. Türkiye tarih boyunca kuzey-güney, Doğu-Batı eksenli çatışmaların odağında yer almıştır. Halford Mackinder'e göre Türkiye, Kara Hâkimiyet Teorisi ekseninde merkez bölgeyi kontrol eden iç ya da kenar kuşak denilen bölgede yer alır ve merkezdeki gücün Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan dünya adasını ele geçirmek amacıyla yayılmasını önlemektedir.⁵²

Türkiye, cumhuriyetin ilanından itibaren batılı olarak addedilse de konumu itibarıyla aynı zamanda Ortadoğu ülkesidir. Türkiye'nin bu özelliği nedeniyle, yakından etkilendiği Ortadoğu'nun özelliklerini aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür:

⁵² Yılmaz Usluer, "Avrupa'daki Gelişmelere Göre Türkiye'nin Stratejik Önemi", M5 Dergisi Sayı. 5, (1990), s.56.

a. Avrupa'yı Asya'ya bağlayan karayolu, İpek Yolu, Ortadoğu'dan geçmekte; bu konum ticaret hacmini arttırmak isteyen ülkelerin bölgeye yönelmesine neden olmaktadır.

b. Dünyanın en önemli deniz ticaret yollarının düğüm noktalarından dördü Ortadoğu'da bulunmaktadır. Bunlar İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı, Aden Boğazı ve Hürmüz Boğazı'dır.

c. Bölgede su kaynaklarının hâkimiyeti için çatışmalar (Suriye, Irak, Türkiye, İsrail, Lübnan, Mısır vs.) sürmektedir. Ortadoğu'nun büyük bir bölümünde yaşanan aşırı kurak iklim şartları nedeniyle, tarım alanlarının suya olan ihtiyacı gözardı edilmemesi gereken en önemli konudur. Bölgede suya ihtiyaç duyan tarım alanları vardır. Irak, Suriye, Mısır, Yemen gibi tarım alanlarının fazla olduğu ülkelerin yanında, tarihsel süreçte topraklarında tarımsal faaliyetler yapılmamış Suudi Arabistan gibi ülkeler de, devletin petrolden elde ettiği gelirlerden teşvik sağlayarak sulu tarıma yönelmektedir. Bölgede çok fazla kuraklık olduğundan su buradaki insanlar için faaliyetlerinde, yerleşmelerinde, sosyoekonomik etkileşim ve büyümede dünyanın diğer bölgelerine oranla daha büyük önem arz etmektedir.⁵³

d. Semavi dinlerin (Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Musevilik) ortaya çıktığı ve yayıldığı yer Ortadoğu'dur. Mekke, Kudüs gibi din merkezlerinin burada oluşu ekonomik mücadeleyi dini ve sosyolojik mücadele haline de dönüştürmektedir.

e. Yaşayan halkların etnik yapısıyla, dil, din, ırk ve kültür farklılıklarıyla, belli başlı 6-7 kadar büyük tarikat, sayısız mezhep ve 2400 civarında aşiretlerle siyasi ve ideolojik açıdan çok kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu kozmopolit yapı kültürler arasında diyalog/çatışmalara neden olmaktadır.

f. Bu yapı farklılığı nedeniyle, Ortadoğu'da az sayıda demokratik, monarşik, oligarşik, teokratik birçok yönetim şekli bulunmaktadır. Bunların arasında Türkiye, halkının %98'i Müslüman bir devlet olmasına rağmen, Batı ile ilişkileri kuvvetli olan demokratik ve laik yönetime en yakın ülkedir.

⁵³ Cemal Zehir, Mehtap Özşahin, "Türkiye'nin Uluslararası Su Politikaları ve Sınırı Aşan Sular", 2023 Dergisi, , Sayı 25, İstanbul, (Mayıs 2003), s.23.

g. Türkiye, 21.yüzyılda mücadelelere sebep olacak petrol ve doğalgaz gibi küresel enerji kaynaklarının kontrol ve transfer edildiği ülke olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda Ortadoğu petrol rezervleri ile Hazar havzası petrol ve doğalgaz kaynakları ile stratejik öneme sahiptir.⁵⁴

20. yüzyılın başlarından itibaren sürekli istikrarsız olan bölgeyi bugün birçok sorun karakterize etmektedir. Filistin meselesi, aşırı silahlanma, etnik ve dini milliyetçilik, bunlarla bağlantılı olarak terörizm bölgenin belli başlı sorunları arasındadır. Söz konusu sorunlar bölgeyi ister istemez güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır.⁵⁵

Bölgedeki sosyal yapı etnik ve dinî mezhepler açısından çok parçalıdır. Etnik açıdan hâkim olan unsurlar belirttiğimiz üzere İranlılar, Türkler, Araplar ve Yahudilerdir. Dinî açıdan, Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Museviler etkilidir. Müslümanlar da Sünni, Şii ve Vahabilerin etkin olduğu bölünmüş bir yapıya sahiptir.⁵⁶ Bölgenin toplumsal yapısını anlamaya etki eden bir başka unsur ise dildir. Dil bakımından etnik yapıdaki söz konusu karmaşıklık devam etmektedir. Bölgede en çok konuşulan dil Arapçadır. İkinci önemli dil ise Türkçedir. Bölgede İran dışında az da olsa Farsça kullanılmaktadır. Bu önemli dillerin yanı sıra Ortadoğu'da: İbranice, Ermenice ve diğer azınlık dilleri de bulunmaktadır.⁵⁷

1.2.3. Ulusal Menfaatler ve Hedefler

Güvenlik kavramındaki değişim ve gelişime uygun olarak; devletin bekası, bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin korunması, milletin refahı, ülke ve bölge barışının sağlanması, yurtdışındaki soydaşlarımızın güvenlik ve refah içinde bulunması Türkiye'nin hayati milli menfaatleri olarak sıralanabilir. Çoğulcu demokrasi, insan haklarına saygı ve geçirilen evrim sonunda ulaşılan ve benimsenen sosyal ve yasal hayat biçiminin sürdürülmesi, milli gücümüzün

⁵⁴ Cengiz Özdiker, "Türkiye'nin Jeoekonomisi ve Ülkesel Pazarlama", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı 361, Genelkurmay Atase Başkanlığı Yay., Ankara, (Temmuz, 1999), s.30.

⁵⁵ Yılmaz Türel, "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye," Seçkin Yay., Ankara, (2002),s.115- 116.

⁵⁶ A.Öner Pehlivanoglu, "Ortadoğu ve Türkiye," Kastaş Yay., İstanbul, (2004), s.41.

⁵⁷ Ramazan Özey, "Dünya Denkleminde Ortadoğu", Aktif Yay., İstanbul, (2004) s:51-52.

geliştirilmesi, ekonominin serbest piyasa prensipleri ve istikrar içinde büyümesi, dünya ile entegre hale getirilmesi, refahın tabana yayılması yine milli menfaatlerimiz arasında yer alması gereken hususlardır. Ayrıca güvenliğin garanti altına alınabilmesi için menfaat birliğine sahip olduğumuz ülkelerle müşterek tehdide karşı dayanışma ve ortak ittifak sistemi içinde bulunulması önem arz etmektedir.⁵⁸

Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi, yürütme organı olan Bakanlar Kurulu'nun Anayasa'nın 117. ve 118. maddelerinde yazılı devletin milli güvenliğinin sağlanmasına yönelik görevleri çerçevesinde planlamaya yönelik idari bir tasarrufu olup, ana esasları ihtiva eden özlü bir metindir. Söz konusu belge, Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası ve Türk milletinin refahına ilişkin izlenecek milli güvenlik siyasetinin esaslarını içeren bir yol haritası konumundadır. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi; Türkiye Cumhuriyeti'nin milli menfaati ve milli hedeflerini, milli hedeflere ulaşılması için takip edilecek iç ve dış güvenlik ile savunma siyasetlerine ilişkin esasları kapsamaktadır.⁵⁹

Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi son olarak 2010 yılında güncellenmiştir. Askeri-güvenlikçi ve devlet merkezli güvenlik anlayışından görüntüsü veren 2010 Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi, geçmiş yıllarda hazırlananlardan içerik olarak farklıdır. 2010 tarihli Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'nde ilk kez askeri ve siyasi güvenlik dışındaki konulara yer verilmiştir. Buna göre; siber tehditlerin ulusal güvenliğe etkileri, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin getirdiği dengesizlikler, felaketlere karşı genel politikalar. Türkiye'nin şimdi avantajına olan genç nüfusun yaşlanarak 2049'dan itibaren yaşlı bir ülke olarak ülkenin yönetmekte zorlanacağı bir sürece dönüşmesi ihtimali; dünyanın ana bölgelerini bağlayan ve Türkiye'den geçen enerji nakil hatlarının ülkeye verdiği avantajların milli siyasete avantaj olarak yansımaları ve uzay teknolojilerinin ülke menfaatlerinde daha aktif olarak kullanılması gibi konular MGSB içerisinde yer almaktadır.⁶⁰

⁵⁸ Sandıklı, a.g.m. s.52.

⁵⁹ Abdullah Torun, "*Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü*", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2012), s.35

⁶⁰ Metehan Demir, "*O Gizli Belge Hazır*," Hürriyet, 4 Ekim 2010.

Devlet güvenliğini doğrudan tehdit eden konular dışındaki sorunların MGSB’de yer bulması, askeri güvenlikçi ve devlet merkezci güvenlik anlayışından uzaklaştığı ve güvenlik sorunlarına daha sivil bir perspektiften bakılmaya çalışıldığı yönünde bir anlayışın oluşturulmaya çalışılmaktadır.

1.2.4. Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Ortamını Olumsuz Etkileyen Unsurlar ve Güvenlik Tehditleri Boyutu

Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgeleri olan Ortadoğu ve Kafkaslara komşudur. Ortadoğu tarihi ve kültürel varlığı, zengin petrol kaynakları ve dünya ulaştırma yollarının kesişme noktasında bulunması gibi özelliklere sahip olmasına rağmen, bitmeyen bir şiddetin merkezi hâline gelmiştir. Başta bölge insanları olmak üzere, bütün dünyanın güvenlik ve refahını etkileyen Ortadoğu’daki istikrarsızlığın olumsuz yansımaları en çok Türkiye’de hissedilmektedir.⁶¹

Uluslararası güvenlik konularında çalışan uzmanlar ve akademisyenler, uluslararası politikanın ağırlık merkezinin Kuzey Atlantik-Avrupa ekseninden, Ortadoğu-Avrasya eksenine doğru kaymakta olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Şu ana kadar dünyanın farklı bölgelerinde yaratılan bölgesel güvenlik çerçeveleri Avrupa dışında gelişme aşamasındadır.⁶²

Etkin ulusal ve bölgesel güvenlik politikalarının somutlaştırılabilmesi için; katılımcı bir siyasi kültürün yaratılması ve meşruluğu, halk nezdinde kanıtlanmış olan liderlerin iş başında olması gibi içsel faktörlerin varlığı gereklidir. Ortadoğu coğrafyasında bulunan ülkelerin hepsinde istisnasız iktidarı elinde bulunduran bir “elit grup” olmuştur. Ülkeden ülkeye farklılık arz etse de Ortadoğu, dünyada mutlak monarşilerin hüküm sürdüğü tek bölge olma özelliğine sahiptir.⁶³

⁶¹ Figen Gökşen, “Avrupa Bütünleşmesi ve Avrupa Güvenlik Politikaları”, AGİT Ödevi, Harp Akademi Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul, (Haziran2014), s.18.

⁶² İsmail Mantar, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi Ve Genişleme Sürecinde Transatlantik Etkisi” Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2010), s.6.

⁶³ Gamze Güngörmüş Kona, “Ortadoğu’da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin

Ortadoğu coğrafyası, aslında tarihten gelen bir etnik ve dini mozayığın en güzel örneği olarak tarih sahnesinde yer almaktadır. Fakat gerek stratejik konumu gerekse yer altı kaynakları dolayısıyla, bu çeşitlilik bölgede sürekli bir güvenlik tehdidi doğmasına neden olmaktadır.⁶⁴

Etnik ve dini parçalanma zemininin yaratılması bölgede çok derin ve analitik çalışmalar sonucunda o kadar istikrarlı bir şekilde uygulanmıştır ki; Ortadoğu ülkelerinin hemen hepsi güvenliklerine karşı oluşan bu tehdidin sancılarını halen yaşamaya devam etmektedirler.⁶⁵

Ortadoğu, sosyo-ekonomik sorunları, değişik kültür ve rejimleri ideolojik cereyanları, kritik coğrafi durumu, dış güçlerin gizli-açık emelleri, iştah çeken petrol kaynakları ve belirli bir refah düzeyine ulaşamamış durumuyla dünyanın istikrardan yoksun bir bölgesi olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu bölgenin kaynayan bir kazana benzetilmesinde haklı bir yakıştırma payı vardır.⁶⁶

1.3.Diğer Devletlerin Güvenlik Stratejileri

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik tehditleri, küresel düzeydeki gelişmelere paralel olarak önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde, sosyo-ekonomik konular, askeri-güvenlik sorunlarına oranla genel olarak daha baskın hale gelmiştir. Ayrıca küreselleşmenin bir getirisi olarak bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler yeni tehditlerin sınır aşan bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Söz konusu tehditler tek bir devletten kaynaklanmadığı gibi sadece tek bir devlet için sorun teşkil etmemektedir. Ayrıca devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde rol oynamaya başlamasıyla yeni tehditler sadece devlet kaynaklı olma özelliklerini yitirmiştir. Bu da yeni tehditlerin kapsamını ve etki alanını genişletmiş, önceden tahmin edilebilme oranını ise ciddi ölçüde azaltmıştır.

Etkisi”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), Antalya, (2005), s.128

⁶⁴ Güngörmüş, a.g.e., s.132.

⁶⁵ Güngörmüş, a.g.e., s.133.

⁶⁶ Muzaffer Erendil, “*Çağdaş Ortadoğu Olayları*,” Genkur.Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay, Genelkurmay Basımevi, Ankara (1992), s.61.

Değişen güvenlik algılamalarıyla birlikte öngörülemez bir yapı haline gelen uluslararası sistemde, belirsizlikleri en aza indirerek ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilme amaçlı bir ulusal güvenlik stratejisi geliştirmek önem kazanmıştır. Nitekim ABD, AB, Çin, Rusya gibi uluslararası arenanın önde gelen aktörleri ulusal güvenlik stratejilerini ortaya koyan belgeler yayımlamaktadır. Bu stratejilerin temel amacı ise dış politikada karşılaşılacak olan belirsizlikler karşısında hazırlıksız ve plansız olmamak ve belirlenmiş hedeflerden ödün vermeden istikrarlı bir şekilde var olan durumu yönlendirebilme yeteneği elde etmektir.

1.3.1.ABD'nin Güvenlik Stratejisi

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını takiben uluslararası ortamda oluşan güç boşluğu ve şaşkınlık, ABD'nin mevcut tek süper güç olarak duyduğu öz güven Soğuk Savaş sonrası güvenlik stratejilerinde açık şekilde görülmektedir. Uluslararası sistemde, ABD'nin açık bir üstünlüğünün ortaya çıkmasıyla dünyanın neresinde olursa olsun çıkabilecek herhangi bir uyuşmazlık karşısında ABD, askeri, ekonomik, diplomatik ve politik araçları sayesinde tam manasıyla belirleyici bir güç konumuna gelmiştir.⁶⁷

Yeni ulusal güvenlik strateji belgesini son olarak ABD yönetimi, 6 Şubat 2015'te yayımlamıştır. Mayıs 2010'da Başkan Barack Obama ilk güvenlik strateji belgesini yayımladığında henüz Arap Baharı Ortadoğu'nun önemli ülkelerini tam anlamıyla sarsmamıştır. Rusya Kırım'ı ilhak etmemiş, ABD'nin Bingazi Büyükelçiliği'ne saldırı düzenlenmemiş, DEAŞ bugünkü gücüne kavuşmamış ve ABD askeri Afganistan'dan çekilmemiş idi. Dolayısıyla geçen 5 yıl süresince uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler bu strateji belgesinin güncelliğini yitirmesine neden olmuştur. Yeni strateji belgesi ABD'nin, Amerikan vatandaşlarının, müttefiklerin ve partner ülkelerin güvenliği; güçlü ekonomi; evrensel değerlere saygı ve hukuk temelli bir uluslararası düzen olarak ifade ettiği ulusal çıkarlarını günümüz şartlarında nasıl gerçekleştireceğine ilişkin bir çerçeve çizmektedir.

⁶⁷ Ömer Göksel İşyar, "Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk dış Politikası", Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa, (2013), s.357

ABD çıkarlarına yönelik başlıca stratejik tehditler olarak ABD'nin altyapısı ve topraklarında yıkıma neden olabilecek saldırılardır. Yurtdışındaki Amerikan vatandaşlarına ve müttefik ülkelere karşı saldırılar; küresel ekonomik kriz ve geniş çaplı ekonomik yavaşlama; kitle imha silahlarının yayılması ve/veya kullanılması; bulaşıcı hastalıklar; iklim değişikliği; enerji piyasalarında yaşanacak ciddi sorunlar; zayıf veya başarısız devlet yapılarının neden olduğu ciddi güvenlik sorunları (toplu katliamlar, bölgesel çatışmalar ve sınır aşan organize suçlar) sayılmıştır.

ABD'nin değerleri, ekonomik ve askeri gücü ile kuvvetli bir lider olduğu; demokratik yönetimi, benimsediği norm ve değerler sebebiyle örnek bir lider olduğu; küresel sorunlarla mücadelede liderliğe ehil partnerlerle birlikte devam edileceği; eldeki tüm güç unsurları kullanılarak liderliğin sürdürüleceği ve uzun vadeli bir perspektifle liderlik edileceği belirtilmektedir. Gücün devletlerarasındaki dağılımının dinamik bir yapıya sahip olması; gücün ulus devletlerin kontrolünden çıkması; küresel ekonominin yarattığı karşılıklı bağımlılık ve teknoloji alanındaki hızlı gelişme; Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki güç mücadelesi ve küresel enerji piyasasındaki büyük değişimler ABD'yi önceliklerini planlarken uzun vadeli bir strateji geliştirmeye itmektedir.

Ortadoğu'da terörist ağların yok edileceği, müttefiklere ve partner ülkelere yönelik saldırılarla mücadele edileceği, enerjinin bu bölgeden dünyaya sorunsuz ulaşımının sağlanacağı ve kitle imha silahlarının yayılmasının ve kullanılmasının engelleneceği belirtilmiştir. Beyrut'tan Bağdat'a kadar mezhepsel bir çatışmanın kendini hissettirdiği ve bunun da DEAŞ gibi yeni terörist grupların ortaya çıkmasına yol açtığı değerlendirilmiştir. Ayrıca Sünni grupların mağduriyetlerinin giderilmesi için Irak hükümetiyle sorunlara çözüm bulabileceğimiz daha kapsayıcı bir yönetim uygulamak suretiyle birlikte çalışıldığı belirtilmiştir. Gerek bölgedeki gerekse dünya çapındaki partner ülkelerle DEAŞ'e karşı birlikte kapsamlı bir terörle mücadele stratejisinin ortaya konduğu vurgulanmıştır. Buna ilaveten Suriye'deki yıkıcı çatışmanın sona erdirilmesi amacıyla kalıcı siyasi bir çözümün peşinde olunacağı belirtilmiştir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da barış ve istikrarın tesisi için çatışmaların altında yatan nedenlerin hedef alınması gerektiğine işaret edilmiş, dolayısıyla ABD’nin İran ile kapsamlı bir mutabakata varılması ve İran nükleer programı sorununun giderilmesi için çalışmaya devam edeceği belirtilmiştir. İsrail-Filistin anlaşmazlığının ve bölgedeki Şii ve Sünni gruplar arasındaki gerilimin azaltılmasının önemi, daha istikrarlı bir Yemen’in oluşturulması, Tunus’taki reformların geliştirilmesi, Libya’nın istikrarlı hale getirilmesi ve Mısır’a güvenliğine yönelik tehditleri bertaraf edebilmesi için destek sağlanması değinilen diğer konulardır.⁶⁸

Ortadoğu, değişken bir hale geldikçe, Türkiye de kendi menfaatleri ve güvenliğini korumakla ilgilenmek zorunda kalmaktadır. ABD’nin Türkiye’nin ihtiyaçlarını karşılayacak araçlara sahip olmasından ötürü Ankara Washington ile işbirliğine yönelmiştir. Asya ekseninin ABD menfaatlerinin bölgeden çekilmesine neden olacağı konusunda hala çözüme kavuşturulmamış bir anlaşmazlık bulunmasına rağmen, ABD hala bölgesel siyasi gelişmeler üzerinde karar verici bir etki yaratabilecek güçtedir. Arap Baharı’ndan önce Türk-Amerika karşılıklı ilişkisinde daha büyük farklılık bulunmaktaydı. Örnek olarak, İran’ın nükleer problemi konusunda Türkiye ABD tarafından desteklenen BM Güvenlik Konseyi kararına muhalif oy vermiştir. Ancak bugün Türkiye, İran ve Suriye konusunda ABD ile giderek artan bir beraberlik içerisinde hareket etmektedir.⁶⁹

1.3.2.Rusya’nın Güvenlik Stratejisi

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği’nden bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı sonrası 1990’lı yıllardaki Yeltsin döneminde siyasi, ekonomik ve konvansiyonel askeri gücünü önemli ölçüde kaybetmiştir. Bu dönemde uluslararası sistemin belirleyici unsuru olmaktan da uzaklaşan Rusya, 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin ile trendi tersine çevirmiştir.

⁶⁸ “ABD Güvenlik Stratejisi”

http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf
(erişim tarihi:23.06.2015).

⁶⁹ Kardaş Şaban , “Türkiye’nin Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler”, Hazar Raporu, Ankara, (Bahar 2013), s.78

Stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için oldukça sınırlı güce sahip olan Rusya, öncelikle çok kutuplu bir dünya düzeni istemekte ve uluslararası ilişkilerde tek bir ülkenin üstünlüğüne karşı çıkmaktadır. Rusya, BM'nin onayı olmadan önleyici müdahale hakkını kullanabilmek için komşu ülkeler ile bölgesel serbest dolaşım fikrini savunmaktadır. Rusya, uluslararası güvenlik alanında önemli diplomatik roller oynamaya devam etmektedir. Bir yandan Eski Sovyetler Birliği bölgesinde etkisini sürdürmeye gayret ederken diğer yandan Doğu ile Batı arasında kendine bir yer bulmaya, Avrupa ile iyi ilişkiler geliştirmeye, NATO'nun genişlemesini frenlemeye çalışmaktadır.⁷⁰

Rusya ulusal savunmasının stratejik hedefi, küresel ve bölgesel çatışmaların önlenmesi şeklinde aktarılmaktadır. Askeri güvenliğe tehdit olarak bazı devletlerin izlediği politikalar ve üçüncü devletlerin askeri alanda bariz bir üstünlük sağlamaya yönelik çabaları gösterilmektedir. Rusya'nın, 2020 yılına kadar ekonomik olarak gelişerek GSYH'ye göre dünyanın ilk 5 ülkesi arasına girmesi stratejik hedef olarak belirtilmiştir. Uzun vadede ekonomik hedeflere ulaşılması enerji güvenliğinin sağlanmasını zaruri kılmaktadır.⁷¹

1.3.3.Avrupa Birliği'nin Güvenlik Stratejisi

AB güvenlik stratejisi, 2003'te yaşanan Irak krizi sırasında birlik bünyesinde ortak bir politika geliştirerek ortak hareket etme noktasında yaşanan sorunlar sonucu oluşturulmuştur. Prof. Ali Karaosmanoğlu, Irak gelişmelerinde AB devletlerinin, bir oybirliği sağlayıp ortak bir tutum geliştirememeleri ve ABD'nin kararlılığı karşısında dağılmaları üzerine bir strateji belgesinin ortaya konduğunu vurgulamaktadır.⁷²

"Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa" başlıklı AB güvenlik strateji belgesi, AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından hazırlanmış ve

⁷⁰ Sait Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Güvenlik ve Savunma Anlayışı" Stratejik Araştırmalar Dergisi No:3, Ankara, (2009), s.78-98

⁷¹ Elnur İsmayilov, "Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi", Bilgesam Analiz Yay., Rusya, (2015), No:1231

⁷² Karaosmanoğlu Ali L., "Transatlantik Çatlağı: Değişen Kimlikler," Doğu-Batı Düşünce Dergisi No:23, Ankara, (2003) s.175-183.

12 Aralık 2003 tarihinde Brüksel’de düzenlenen devlet ve hükümet başkanları zirvesinde kabul edilmiştir.⁷³

AB, 2008 yılında da stratejinin daha etkin şekilde uygulanması amacıyla Değişen Dünyada Güvenliği Sağlama başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Strateji belgesinde öncelikle Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte ABD’nin sistemdeki hâkim askeri aktör olduğunun, ancak günümüzün karmaşık sorunları ile hiçbir ülkenin tek başına başa çıkamayacağını altı çizilmektedir. Güvenlik tehditleri olarak terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve organize suçları sayılmaktadır. Ayrıca yoksulluk, açlık, küresel ısınma, siber güvenlik ve enerji güvenliğine de değinilmiştir. Stratejik hedefler olarak tehditlerle mücadele etmek, komşu bölgelerde güvenliğin sağlanması ve etkin çok taraflılığa dayalı uluslararası düzenin tesis edilmesi belirlenmiştir. Belgenin üçüncü bölümünde küresel tehdit ve güvenlik gelişmelerinin Avrupa politikasına etkisi ve yapılması gereken hususlara yer verilmiştir. Bu bağlamda diğer aktörlerle işbirliği yaparak, daha etkin, daha tutarlı ve daha yetenekli olmanın önemine, askeri güçlerin yeni tehditlerle başa çıkabilecek daha esnek mobil kuvvetler haline getirmesine ve savunmaya daha fazla kaynak ayrılmasına değinilmiştir. Kitle imha silahlarının yayılması hususunda önleyici angajmanın ileride daha ciddi sorunların oluşumuna engel olabileceğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca ABD ve Rusya ile ilişkilerin önemi, Ortadoğu’daki komşular ile Afrika, Latin Amerika ve Asya’daki ortaklar ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir.⁷⁴

⁷³ A Secure Europe in a Better World , European Security Strategy, Council of the European Union, Brussels, 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (erişim: 13.08.2015).

⁷⁴ Providing of Security in Changing Europe , Report on the Implementation of the European Security Strategy, Council of the European Union, Brussels, 2008, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (erişim: 13.08.2013).

İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'DA ARAP BAHARININ BÖLGESEL VE KÜRESEL ETKİLERİ

Ortadoğu ülkelerinden Tunus'ta başlayan ve ardından birçok Arap ülkesini etkisi altına alan iktidarı değiştirmeye yönelik toplumsal halk hareketleri bölgede yeni bir sürecin başlamasına yol açmıştır. Söz konusu yeni süreci inceleyeceğimiz bu bölümde; ele aldığımız ülkelerin yakın tarihinde yaşanan ve genellikle medyada Arap Baharı olarak adlandırılan Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde yönetim değişikliklerine kadar varan Suriye gibi bazı ülkelerde ise iç savaşa kadar sürüklenen olayları ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Ardından Arap Baharı karşısında Türkiye'nin bölgede yaşanan bu olaylara ilişkin hem bakış açısını ve tutumunu değerlendirmeye hem de Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelere karşı var olana ve geliştirilen güvenlik stratejilerini ortaya çıkan yapılanmaların etkileriyle aydınlatmaya çalışılacaktır.⁷⁵

Bu çerçevede Arap Baharı konusunu incelerken öncelikle “Arap Baharı'nı ortaya çıkaran nedenler” başlığı altında ele alıp, ortaya çıkışı ve yaşanan olaylar genel olarak aktarılacaktır. Ardından Arap Baharı'ndan etkilenen Ortadoğu ülkelerinin nedenlerini değerlendirerek süreci oluşturan etmenler incelenecektir. Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'de yaşanan olaylar başta olmak üzere devam eden süreçler sonrası yönetim yapısını ele alarak bu ülkelerde nelerin değiştiğini, yaşanan gelişmelerin söz konusu ülkelerin siyasal hayatlarına etkisiyle birlikte oluşan yeni siyasi yapıların nasıl bir konjonktürde olduğunu aktarmaya çalışılacak ve Türkiye'nin Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelere yaklaşımı konusunda değerlendirmede bulunulacaktır. **(EK-1)**

⁷⁵ Veysel Ayhan, “*Arap Baharı'nın ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi*,” Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:36, Ankara, (2011), s.18.

2.1. Arap Baharını Ortaya Çıkaran Nedenler

Bahar mevsimi kıştan çıkan ağaçların yeniden can bulduğu, havanın ısındığı, sıcacık açan çiçeklerin yaza doğru meyveler vereceği, umut vaat eden bir dönem olarak yaşanan ve tezahür edilen bir zaman dilimidir. Bu hâliyle bahar bir başlangıcı temsil ederken insanların belleğinde olumlu çağrışımlar yaratan bir isim olarak kullanılmaktadır. İşte bu olumlu anlamı Batılı oryantalistler yakın tarihte Arap ülkelerinde yaşanan olayları nitelemek için kullanmışlardır.⁷⁶

Nitekim 2011 yılında Ortadoğu'da yaşanan bir dizi toplumsal olay sonrasında bazı hükümetler devrilmiş ve rejim değişikliği gibi sonuçlar oluşmuştur. Bu yüzden oluşan bu toplumsal olaylar yeni bir başlangıç olarak gösterilmiş ve bir bahar olarak nitelendirilmiştir.⁷⁷

Öte yandan bahar mevsiminin bir siyasi gelişmeyi nitelemesi tarih içerisinde ilk değildir. 1968 yılında Çekoslovakya'da politik özgürleşme olarak adlandırılan ancak Sovyetler Birliği'nin müdahalesiyle sona eren dönemi anlatmak için de bahar kelimesi kullanılmış ve yaşanan gelişmeler "Prag Baharı" olarak adlandırılmıştır.⁷⁸

Tarihsel süreç içerisinde pek çok gelişmenin bir sembolik başlangıç noktası vardır. Ortadoğu bölgesi için sarsıcı bir değişime neden olduğu ileri sürülen Arap dünyasındaki halk hareketleri ya da yeni bir başlangıcı ve olumlu değişimi nitelendiren Arap Baharı, tarih olarak 17 Aralık 2010'da Tunuslu Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakmasıyla birlikte başlatılmaktadır.⁷⁹

Bouazizi'nin ölümü ve ardından başlayan protesto dalgası Cezayir, Lübnan, Ürdün, Moritanya, Sudan, Oman, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Libya, Irak, Bahreyn, Kuveyt gibi ülkelerde de devam etmiş ve

⁷⁶ Mehmet Emin Babacan, İrfan Haşlak, İsmail Hira, "Sosyal Medya ve Arap Baharı", Sakarya Üniversitesi Park Yay., Sakarya, (2011), s.7.

⁷⁷ Ali Acar, "Wall Street'i İşgal Et Hareketi," Yurt ve Dünya Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, (2011) s.13

⁷⁸ Hüsamettin İnaç, "Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü, Ortadoğu Yıllığı" Kütahya", (2011), s.499

⁷⁹ Ali Resul Usul, "Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkânları, Libya ve Türkiye'nin Tutumu", Global Political Trends Center, Publications No.23 Policy Brief, Nisan , İstanbul, (2011), s.14

gösterilere sahne olmuştur. Bu protesto ve gösteriler bazı ülkelerde sadece belirli boyutlarda kalırken Arap Baharı'na giriş yaparken belirttiğimiz üzere Tunus, Mısır ve Libya'da yönetim değişikliklerine Suriye'de ise iç savaşa doğru sürüklenmiştir. Arap dünyasında yaşanan olaylarda ilk olarak Tunus ve Mısır devlet başkanları Zeynel Abidin Bin Ali ve Hüsnü Mübarek devrilmiştir.⁸⁰

Ardından Ağustos 2011'de Libyalı muhalifler Trablus'a girerek Muammer Kaddafi iktidarını sona erdirmişlerdir. Suriye'de ise günümüzde devam eden çatışma ortamı ve Suriye yöneticisi Beşar Esed'in halka uyguladığı yoğun şiddet olumsuz bir tablo oluştururken bu olumsuz gidişatın Beşar Esed iktidarının sonunun da diğer otoriter rejimlerin yaşadığı sona benzer olacağı yönünde tahminlere yol açmaktadır.

Bu genel açıklamaların ardından son olarak Arap Baharı ile ilgili önemli bir tespit de şudur: Ortadoğu bölgesinin yakın tarihçesinde ele aldığımız üzere, emperyal oyuncular bölgede önce kendi elleriyle sorunlar kurgulamış ve yine bu sorunları bahane ederek bölgeye müdahil olmuşlardır. Böylelikle her daim varlıklarını bölgede hissettirmişlerdir.⁸¹

Bunun bir sonucu olarak 19. ve 20. yüzyılın belirli bir döneminde dünyada ve Ortadoğu'da değişim projeleri hep batı tarafından gelmiştir. Batı tarafından sağlanan her türlü değişim, mekanik bir anlayışa sahip aynı zamanda da emredici ve otoriter bir yapıda olmuştur. Fakat buna karşın Arap Baharı'yla ilk defa Ortadoğu'da kendi içinden, Molla Sadra'nın deyiimiyle gösterecek olursak "Cevheri bir hareket" üreterek değişimi bizatihi kendileri istemiştir.⁸²

Geniş Ortadoğu bölgesinde yaşanan halk hareketleri tüm dünyada şaşkınlık yaratmıştır. Uzun zamandır bu bölgede halkın neden ayaklanmadığını izah etmeye çalışan pek çok araştırmacı kendilerini bir anda Arap dünyasında yaşanan hareketleri anlamaya çalışırken bulmuştur. Aslında Ortadoğu'daki yapı garip bir karşıtlık içermektedir. Bir taraftan yoğun baskı, eşitsizlikler,

⁸⁰ İlhan Sağsen, "Arap Baharı Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması," Ortadoğu Analiz Cilt:3, Sayı:31, Ankara (2011), s.58-59.

⁸¹ Semin a.g.m., s.10-11.

⁸² Aynur Erdoğan, "Arap Baharı", Dünya Bülteni Araştırma Masası Yuvarlak Masa Toplantıları, Dübam Yay. İstanbul (2011), s.16.

adaletsiz yapı ve zulüm gibi olumsuz etkilerle halkları patlamaya hazır bir bomba hâline getirirken diğer bir taraftan onca yıldır bu iktidarlar pek çok sebeple ayakta kalmayı başarmıştır.⁸³

Bu paradoks bizi bölgede yaşanan gelişmelerin alt yapısını araştırmaya götürmekle birlikte şu basit soruyu oluşturmaktadır: “Peki ne oldu da bu bölgedeki halk yıllardır gördüğü bu baskıya karşı harekete geçti?” Bu noktada genellikle bazı çevreler bütün siyasal olayları ve gelişmeleri dış etkenli yaklaşım tarzıyla benimsedikleri için, Tunus’ta başlayan ve tüm Arap dünyasının kurallarını kökten değiştiren bu hareketi Amerika tarafından kapalı kapılar ardında yapılan toplantılarda kurgulanmış bir gelişme olarak nitelemeye çalışmışlardır.⁸⁴

Söz konusu bu görüşe katılmamakla beraber bölgeye baktığımızda bu halk hareketini oluşturabilecek ana faktörler olarak pek çok etmeni söylemek mümkündür. Ülkelerdeki baskıcı ve otoriter rejimler, insan hakları ihlalleri, yönetimlerdeki bozulmalar, ekonomik gerileme, artan işsizlik, yoksulluk, gıda fiyatlarında yaşanan yükselmeler, gelir dağılımındaki dengesizlik, aynı zamanda da bölge ülkelerinin özellikle gençlerin eğitim seviyelerinin artması ve eğitim almış genç nüfusun yönetim politikalarından memnun olmamaları gibi ilk başta toplu olarak gösterebilecek birçok neden bulunmaktadır.⁸⁵

Arap Baharı, bölgenin içinde bulunduğu bu yapının içinde gelişmiş ve Arap Baharı’nın neden meydana geldiği sorulduğunda verilen aynı zamanda da hareketi meşrulaştıran ilk cevap “yıllardır baskıyla yönetilen halkların bu baskıya karşı hareketlenmesi” olmuştur.⁸⁶

⁸³ Mustafa Kutlay, Osman Bahadır Dinçer, “*Arap Baharı, Türkiye-AB İşbirliğini Yeniden Ateşler Mi?*” Analist Dergisi, Sayı 15, İstanbul, (Ağustos 2011) s.87.

⁸⁴ Abbas Karağaçlı, “*Arap Baharı’na Farklı Bakış,*” Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul (2011), s.1.

⁸⁵ İlhan Sağsen, “*Arap Baharı Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması*”, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:31, Ankara (2011), s.58-59.

⁸⁶ Aynur Erdoğan, “*Arap Baharı*”, Dünya Bülteni Araştırma Masası Yuvarlak Masa Toplantıları, Dübam Yay.İstanbul (2011), s.5.

Gerçekten de Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan talepler; otoriter rejimlerin ve iktidarların yönetimden gitmesi, siyasi yolsuzlukların önlenmesi ve seçimlerin adil şekilde gerçekleştirilmesi gibi istekler olmuştur.⁸⁷

Arap Baharı'nın bir başka önemli siyasi nedeni de bölge yönetimlerinin halkın gözündeki meşru olmayan durumudur. İktidarın en önemli kuralı olan meşruiyet, sürece etki eden kritik bir siyasi faktör olmuştur. Arap Baharı bize göstermiştir ki halkı tarafından meşru görülmeyen rejimler sadece baskı üretebilirler. Fakat ürettikleri baskıya rağmen bu güç onlara yetmez ve ayakta kalamayarak iktidarlarını elbet bir gün kaybederler.⁸⁸

Arap Baharı'nın temel nedenleri arasında gösterilen bu ekonomik başarısızlıklar genel olarak yüksek fiyatlar, işsizlik, enflasyon, kaynakların verimli kullanılmaması, yolsuzluklar ve konut sorunu gibi problemlerle kendisini göstermiştir.⁸⁹

Bölgeye bakıldığında Arap sosyalizminin hatalı işleyen yapısı, tüketimi petrol gibi kaynakların varlığıyla teşvik etmiştir. Fakat izlenen bu tür politikalara rağmen bölgede ekonomik reformlar yapılmamıştır. Bu tespite paralel olarak bölgede yapılmaya çalışılan ya da yapıldı denilen ekonomik reformlar ise iç şartlar ve iktidarlar yüzünden ekonomik sisteme entegre olamamıştır. Sonuç olarak gösterdiğimiz ekonomik başarısızlıklarla birlikte bölge ülkelerinde gelirin az olması, gençlerin işsizlik problemi, sermayenin haksız dağıtımı, yaygın olan rüşvet skandalları, modernizasyon eksikliği, teknolojik gerileme gibi olumsuz ekonomik konjonktür, Arap Baharı'nın meydana gelmesinde önemli rol oynamıştır.⁹⁰

Bölge ülkelerinde yöneticilerin halktan kopuk, geleneksel değerlerden uzak ve ithal moderniteyle refah içerisinde yaşamlarını sürdürürken halkın ise devlet imkânlarından eşit bir şekilde yararlanmayan bireyler hâlinde sosyal

⁸⁷ Mensur Akgün “*Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Değişimi Anlamak*”, Global Political Trends Center, İstanbul, (2011), s.5.

⁸⁸ Gökhan Bacık, “*Arap Baharından Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın Geleceğine Bakmak*”, Müsiad Çerçeve Dergisi, İstanbul (2011), s.16.

⁸⁹ Bacık, a.g.e., s.16-17.

⁹⁰ Canat Mominkulov, “*Arap Dünyasında Yaşanan Olayların Temel Sebepleri ve Bölgeye Etkisi*”, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Orsam Yay., İstanbul (2012), s.7.

eşitsizliklerle yaşamlarını idame ettirmekte olmasıdır. Bu nokta, hareketin sosyal olarak itici gücünü oluşturmaktadır. Nihayetinde sokakları dolduran kalabalıklar birçok sosyal soruna maruz kalmış, bir şekilde bilinçlenmiş ve bu yanlışlıklara son vermek amacıyla harekete geçmiştir.⁹¹

2.2. Arap Baharından Etkilenen Bölge Ülkeleri

“Arap Baharı”nın ilk görüldüğü ve dünya kamuoyunun büyük ölçüde dikkatine çekecek gelişmeler sırasıyla Tunus, Mısır ve Libya idi. Her üçü de Kuzey Afrika’da uzanan ve aynı hat üzerindeki bu üç kapalı rejime ilaveten, aynı coğrafyanın batısına doğru uzanan Kuzey Afrika’daki Cezayir ve Fas’ta da bu üç ülkeyle kıyaslanamayacak kadar da olsa, bazı kıpırdanmalar yaşanmıştır.⁹²

Tunus’ta tesadüfi havası verilerek ortaya çıkan, ancak kapalı rejimleri hedef alan Arap Baharı mevcut haliyle 1789 Fransız İhtilali ve 1917 Bolşevik İhtilali’nden farklı algılanmıştır. Arap Baharı tabiatı itibariyle 1989-1991 döneminde Soğuk Savaş ve Sovyetler ile Varşova Paktı’ndan popüler şekilde kurtulan doğu Avrupa ülkelerindeki hareketlere benzetilmiştir.

2.2.1. Tunus; Yasemin Devrimi, Arap Baharının İlk Durağı

Yasemin Devrimi, Tunus'un birçok şehrinde gerçekleşen protestolardır. Protestocuların hedef aldığı başlıca konular işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü ve kötü yaşam koşulları olmakla beraber 23 yıldır ülkeyi yöneten Zeynel Abidin Bin Alinin başkanlığı bırakıp 14 Ocak 2011’de ülkeden kaçmasıyla sonuçlanan olaylar bütünüdür. Kasım 2010’da, meyve sebze satıcısı olan işsiz bir üniversite mezununun, satış arabasına polis el koymasından sonra kendini ateşe vermesi ile başlayan protestolar Tunus'ta son

⁹¹ Abbas Karaağaçlı, “İthal Modernitenin Arap Baharına Etkisi”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yay. İstanbul (2012), s.14.

⁹² “Arap Baharı Haritası” https://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1 (erişim tarihi: 15.08.2015)

30 yıldır yaşanan sosyal ve siyasal olayların en dramatik dalgalarından biridir. Yaralanmalar ve hayat kayıpları ile sonuçlanmıştır.⁹³

Tunus'ta son otuz yıl içerisinde çok sayıda genel grev, yerel ayaklanma ve direnişler gerçekleşmiştir. İşçi sınıfı, emekçiler, gençler, kadınlar ve aydınlar baskı ve zulme karşı yıllardır mücadele etmiştir. 2008'de Gafsa'da maden işçileri ayaklanmıştır. Polis, taleplerini dile getiren işçilere ateş açmış ve çok sayıda maden işçisi öldürülmüştür. Bu ayaklanma Bin Ali'nin ülkeden kaçmasına sebep olacak 14 Ocak Devrimi'nin işaretini vermiştir. Son ayaklanma ise üniversite mezunu işsiz bir gencin kendisini yakması ve bunu protesto eden halka karşı polislerin gösterdiği sert tutum üzerine halk ayaklanması ülke çapında yayılmıştır.⁹⁴

2010 Aralık ayında başlayan büyük eylemlerin öncüsü olabilecek, küçük çapta protesto gösterileri yaşanmış; ancak bu dönemde yaşananlar iktidar tarafından bastırılmış ve medyaya yansımaya izin verilmemiştir.⁹⁵

17 Aralık 2010'da polis memuru Fadiye Hamdi'nin, tezgâhına el koyup tartakladığı Tunuslu genç Muhammed Buazizi'nin⁹⁶ kendisini ateşe vermesiyle Ortadoğu'da devrim sürecinin ilk kıvılcımı gerçekleşmiştir. Hastanede hayatını kaybeden Buazizi'nin cenaze törenine katılan kalabalıklar rejimi protesto etmiştir. Protesto gösterilerini durdurmayı başaramayan Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, çıkan çatışmalarda da çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi üzerine 14 Ocak 2011'de Tunus'u terk etmek zorunda kalmış ve ülkede katı laikliğin mimarlarından olmasına rağmen ironik bir şekilde Suudi Arabistan'a iltica etmiştir.

Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesiyle eski Meclis Başkanı Fuad Mubzi geçici devlet başkanı, Muhammed Gannuşi ise Başbakan olmuştur. Ancak

⁹³ Borger, Julian ,*"Tunisian president vows to punish rioters after worst unrest in a decade"* [The Guardian](#). (erişim tarihi:19.08.2015).

⁹⁴ Mustafa Yalçın, *"Arap Dünyasında Ayaklanma, Nedenler-Olasılıklar-Sonuçlar,"* Evrensel Basım Yayın, İstanbul (2011), s.29.

⁹⁵ Muhammed Adil, *"Tunus Halk Devrimi ve Sonrası"*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi yay. No:36 , Ankara, (Mart,2011), s.22-26.

⁹⁶ *"Tarık el Tayyib Muhammed Buazizî"* (29 Mart 1984 - 4 Ocak 2011), http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Buazizi (erişim tarihi:06.02.2015).

Başbakan Muhammed Gannuşi, devrik Başkan Bin Ali'ye yakın olmak ve eski rejim yanlılarını hükümette tutmak suçlamasıyla muhaliflerin sokaklarda yaptığı baskıya dayanamayıp 27 Şubat'ta istifa etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine geçici Devlet Başkanı Fuad Mubzi, Eski Dışişleri Bakanı Elbaci el Sebsi'yi Başbakanlığa getirmiştir. Eski kabinelerde görev almamış isimlerden teknokrat bir hükümet kuran El Sebsi, Bin Ali'nin temel iki gücü olan siyasi polis ile devletin güvenlik kurumlarını ilga ederek görevine başlamıştır.⁹⁷

Tunus Devrimi'ne batılı ülkeler tarafından devrime yakıştırılan “yasemin”, egemenliği elinde tutan Tunus burjuvazisinin sembolüdür. Devrim sonrası Tunus'ta demokratikleşme süreci beklendiği gibi hızlı gerçekleşmemiştir. Eğitim sisteminde de beklenen gelişme görülmemiştir. Devrimin üstünden üç yıl geçmesine rağmen okulu terk eden öğrenci sayısında artış görülmüştür. Ekonomik sorunların artması, birçok ailenin okul masraflarını ödeyemez hale gelmesi ve sokak gösterilerinde eğitime ara veren öğrencilerin okula uyum sağlayamaması, bu problemin nedenleri arasında yer almıştır.⁹⁸

Tunus yasemin devriminin üç temel çıkışla gerçekleştiğini söylemek mümkündür: Bunlardan ilkinde Bin Ali rejimine karşı sosyal ve siyasi anlamda büyük bir koalisyonun toplanarak, birleşmesine neden olan muhalif bir gencin sayesinde ayaklanmanın başlamasıdır. İkincisi, bu koalisyon uzun süreden beri devam ederek, gelen ve geniş halk kitlesini kapsayan hoşnutsuzluğun sonucu olarak rejimi sonlandırma yeteneğine sahip olmuştur. Bu hoşnutsuzlukların kaynağı da; gençler arasındaki yüksek işsizlik, bölgesel refah paylaşımı ve gelişmede yaşanan farklılıklar, artan siyasi baskılar ve nihayet Bin Ali ailesinin yolsuzluklarının önüne geçilemez bir duruma gelmiştir. Üçüncüsü ise; gençlerin oluşturduğu protestolar siyasi olarak örgütlenmiş değildir. Ancak eski ve yeni oluşan ve gençlerin çıkarlarını koruma yönünde bir amaç taşımayan kurumların hepsi birleşerek, Bin Ali rejimine karşı çıkmışlardır. Böylece gelişmelere bakıldığında ortaya çıkan tablo genç ve yaşlı kuşağın

⁹⁷ Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak. “Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi”, Seta Analiz Yay. İstanbul. (Kasım 2011), s.17.

⁹⁸ Gamze Coşkun, “Seçimlere Doğru Tunus”, USAK Ortadoğu Ve Afrika Araştırmaları Merkezi”, Rapor No: 11-09, Ankara, (Ekim 2011), s.7.

müşterek olarak ortak amaç etrafında toplanmasıyla kendiliğinden gelişen ve gerçekleşen bir hareket gibidir.⁹⁹

Göstericilerin devrim sonrasındaki en önemli taleplerinden biri, eski dikta rejimi yapılarını temelli sona erdirecek yeni bir anayasa hazırlanmasıdır. Bin Ali rejiminin yıkılmasından üç yıl sonra, 2014 yılında, Tunus'un yeni anayasası yürürlüğe girmiştir. Arap ülkeleri arasında en ilerlemeci anayasa olarak kabul edilen bu anayasa; vatandaşlık hakları, kadın hakları ve inanç özgürlüğü garanti altına alınmıştır.¹⁰⁰

Tunus'taki bu yangın bir domino etkisi yaratarak tüm Arap dünyasını sarmıştır. Önce Mısır, sonrada Libya'da olabilecek en ağır etkileri bırakmıştır. Tunus'taki karışıklığın en yakın takipçisi olabilecek ülke Mısır'dır. Zira Mısır ve Tunus iki açıdan birbirlerine benzemektedirler. Birincisi yönetimlerin sözde demokratikleşme çabası içinde buldukları yanlışlığıdır. Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek 30 yılı aşkın bir süre cumhurbaşkanlığı makamını işgal etmektedir. Oysa tarihte bu kadar uzun süre hüküm süren kral sayısı bile çok azdır. Demokrasinin olmazsa olmaz iki koşulu şöyledir:

a. Siyasi partiler ve hür seçimlerin mevcudiyetidir.

b. Başta belirli bir süre için seçilen devlet başkanı mevcudiyetidir.

Bunlardan ilki özürle de olsa Mısır'da mevcuttur. Cumhurbaşkanı'nın neredeyse ölünceye kadar devamlılık içerisinde bulunduğu bir yerde demokrasiden söz edilemezdir.¹⁰¹

Tunus, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye gibi ülkelerle mukayese edildiğinde, Tunus devriminin iki karakteristik vurgusuyla öne çıktığı görülmektedir. Birincisi, Tunus bölgede devrimin gerçek bir değişim getirdiği tek ve örnek bir ülke olmaktadır. Bu değişim dört haftadan kısa bir zamanda, gerçekleşmiştir. Her ne kadar ölümler olduysa da Libya ve Suriye'deki gibi kan

⁹⁹ "Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries: Determinants and Effects," European Economy Occasional Papers 60, Volume 1, European Union, (April 2010), p.36.

¹⁰⁰ "Tunus Anayasası", <http://www2.bianet.org/bianet/kadin/153131-tunus-un-yeni-anayasasi-yururluge-girdi> (erişim tarihi:23.02.2015).

¹⁰¹ Celalettin Yavuz, Serdar Erdurmaz, "Arap Baharı ve Türkiye, Ortadoğu'da kırılan fay hatları", Berikan Yay., Ankara, (2012) s.2-3.

gölüne dönmemiştir. Kısacası, Bin Ali iktidarını ayakta tutan ekonomi iç ve dış politikalarındaki dengelerin kendi aleyhine dönmesi ve halk arasında taban bulan muhalefetin devletin kurumlarında da taraftar kazanması ve dış politik desteğini de yitirmesi ile iktidarının sonlandırılmasına neden olmuştur.¹⁰²

2.2.2. Mısır; Nil Deltasında Uyanış

Mısır'ın bölge açısından jeopolitik konumu ise stratejik bir geçiş noktası olması önem arz etmektedir. Afrika ve Asya arasında geçiş noktası olmasının yanı sıra Akdeniz'den Kızıldeniz'e, oradan da Hint Okyanusu'na açılan Süveyş Kanalı'nın varlığı; başta Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok dünya ülkesinin, Mısır'ı kritik bir nokta olarak kabul etmesini sağlamaktadır.¹⁰³

Hüsnü Mübarek yönetimi siyasi alanda fiili tek parti yönetimini uzun süre sürdürerek demokratikleşmenin yolunu kesmiştir. Mübarek, Müslüman Kardeşler hareketi gibi gerçekten muhalif oluşumları sistem dışına itmiştir. Fakat daha zayıf ve zararsız gördüğü partileri siyasi rüşvetlerle kendisine bağlamıştır. Kötü yönetim, sosyal ve ekonomik sorunları daha derinleştirmiştir. Baskı, yolsuzluk, işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Mısır'da Mübarek yönetiminin son 20 yılında ekonomik dışa açılmayı öngören anlayışla beraber ihaleler ve adam kayırma gibi yollarla devletten beslenen yeni bir tekelci burjuvazi oluşmuştur.¹⁰⁴

Mısırdaki olaylar birikmiş bir enerjinin patlaması şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü Mısır'da 7-8 yıldır çeşitli boyutlarda sistemdeki bozukluklara karşı protesto gösterileri yapılıyordu. Ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları olan bu protestolar Halid Said olayı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Tunus'taki devrim ise Mısır'da olayların fitilini ateşleyici bir rol oynamış adeta yıllardır enerjisi biriken bir volkanın patlaması gibi bir etki meydana getirmiştir. Mısır'daki muhaliflerin değişime olan inancını

¹⁰² Nebahat Tanrıverdi , “*Tunus'ta İktidarın Devrilmesi: Nedenleri ve Etkileri*” Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay. (Ankara 2011) s:20-24.

¹⁰³ Ali Oğuz Diriöz “*Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika*”, Ortadoğu Analiz Yay., Cilt:4, Sayı:37, Ankara ,(2012), s.84.

¹⁰⁴ Ahmet Uysal, “*Ortadoğu'da Türkiye Algısı: Mısır Örneği*”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, SDE Rapor, Ankara (2011), s.2.

güçlendirmiş ve daha organize bir şekilde Mübarek rejimine son verinceye kadar devam etme kararlılığını aşlamıştır.¹⁰⁵

Mısır'da Arap Baharı sürecini, Tunus'ta yaşanan olayların etkileri ve Tunus'taki Bouazizi olayına benzer şekilde Mısır'da işsiz bir genç olan Halit Sait'in intihar etmesinin ardından yaşanan gelişmeler başlatmıştır. Özellikle sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanan Mısırlılar "Hepimiz Halit Sait'iz" sloganını internetin yardımıyla geniş kitlelere ulaştırmış, gruplar kurmuş ve örgütlenmenin ivmesini arttırmışlardır.¹⁰⁶ Arap Baharı sürecinde sosyal medyanın etkisinin en çok hissedildiği ülkenin Mısır olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁷

Sosyal medyayı etkin olarak kullanan halk ile 6 Nisan ve Kifaye hareketlerinin katkıları sanal ortamdaki örgütlenmeleri hareketin sembolik merkezlerinden birisi olan Tahrir Meydanı'na taşımıştır. Böylelikle bu gösteriler Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek istifa edene kadar devam etmiştir. Ülkede öfke günü olarak bilinen 25 Ocak 2011'de başlayan protestolar 11 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek'in görevini orduya devretmesine kadar sürmüştür. Bu süre zarfı içerisinde ülkede muhalifler arasında önemli yere sahip olan Muhammed El Baradei ve Müslüman Kardeşler yaşanan gelişmelerde halka destek verdiklerini açıklamışlar ve birleşme kararı almışlardır.¹⁰⁸

Mısır'da Müslüman Kardeşlerin bu kararı yaşanan gelişmelerde büyük öneme sahiptir. Mısır incelendiğinde Müslüman Kardeşler hareketinin ne olduğunu, siyasi anlayışlarını ve Mısır siyasal hayatına etkilerini çok yönlü bir şekilde incelemiş ve hareketi etkili bir yapılanma olarak gösterilmiştir.

Muhalefetin önde gelen isimlerinden Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) eski başkanı olan Muhammed el-Baradei, ölüm tehditleri

¹⁰⁵ Veysel Ayhan, "Mısır Devrimi'nin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu?", Orsam Yay., Rapor No:27, Ankara, (Şubat 2011), s.12.

¹⁰⁶ Dilara Ünal, "Mısır'da Arap Baharı Müslüman Kardeşler Kışına Mı Dönüyor?", Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi Türksam Yay., Ankara (2011), s:31-35.

¹⁰⁷ Murat Tekek, "Sosyal Medya ve Arap Baharı", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Orsam Rapor No:102 Ankara (2011), s:17-20.

¹⁰⁸ Ünal a.g.e., s.58.

alıyor olmasına rağmen Mısır'a dönmüştür. Tahrir Meydanı'nda göstericileri ziyaret ederek onlara destek veren Baradey, Mısır Devrimi'nde ön planda olmuş ve pek çok kişi tarafından kendisine Mübarek sonrası Mısır'ın yeni lideri nazarıyla bakılmıştır. Mısır siyasi hayatında kilometre taşlarından biri olan Müslüman Kardeşler ise protestoculara destek vermekle birlikte Mısır olaylarında çok aktif bir şekilde rol almamıştır. Baradey ile birlikte hareket etme kararı almış ve onu destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.¹⁰⁹

Tunus'tan esinlenen Mısır ayaklanmaları 18 gün gibi kısa bir süre içerisinde devlet başkanı Mübarek'in görevi bırakmak zorunda bırakılmasıyla sonuçlanmıştır. Halkın ayaklanmasını fırsat bilen ve bunu bahane eden Silahlı Kuvvetler kendi mensubu olduğu Mübarek'i gizli bir darbeyle alaşağı etmiştir. Burada Silahlı Kuvvetlerin Mübarek'i desteklememesinin temel nedeni Mübarek'in oğlunu veliaht olarak tayin ederek Silahlı Kuvvetler üst düzey komutanların itirazlarına rağmen başkan olmasında ısrar etmesidir.

Mısır ekonomisinde güç sahibi olan Silahlı Kuvvetler, başkanlığın eskiden olduğu gibi kendi uhdesinde kalmasından taraftı ve bu hususu Mübarek'i halkın iradesi doğrultusunda devirerek gerçekleştirmiştir. Mübarek sonrası yönetim yüksek Askeri Konsey vasıtasıyla Silahlı Kuvvetlerin iradesinde yönlendirilmektedir.¹¹⁰

Mübarek'in ayrılışı ile birlikte YAK mevcut siyasi ve kurumsal yapıların muhafazası için kontrolü eline almıştır. Bu paralelde askerler tarafından geçici hükümet kurularak demokratik rejimin kurallarını işleten süreç başlatılmıştır. Siyasi parti yapılanması son derece zayıf ve tecrübe açısından oldukça noksan gruplar birbirleriyle aynı koşullarda siyaset yapamayacaklardır. Bu partilerin kırsal alanlarda gerekli yapılanmalarını tamamlayarak, propagandalarını sürdürmesi ve oy toplama faaliyetlerine girmeleri oldukça zorlu bir süreci gerektirmektedir.¹¹¹

¹⁰⁹ Ramazan Yıldırım, Tarık Abdulcelil, *"Mısır'da Siyasi Aktörler, Partiler, Dini Hareketler"*, Seta Yay., Ankara, (2012), s.42.

¹¹⁰ Celalettin Yavuz, Serdar Erdurmaz, *"Arap Baharı ve Türkiye, Ortadoğu'da Kırılan Fay Hatları"*, Berikan Yayınevi, Ankara, (2012) s.81.

¹¹¹ Charles Holmes, *"From the ashes, Egypt prepares for a democratic rebird"*, Janes Intelligence Review, Vol.23, No.8, (August 2011), p.30-33.

Hüsnü Mübarek'i deviren Mısır'da, Müslüman Kardeşler'in temsilcisi Mursi yönetime gelmiştir. Ancak, daha birinci yılında Mursi devrilerek, Genelkurmay Başkanı Sisi yönetime el koymuştur. Müslüman Kardeşler'in temsilcisi Mursi'yi Türkiye ve Katar desteklerken, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Sisi'yi desteklemiştir.¹¹²

25 Ocak'ta başlayan protestolar sembolik anlam ifade eden Tahrir Meydanı'na taşınmıştır. Hüsnü Mübarek'in her türlü engelleme çabalarına rağmen devam eden gösteriler devam etmiştir. Gösterileri engelleyemeyen Mübarek çeşitli tavizler vererek iktidarını devam ettirmek istemiştir. En sonunda yılsonunda yapılacak seçimlerde aday olmayacağını da açıklamış fakat buna rağmen göstericiler Mübarek yönetimi bırakana kadar eylemlerine son vermeyeceklerini bildirmişlerdir. 11 şubat tarihinde Hüsnü Mübarek görevini orduya devretmiş ve böylece Mısır'da 30 yıldır devam eden Hüsnü Mübarek dönemi sona ermiştir.

Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra seçim sürecine girilmiştir. 28 Kasım 2011 ve 10 Ocak 2012 tarihleri arasında Halk Meclisi Seçimleri yapılmıştır. Seçimlerde Müslüman Kardeşler tarafından kurulmuş olan Hürriyet ve Adalet Partisi %37,5 oy oranı ile seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Halk Meclisi Seçimlerinden sonra 29 Ocak-22 Şubat 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilen Şura Meclisi Seçimlerinde de Hürriyet ve Adalet Partisi 180 sandalyeden 105'ini alarak birinci parti olarak çıkmıştır. 16-17 Haziran 2012 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini de Hürriyet ve Adalet Partisi lideri Muhammed Mursi %51,3 oy alarak kazanmıştır.

2.2.3. Libya: Kaddafi'nin Sonu

Libya'da gelişen olaylara bakıldığında ortaya konulan halk ayaklanmasının amacının aynı olmasına rağmen uygulanma şekli ve buna karşı gösterilen tepkiler bakımından Tunus ve Mısır'daki örneklerinden farklı bir yol takip ettiğine şahit olunmaktadır. Amaç yine aynı, 42 yıldır tek lider olan

¹¹² Can Acun, Gülşah Neslihan Akkaya, "*Selefilik ve İhvan Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikası*", Seta Analiz, Sayı. 77, Ankara, (Ocak 2014), s.8

devlet başkanı Kaddafi'nin devrilmesi ve yerine diğer Arap ülkelerinde arzu edildiği gibi demokratik ve halkın yönetimine dayanan, halka daha çok özgürlük sağlayan rejimin getirilmesi olarak görülmektedir. Libya ayaklanmalarının ana sorunları diğer Arap dünyasının nedenlerinden pek farklı görülmemektedir. On yıllarca süren otoriter liderlik, siyasi baskılar, çöküş ve sosyo-ekonomik yoksulluk, Libya'daki isyanlarda Tunus ve Mısır'da ortaya çıktığı gibi ideolojik bir orijinden kaynaklanmamış, gençlerin öncülüğünde halkın büyük bir kısmını içine çeken bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır.¹¹³

14 Şubat 2011 tarihinde başlayan ayaklanmalara karşı Kaddafi'nin silahlı güç ile müdahale bulunması katliam olarak dünyaya duyurulmuştur. Kaddafi'nin halkın isteklerini göz ardı ederek silahlı kuvvetleri kendi halkına karşı kullanma yaklaşımının bir iç savaş görüntüsünün çıkmasına neden olduğu görülmüştür.¹¹⁴

Libya'da olayların bir iç savaşa dönüşmesindeki en önemli faktör, Tunus ve Mısır'dakinden farklı olarak, Libya Silahlı Kuvvetleri'nin etkin bir varlık gösterememiş olmasıdır. Diğer ülkelerde silahlı kuvvetler gösterdikleri muhalifleri destekleyici tutumla başta bulunan diktatörlerin iktidarı bırakmasını zorlayıcı en önemli faktör olmuştur. Bu suretle çatışmaların tırmanmasıyla bir iç savaş çıkmadan yumuşak geçiş gerçekleştirebilmesidir. Bu husus Libya'da uygulanamamıştır. Nedeni ise yine Kaddafi rejiminin silahlı kuvvetler üzerindeki oyunundan kaynaklanmıştır. Kaddafi ileride silahlı kuvvetlerin devrimle kendisini alaşağı edebileceği korkusuyla, orduyu modernize etmekten ve sağlam emir komuta yapısı altında güçlendirmekten daima uzak durmuştur. Kendisi ve yakınlarının güvenliğini ise sadık aşiret üyelerinden oluşturmuş ve oğullarının komutası altındaki güçlü muhafız birlikleri ile sağlama yoluna gitmiş ve bunları son derece kuvvetli konumda tutmuştur. Silahlı kuvvetlerin muhalifler lehinde eğilim ortaya koyması mümkün olamamıştır.¹¹⁵

¹¹³ Alison Pargeter, "Rebels with a cause", Jane's Intelligence Review, Vol 23, No.04 (April 2011), p.9.

¹¹⁴ Ian, Pannell, "Libya: Gaddafi forces attacking rebel-held Benghazi", 19.03.2011 <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12793919> (erişim tarihi:03.04.2015).

¹¹⁵ Celalettin Yavuz, Serdar Erdurmaz, "Arap Baharı Ve Türkiye, Ortadoğu'da Kırılan Fay Hatları" Berikan Yayınevi, Ankara (2012) s.130.

Kaddafi yönetiminin şiddet yanlısı tavır alması sonucu muhaliflerin çağrısıyla 17 Şubat “öfke günü” ilan edilmiştir. Yine Tunus ve Mısır’da olduğu gibi Twitter ve Facebook etkin bir şekilde kullanılmış ve Kaddafi muhalifleri örgütlenmiştir. Bununla birlikte Kaddafi yanlıları da Trablus merkezli olarak örgütlenmiş ve rejime sahip çıkmışlardır. Kaddafi’nin kendisine bağlı olan özel birlikleri ve Afrika’dan getirttiği paralı askerleri ile de olaylara müdahale etmesiyle ülkede bir iç savaş başlamıştır. Yapılan çatışmalar sonucu 20 şubat 2011’de Bingazi’yi ele geçiren muhalifler, 24 Şubat’ta da Misrata’yı ele geçirmişlerdir.¹¹⁶

Libya’daki olaylarda dönüm noktası 27 Şubat 2011’de toplanan muhaliflerin Libya Ulusal Geçiş Konseyi (UGK)’ni kurmaları olmuştur. Libya halkının meşru temsilcisi olduğunu ilan eden UGK’nın kurulması ile dağılmış olan muhalefet birleştirilmiş ve daha organize hareket ederek Libya’da devrime ve özgürlüğe olan inancı artırmıştır.¹¹⁷

Muhafifler ile Kaddafi güçleri arasındaki çatışmalar uluslararası toplumu harekete geçirmiş ve askeri müdahale gündeme gelmiştir. Buna bağlı olarak Arap Ligi 12 Mart günü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)’ne Libya’da bir uçuşa yasak bölge oluşturulması teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine BMGK 17 Mart günü Libya’yı uçuşa yasak bölge ilan etmiştir. 10 ülkenin evet oyu kullandığı toplantıda Rusya, Çin, Hindistan, Almanya ve Brezilya çekimser oy kullanmıştır. İç savaş yaşanan ülkede sivilleri korumaya yönelik alınan bu karar ile askeri müdahalenin de önü açılmıştır. Bu kararlar koalisyon güçlerinin Libya’ya müdahalesi başlamıştır. 29 Mart’ta 40 ülkenin dışişleri bakanı ve temsilcisinin Londra’da bir araya gelmesiyle düzenlenen konferansta ise hava müdahalesinin komutası NATO’ya devredilmiştir.¹¹⁸

¹¹⁶ Selin Bölme, “İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları”, Seta Rapor No:3, (Aralık 2011), s.52.

¹¹⁷ Gürkan Doğan, Bülent Durgun, “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2012/1, Sayı:15, Isparta (2011) s.80-81.

¹¹⁸ Viktor Marsai, “The NATO and the MENA – New Challenges, Old Approaches”, Hungarian Institute of International Affairs Analyses, E-2012/22, Budapest ,(2012), p.23.

NATO güçlerinin desteğiyle UGK öncülüğündeki muhalifler Libya'yı yavaş yavaş ele geçirmeye başlamıştır. Kaddafi'nin taraftarlarını UGK'ya karşı çıkmasıyla çatışmalar da şiddetlenmiştir. Uzun süre devam eden çatışmalar sonucu Muammer Kaddafi, doğum yeri olan Sitre'de yaralı olarak ele geçirilmiştir. Libya'dan kaçmak üzere olan Kaddafi'nin konvoyu NATO uçakları tarafından vurulmuştur.

Muhalifler tarafından yaralı olarak ele geçirilen Kaddafi, linç edilerek öldürülmüştür. Linç edildikten sonra cesedi bilinmeyen bir yere götürülen Kaddafi'nin son anları El Cezire televizyonunun yayınladığı görüntülerle tüm dünyaya izlettirilmiştir. Böylece Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte Tunus ve Mısır'daki diktatörlerin devrilmesinden sonra, Libya'da da 42 yıllık Kaddafi yönetimi bitmiştir.¹¹⁹

2.2.4. Bahreyn; İki Denizin Arasında

Körfez ülkelerindeki ilk halk ayaklanması, 14 Şubat 2011 tarihinde bölgenin coğrafi ve demografik olarak en küçük ülkesi olan Bahreyn'de yaşanmıştır. İlk gösterilerde bir kişinin güvenlik görevlileri tarafından öldürülmesi üzerine halkın geniş katılımıyla bir cenaze töreni düzenlenmiş, tören sırasında toplanan on binden fazla gösterici yeni bir anayasanın kabul edilmesi, demokratik bir hükümetin seçilmesi ve Şii'lere karşı ayrımcılığa son verilmesi talebinde bulunmuştur.¹²⁰

Bahreyn Krallığı'nın gösterilere tekrar şiddet kullanarak karşılık vermesi üzerine Şii çoğunluklu ana muhalefet partisi el-Vifak parlamentodan çekilmiştir. Büyük çoğunluğunu Şii'lerin oluşturduğu göstericiler, baş- kent Mename'deki İnci Meydanı'nı protestoların merkezi olarak kullanmıştır. Ayaklanmanın ilk günlerinde göstericilerin anayasal ve demokratik haklar yanında sosyal adalet talepleri olmuştur. El-Halife yönetimi, ilk etapta bu gösterileri ve talepleri olumlu karşılarsa da muhalefetin sertleşen tutumunun da

¹¹⁹ "Sağ yakalandı linç edildi",

<http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/10/21/sag-yakalandi-linc-edildi> (erişim tarihi: 20.04.2015).

¹²⁰ Ian Black, "Bahrain Police Open Fire on Funeral Procession Leaving One Dead," The Guardian, (Şubat 2011).

etkisiyle “ülkenin milli birlik, beraberlik ve güvenliğinin tehdit” edildiğini gerekçe göstererek muhaliflere şiddet kullanarak karşılık vermeye başlamıştır. Göstericilerin büyük çoğunluğunu Şiiilerin oluşturması, Bahreyn’deki ayaklanmanın niteliğini değiştirmiş ve ülkede Şii-Sünni gerilimi yaşanmaya başlamıştır.¹²¹

Ayaklanmanın mezhepsel bağlamda ele alınması, bölgesel ve küresel aktörlerin olaylara bakışlarını etkilemiş ve Bahreyn’deki halk isyanı bölgesel bir soruna dönüşmüştür. İsyan dalgasının Arap yarımadasına sıçramasından korkan Suudi Arabistan, Bahreyn’de ayaklanmanın patlak vermesinden bir ay sonra, 14 Mart’ta, sadece 25 km. uzağında bulunan ülkeye ayaklanmayı durdurmak ve güvenliği sağlamak için karayoluyla 1000 asker göndermiştir. Suudi Arabistan, Bahreyn yönetiminin isteği üzerine, diğer Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyelerinin de sembolik katkılarıyla, düzen ve güvenlik sağlamak yani isyanı bastırmak amacıyla adaya asker gönderdiğini belirtmiştir.¹²² Fakat müdahalenin asıl sebebi Suudi Arabistan’ın petrol bakımından en zengin bölgesi olan doğu bölgesinde yaşayan Şiiilerin Bahreyn’den etkilenip ayaklanmasını önlemek olarak yorumlanmıştır.¹²³

Bahreyn’deki halk ayaklanması, körfez ülkelerinin ulusal yapılarını ve siyasi varlıklarını tehdit eden bir durum gördüklerinde ortak hareket ettiklerinin ve edeceklerinin önemli bir göstergesi olmuştur. Bunun yanı sıra Bahreyn’deki isyanlar, KİK’in kırmızı çizgilerinin olduğunu ve uzun yıllardır yönetimde olan hanedanların bu çizgilerin geçilmesine kolay kolay izin vermeyeceğini de göstermiştir.¹²⁴

Batının Bahreyn konusundaki sessizliğinde, Amerikan donanmasının 5. Filosuna ev sahipliği yapması, Şii İslamcılarının yönetimi ele geçirmesi ihtimali

¹²¹ Abdulkhaleq Abdullah, “*Repercussions of the Arab Spring on GCC States*,” Arab Center for Research and Policy Studies, Research Paper, (Mayıs 2012), s. 8.

¹²² Simon Tisdall, “*Bahrain Royal Family Welcomes Saudi Troops to Face Down Violent Protests*,” The Guardian, (Mart 2011).

¹²³ Lin Noueihed, Frederik Richter, “*Saudi Sends Troops, Bahrain Shi’ites Call It ‘War’*,” Reuters, (Mart 2011). <http://uk.reuters.com/article/2011/03/14/uk-bahrain-protests-forces-idUKTRE72D28G20110314> (erişim tarihi: 27.05.2015).

¹²⁴ Abdulkhaleq Abdullah, “*Repercussions of the Arab Spring on GCC States*,” ACRPS, (Mayıs 2012), s.11.

karşısında İran'ın etkisinin artması ve en önemlisi de batının enerji açısından bağımlı olduğu Suudi Arabistan'ın bu ülkeyi desteklemesi etkili olmuştur. Batılı devletlerin batı yanlısı dış politika yürüttükleri müddetçe körfezde değişim taleplerine kayıtsız kaldıkları izlenimi uyandırmıştır.

Sünni azınlık tarafından yönetilen Bahreyn'de Şiiler ayaklanmıştır. Ayaklanmayı ABD'nin onayı ile Suudi Arabistan bastırmıştır. Diğer Arap ülkelerinde ayaklanma meşru sayılırken, Bahreyn'deki nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin isyanı, gayri meşru sayılmış ve hemen bastırılmıştır. Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'de demokrasi uğruna isyana destek veren ülkeler, bu kez Bahreyn'deki isyanı hiç görmemiştir.¹²⁵

2.2.5. Suudi Arabistan; İyileştirilen Gelecek

Arap Baharı kapsamında meydana gelen gelişmeler, Suudi yönetimini kamu yönetiminde önemli tedbirler almaya ve daha çok reform çalışmasını başlatmaya sevk etmiştir. Arap Baharı kapsamındaki ayaklanmalar Suudi Arabistan'da da hissedilmiş ve bazı hareketlenmeler görülmüştür. Suudi Arabistan'ın El-Şarkiye (Doğu) bölgesinde bulunan El-Katif gibi bazı kentlerde halk sokaklara dökülmüş ve siyasi tutukluların serbest bırakılması için protesto gösterileri düzenlenmiştir. Ancak bu tarz gösteriler ülke geneline yayılma eğilimi göstermemiştir. Bunda ülkenin İslam'ın kutsal mekanlarına ev sahipliği yapmasından dolayı ayrıcalıklı olmasının ve içinde bulunduğu farklı mezhepsel algının etkili olduğu söylenebilmektedir.¹²⁶

Bu özellikli durumdan dolayı Suudi Arabistan halkı ve yönetimi Ortadoğu'daki halk hareketlerine farklı şekilde tepkiler göstermiştir. Fakat buna rağmen devlet, bu hareketlenmelerin yayılmasını engellemek için bir dizi tedbir almıştır. İlk önce 2011 yılının Mart ayında İçişleri Bakanlığı bir bildirme yayımlayarak 30 Aralık 2008'de yayınlanan her türlü gösteri, yürüyüş, protesto ve bunlara davetlere olan yasağı içeren kararnameyi tekrarlamış ve bunların

¹²⁵ Muhammet Örtlek, "Bahreyn'e Arap Baharı Gelir Mi?" Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 2, Ankara, (2013), s.14.

¹²⁶ Ahmet Hamdi Aydın, "Arap Baharı ve Suudi Arabistan" KSÜ İİBF Dergisi, Kahramanmaraş, (Ekim 2012) s.32.

İslam şeriatının prensiplerine ve Suudi toplumunun adetlerine ters olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca diğer ülkelerdeki olayları yakından takip eden Suudi yönetimi, açıkladığı reform paketi ile zaten zayıf olan muhalifleri başlangıç aşamasında etkisiz hale getirmiştir. 23 Şubat 2011 tarihinde açıklanan paket ile 36 milyar dolarlık bir ekonomik reform yürürlüğe konulurken, devlet memurlarının maaşlarına yüzde 15 zam yapılmış, işsizlik ve ev yardımları arttırılmıştır. Aynı şekilde Suudi yönetimi sosyal harcamalara ağırlık vermiş; iki yıl içerisinde 1 milyon işsize iş vaat etmiş, ayrıca çalışanlara hayat pahalılığı ile mücadele için yüzde 15 oranında bir ikramiye verilmesine karar vermiştir. Bunun yanında Kral 1,2 milyar riyali de, sosyal yardım fonlarından faydalananların sayısının artırılması ve kadınların mesleki eğitim programları için harcamıştır. Diğer taraftan, Suudi Arabistan Kralı Abdullah, Arap dünyasını kasıp kavuran olaylar esnasında takındıkları sağduyulu tutumdan dolayı halka 93 milyar dolarlık fon aktarmıştır.¹²⁷

Arap isyanları başlayıp, uzun yıllar yönetimde olan diktatörler devrildiğinde ise Suudi Arabistan değişim dalgasını durduramayacağını fark edip iki türlü siyaset izlemiştir. Birinci strateji, kendi çıkarlarına zarar vermediği yerlerde demokratikleşme hareketlerini desteklemek olurken ikinci strateji kendi çıkarlarına zarar gelmesi ihtimali karşısında statükoyu korumak olmuştur. Arabistan birinci stratejiyi daha çok, gergin ilişkileri olduğu Libya ve Suriye gibi cumhuriyet rejimlerinde meydana gelen halk ayaklanmalarına karşı uygulamıştır. İkinci strateji de yanı başındaki komşu monarşiler başta olmak üzere Tunus'taki Bin Ali rejimi gibi dostça ilişkiler içinde olduğu ülkelerde meydana gelen olaylar karşısında benimsenmiştir.¹²⁸

Suudi Krallığı, Tunus ve Mısır'daki rejimlerin düşmesi üzerine, ülkede azınlıkta bulunan Şiiler tarafından gerçekleştirilen gösterileri 6 Mart'ta alınan bir kararla yasaklamıştır. Hem siyasi hem de dini otoriteler, gösteri

¹²⁷ Selim Dursun, Sefa Mutlu Koca, "Umman 2011", Ortadoğu Yıllığı, Ankara, (2011), s.411.

¹²⁸ Muhittin Ataman, Gülşah Neslihan Demir, "Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları", Seta Analiz, Sayı: 52, Ankara, (Ekim 2012), s.17.

düzenlemenin ülkenin çıkarlarına ve şeriat hükümlerine aykırı olduğuna dair açıklamalar yapmıştır.¹²⁹

Facebook üzerinden yapılan gösteri çağrılarına rağmen Suudi Yönetiminin aldığı sıkı tedbirler dolayısıyla gösterilerden beklenen başarı sağlanamamış, sadece ülkenin doğusunda Şiiilerin çoğunlukta yaşadığı bölgelerde zaman zaman küçük çaplı gösteriler yapılsa da ülke çapında bir etki oluşturamamıştır.¹³⁰

Bölgede yaşanan istikrarsızlığa rağmen Arabistan'ın istikrarını korumasını dört sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan birincisi sadakat ve istikrarın satın alınmasını sağlayan maddi önlemlerdir. Şubat ve Mart aylarında kamu sektöründe iş imkânlarının ve çalışanların maaşlarının arttırılmasını içeren bir ekonomik refah paketi açıklanması bunun kanıtı sayılmaktadır. İkinci sebep özel güvenlik birimlerinde, rejime sadık ve iyi eğitilmiş güvenlik güçlerini görevlendirmek olmuştur. Suudi yönetiminin isyanları engelleyebilmesine üçüncü sebep olarak rejimin himayesinde olan grupların harekete geçirilmesini sıralamak mümkündür. Suud yönetiminin ülkede istikrarı sağlamasında etkili son etken de reform yanlısı grupların bütünlüklü bir yapı içerisinde olmamalarıdır.¹³¹

Suudi Arabistan'da istikrarın devamının önünde bir takım engeller bulunmaktadır: birincisi çok sık yaşanan velayet değişimi ve ikincisi de mali sıkıntı ve gençler arasındaki yüksek işsizlik oranıdır. Yapılan reformlarla bu üç sorun da kısa ve orta vadede istikrara zarar vermeyecek olsa da Suudi yönetiminin geniş çaplı reform imkânını kaybettiği ve değişen bölgesel düzen dikkate alındığında uzun vadede istikrar sorunu yaşanacağını ileri sürmek mümkündür.

¹²⁹ "Saudi Arabia Bans Public Protest," The Guardian, 6 Mart 2011.

¹³⁰ Ian Blake, "Saudi Arabian Security Forces Quell 'Day of Rage' Protests," The Guardian, 11 Mart 2011.

¹³¹ F. Gregory Gause, "Saudi Arabia in the New Middle East," Council on Foreign Relations (CFR), (Aralık 2011), s.6.

2.3.6. Yemen; “Hayırlı Bir Sonuç”

Antik Grek ve Romalı coğrafyacılar tarafından Arap Yarımadası'nın büyük kısmı çöl olan bölgelerinin aksine “ *Mutlu Arabistan, (Arabia Felix)*”¹³² olarak nitelenen Yemen'in tarihine bakıldığında, bu isimlendirmeye çelişecek şekilde, ülkenin pek çok iç savaş, darbe ve siyasî istikrarsızlık yaşadığı görülmektedir.¹³³

Yabancılar için Yemen'i anlamayı, dolayısıyla da onunla sağlıklı bir ilişki kurmayı zorlaştıran en önemli unsur, ülkenin çatışmalarla dolu bu tarihinin şekillendirdiği devlet yapısıdır. Dolayısıyla, Yemen'in günümüzde yaşadığı sorunların nedenleri ülkenin tarihinde aranmaktadır. Bu nedenle, 2011 yılındaki halk hareketleri öncesi ülkenin içinde bulunduğu siyasî, ekonomik ve sosyal ortamın ortaya konulması, hem bu olayların anlaşılmasını hem de olayların izleyeceği muhtemel yolu tahmin etmeyi kolaylaştıracaktır.¹³⁴

Arap Baharı başlamadan önce ülkenin kuzeyindeki Husi hareketi 2004 yılından beri aralıklarla rejimle çatışma halindeydi. Güneyde hirak hareketi, 1990 yılındaki birleşme öncesinde Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan idarî birimlerin yıllarca dışlanmış olmasının giderilmesini istemekte, bu istekleri rejim tarafından dikkate alınmadığı için de gittikçe ayrılıkçı bir nitelik kazanmaktaydı. 2009 yılında kendi ülkesindeki El Kaide'ye karşı etkili tedbirler alması üzerine Suudi Arabistan'daki teröristlerin Yemen'deki El Kaide ile birleşerek oluşturdukları Arap Yarımadasındaki El-Kaide (AYEK), sadece Salih rejimi tarafından değil ABD ve Suudi Arabistan tarafından da tehdit olarak algılanmaktaydı. Bütün bu çatışmaların sonucunda, protestolar

¹³² Cengiz Tomar “*Arabia Felix* (Mutlu Arabistan)”
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/zeydilik-Husiler-ve-el-kaide-yemende-neler-oluyor>
(erişim tarihi: 17.08.2015)

¹³³ Eva Sohlman, “*Yemen Fractures on the Brink of Civil War as Al-Qaeda Gains Ground.*”
American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American
Foreign Policy, (2011) s.236- 240.

¹³⁴ Vincent Durac, “*Yemen's Arab Spring-Democratic Opening or Regime Maintenance.*”
BRISMES Annual Conference 2012 Revolution and Revolt: Understanding the Forms and
Causes of Change. (2012) s.15.

başlamadan önce dahi ülkenin tahminen üçte ikilik kısmı merkezî hükümetin kontrolü dışında bulunmaktadır.¹³⁵

El Kaide, Güney'de ABD menfaatlerine karşı terör eylemleri yaparken, Sana'nın kuzeyinde Suudi Arabistan destekli Selefiler ile İran destekli Husiler¹³⁶ ortaya çıkmıştır. Bu durum Yemen'in geleceğini rehin alan en temel çıkmazlardan bir tanesidir. Zira tüm guruplar kolayca her türlü silahlı bulabilmektedirler. Kabile güçlerini arkalarına alarak birbirleri ile savaşan gurupların temsilcileri veya kısmen daha ılımlı İslami guruplar, liberaller, sosyalistlerin şehirlerde siyaset yapmaya çalışmaları sonuçsuz bir çaba olarak kalmaktadır.¹³⁷ (EK-2)

Anayasaya göre Devlet Başkanlığına aday olacak kişilerin belirlenmesi Meclisin görevi olarak nitelendirilmiştir. Partisi, Yemen Halk Genel Kongresi (GPC), Mecliste ezici çoğunluğa sahip olduğu için, ancak Salih'in belirlediği eski bir komutan olmasına rağmen ordudan yeteri kadar destek alamayan ve de siyaseten zayıf olan Hadi, 21 Şubat 2012 tarihinde, Yemen'in yeni devlet başkanı seçilmiştir.¹³⁸

Hadi'nin yeni devlet başkanı seçilmesinden sonra da Yemen'de hiçbir şekilde istikrar sağlanamamıştır. Uluslararası açıdan baktığımızda da; İran, Suudi Arabistan ve ABD'nin yanı sıra Rusya ve Çin'in de uluslararası rakipleriyle çatışma alanlarından birisi olan ve egemenlik alanları dahilinde El Kaide'nin konuşlanmış olması iddiası nedeniyle bilhassa ABD'nin sıklıkla müdahale ettiği bir ülke olan Yemen'de istikrarın sağlanması için gerekli olan iç ve dış koşullar henüz sağlanamamıştır. Özellikle ABD, Yemen'e istediği gibi müdahale edebilmektedir. Örneğin; Anayasayı hazırlamak ve 2014 yılındaki seçimlere ülkeyi götürmek üzere oluşturulan ve ülkenin bütün

¹³⁵ Ibrahim Sharqieh, "Yemen: The Search for Stability and Development." The Arab Awakening: America and Transformation of the Middle East içinde, yazar Washington Brookings Institution Press, (2011). s.223-224.

¹³⁶ Husiler: Zeydilik yerine İmamiye anlayışını tercih ettiği iddia edilen Şii kabile gurupları

¹³⁷ Zekeriya Kurşun, "Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları"

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari> (erişim tarihi: 05.04.2015).

¹³⁸ Brian Whitaker, "Yemen's Ali Abdullah Saleh Resigns, But It Changes Little", The Guardian, 24 November 2011.

kesimlerini temsil etmesi ilkesi gözetilmiş olan ve 18 Mart 2013 tarihinde ilk toplantısını yapan 500 kişilik Milli Diyalog Meclisine, daha önce seçilmiş bulunan Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Abdülmecid el-Zindani, El Kaide ile bağlantılı olduğu iddia edilerek ABD tarafından veto edilmiştir Diğer yandan da İran, Zeydî nüfusu ön plana çıkararak alana müdahil olmaya çalışmaktadır. Suudi Arabistan da, buradaki Husileri tehdit olarak algılamakta, bu nedenle de zaman zaman bilfiil Yemen'in kuzeyine müdahale etmektedir.¹³⁹

Suudi Arabistan, Yemen'in 24 milyonu geçen nüfusuyla Arap yarımadasının en kalabalık ülkesi olması ve nüfusun çoğunun güçlü kabile bağlarıyla birbirine bağlı, silahlı kişiler olması nedeniyle, geçmişten günümüze Yemen'de zayıf bir merkezî hükümetin var olmasını istemiştir. Suudi Arabistan, aynı zamanda Yemen'deki tüm siyasî aktörlerle ve kabile liderleriyle sıkı bağlar kurmaya çalışmaktadır. Yemen'de özerk ve çeşitlenmiş yapıların çokluğu ve bu grupların silahlı gruplar olması, genel olarak siyaset yapımını zorlaştırmakta, bu da istikrarsızlığın derinleşmesine sebep olmaktadır.¹⁴⁰

Yemen, bölgesel çatışmaların en önemli prova alanlarından biri olarak dikkatli bir şekilde takip edilmesi gereken en kritik bir ülke konumundadır. Yemen'de ağırlıklı olarak yönetimi ele geçirmiş bulunan Husiler, İran'ın aktif desteğini arkalarına almış olmanın verdiği cesaretle, Yemen'deki iç dengeleri kendi istedikleri gibi şekillendiriyor olmaları nedeniyle, Suudi Arabistan'ın öncülüğünü yaptığı geniş bir koalisyon grubu tarafından havadan yoğun bir şekilde bombalanmaktadır.

Yemen'deki darbeci Husiler grubuna karşı düzenlenmekte olan saldırılara 'Kararlılık Fırtına Operasyon' adı dikkat çekicidir. Ancak bu saldırılar bağlamında inşa edilmeye çalışılan gruplaşmalarla ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli husus, bölgesel ölçekte bir Şii-Sünni çatışması hesabının güdülüp güdülmeme durumudur. Gelişmeler, sürecin

¹³⁹ Yasin Aktay, "Yemen'de Devrim ve Gelenek", Yeni Şafak, 11.03.2013.

¹⁴⁰ Haykel, Bernard; "Saudi Arabia's Yemen Dilemma", *Foreign Affairs*" (June 2014), <http://www.foreignaffairs.com/articles/67892/bernard-haykel/saudi-arabias-yemen-dilemma> (erişim tarihi: 05.04.2015).

bölgesel ölçekte bir mezhep çatışmasına yol açabilecek bir potansiyel ve niteliğe sahip olduğunu şüpheye yer vermeyecek bir biçimde göstermektedir.¹⁴¹

Yemen; Şii mezhebinden Husilerin, başkent Sanaa dahil olmak üzere çoğu bölgeleri kontrol altına almasıyla, zayıf bir hükümet ve bölünen bir ordu ile en büyük krizlerinden birini yaşamaktadır. Devlet ile ülkenin kuzeyindeki Şii Husiler, güneydeki ayrılıkçılar arasında bugüne kadar 6 şiddetli çatışma yaşandığı bilinmektedir. Sünni Suudi Arabistan, bölgenin Şii gücü olan İran'ın, Husileri desteklediğini iddia etmektedir. Suudi Arabistan, Şii Husilerin İran tarafından hem siyasi hem de finansal anlamda desteklendiğini söylemektedir. İran ise iddiaları reddetmektedir. Zaten, petrol ihracatçısı Suudi Arabistan'ın komşusu Yemen'in istikrarı ABD ve Körfez ülkeleri için vazgeçilmez olarak kabul edilmektedir.¹⁴²

Yemen'in El Kaide'nin en aktif kanatlarından birisine ev sahipliği yapıyor olması da ülkenin önemini arttırmaktadır. Yaşanan istikrarsızlıktan faydalanabilecek olan El Kaide'nin çevre ülkelerde etkisini artırmasından çekinilmektedir. Husilerin ülkede etkisini artırması mezhep çatışmalarının sürebileceği endişelerini de doğurmaktadır. Kısaca amaçları, merkezleri kabul edilen Sanaa'da daha fazla özerklik kazanma ve zeyidi geleneklerine ve inancına zarar verdiklerini düşündükleri Sünni İslamcılardan korunmak olarak değerlendirilmektedir.¹⁴³

2.2.7.Suriye; Parçalanma Sarmalı

İncelenen ülkelerin hepsindeki ayaklanmalar iktidarların devrilmesi ile sonuçlanmıştır. Suriye ise yaklaşık olarak 2,5 yıldır, Beşar Esad yönetimine

¹⁴¹ “5 Soruda Yemen’de Neler Oluyor?”

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150121_yemende_neler_oluyor
(erişim tarihi:26.04.2015).

¹⁴² *Yemen’de ‘İran-Suud Savaşı’*

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemende-iran-suud-savasi> (erişim tarihi:17.08.2015).

¹⁴³ “Yemen’de Son Durum Araplar Bombalıyor.” <http://www.detailhaber.com/yemende-son-durum-araplar-bombaliyor-3486h.htm> (erişim tarihi:26.04.2015).

karşı sürdürülen isyanlar ve Esad yönetiminin bu hareketler karşısında uyguladığı şiddet politikası ile her geçen gün istikrarsızlığa sürüklenmektedir. Suriye'deki isyanların, Tunus'tan sonra ülkeye ulaşması üç ay gibi bir zaman almış ancak ilk zamanlarda iktidar muhalif sesleri kontrol altında tutmayı başarmıştır. Bu süreçte, Esad yönetimi, olağanüstü hali kaldırmak, siyasi tutukluları serbest bırakmak ve anayasal değişiklikler yapmak gibi hamlelerde bulunsa da halk tatmin olmamış, isyanı arttırarak devam ettirmiştir. Suriye'de dağınık olan muhalefet, Suriye Ulusal Konseyi adı altında birleşmiştir. Özgür Suriye Ordusu, (ÖSO) muhalefetin silahlı gücü olarak Esad güçleri ile savaşmaya başlamıştır. Ancak zamanla Suriye Ulusal Konseyi de kendi içerisinde bölünmüş, muhalifler birbirleriyle mücadele içerisine girmiştir. Bugün Suriye içerisinde muhalefetin çatı örgütü olan Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Koalisyonu, PYD, Suriye Kürt Ulusal Konseyi, Halkçı Koruma Birlikleri'nden oluşan Kürt Yüksek Komitesi, El-Nusra Cephesi, Fetah el-İslam, Ahrar el-Şeham, Şükür el-İslam gibi İslamcı gruplar ön plana çıkmaktadır.¹⁴⁴ **(EK-3)**

Suriye'de Esad rejiminin kendiliğinden çözülmemesi, sorunun uluslararası bir krize dönüşmesine yol açmıştır. Suriye'deki isyan sürecine yönelik tepkiler uluslararası bir kamplaşmaya da dikkatleri çekmiştir. Batılı güçler ve Arap Devletleri Beşar Esad yönetiminin iktidarı devretmesi konusunda kesin bir tavır alırken, Rusya, İran ve Çin, Esad rejimine destek vermiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olarak Rusya ve Çin, Suriye'ye yönelik olarak alınabilecek herhangi bir yaptırım kararına ve dış müdahaleye karşı çıkmış ve oturumlarda veto yetkilerini kullanmışlardır. Diğer bir ifadeyle, Suriye, uluslararası güçlerin mücadele alanına dönüşmüştür. Suriye'ye yönelik olarak gerçekleştirebilecek bir uluslararası müdahale kararının meşru zemininin oluşamamasına ek olarak, uluslararası güçler bu konuda herhangi bir inisiyatif sergileme eğiliminde

¹⁴⁴ "Suriye'de Genel Durum" <http://www.ntv.com.tr/dunya/suriyedeki-kurt-gucler-tel-abyad-sinir-kapisini-isisin-elinden-aldi,mXRrNBnxcEu7Y5sFKm20PA>(erişim tarihi: 20.08.2015)

gözükmemiştir. Batılı güçler, muhalefete açık olarak siyasi bir destek vermiştir.¹⁴⁵

Suriye’de; rejim ordusu, DEAŞ, Kürtler, İslami Cephe-Nusra-Özgür Suriye Ordusu’nun kontrol ettiği dört ayrı bölgede kanlı savaş devam etmektedir. İran, Rusya ve Hizbullah Esad’ı desteklerken, Batı ülkeleri Esad’la işbirliği yapılması konusunu dillendirmektedir. Türkiye ve Katar ise her koşulda öncelikle Esad rejiminin devrilmesi için direnmektedir.¹⁴⁶

19 Şubat 2015’te ABD ile Türkiye arasında, Suriye muhaliflerinin eğitileceğine ilişkin anlaşma imzalanmıştır. “Eğit-Donat” programının yaklaşık üç yıl sürmesi beklenmektedir. Türkiye’de, Kırşehir’de yılda iki bin Suriyeli muhalifin eğitilmesi planlanmıştır. Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar’da, üç yılda toplam 15 bin muhalif eğitilecektir. ABD Özel Kuvvetler Komutanlığı’ndan Türkiye’ye 30 kişilik bir uzman ekipte destek verecektir.¹⁴⁷

Ortadoğu’daki değişimin ve halk hareketlerinin başladığı nokta ve bugün geldiği aşama arasında çok büyük farklar vardır. Yalnızca Suriye örneğini yakından incelediğimizde şunlar görülebilmektedir. Başlangıçta haklarını aramak adına direnişe geçen bir yönetim karşısında ahlaki meşruiyete sahip Özgür Suriye Ordusu bulunmaktadır. Bu yapı, bir türlü organize olup disiplinli şekilde mücadelesini sürdürememektedir. İçerisinden kimi unsurlar El-Nusra ve DEAŞ gibi hiç kimsenin kabul edemeyeceği katliamları sergileyen ve bunları meşru gören gruplara dâhil olmaya başlamıştır.¹⁴⁸

Bir bakıma otoriter ve despotik bir yönetime karşı mazlum halkların direnişi, yerini şiddetin vahşetine ve kural tanımazlığına bırakmıştır. Böyle bir denklemde birinin diğerine moral üstünlüğünden bahsedilmemektedir. Ülkenin

¹⁴⁵ Duygu Dersan Orhan, “Ortadoğu’nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği” Atılım Sosyal Bilimler Dergisi 3 (1-2), Ankara , (2013) s.17-29.

¹⁴⁶ “Suriye’ye Bir Yıldır Bahar Gelmedi”, <http://www.dunyabulteni.net/haber/201893/suriyeye-bir-yildir-bahar-gelmedi> (erişim tarihi:23.02.2015).

¹⁴⁷ Naim Babüroğlu, “Suriye ve Irak’a Operasyon ve Eğit Donat Programı” <http://www.antakyagazetesi.com/H8569-suriye-ve-iraka-operasyon-ve-egit-donat-programi.html> (erişim tarihi:07.03.2015).

¹⁴⁸ İhsan Bal, “Dış Politika: Değişim, Statüko ve Zorunluluklar”, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2343&cat=322#sthash.z5ExZga5.dpuf (erişim tarihi:15.01.2015).

çeşitli bölgesel ve uluslararası fay kırıklarının kesişme noktası olması burada devreye girmektedir. Suriye'nin iktidar konfigürasyonu ve dış ittifakları, ülkeyi kendiliğinden bölge çapındaki Sünni-Şii çatışmasının bir mücadele alanı haline dönüştürmektedir.

Bütün bunlara ek olarak, bu ülkenin Tartus limanında Akdeniz'de kalan tek deniz üssüne sahip olan Rusya da Suriye krizi üzerinden Ortadoğu politikasına Sovyetler Birliği günlerinde olduğu gibi bir dönüş yapmak ve uluslararası gündemde elini güçlendirmek hesabındadır. Bu hespla, Suriye rejiminin destekçileri arasında yer almıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden biri olma kozunu kullanmış ve kendisiyle birlikte 'BRIC' adlı yükselen pazarlar gruplaşmasının önemli üyeleri Çin ve Hindistan'ı Suriye rejimine destek olmak konusunda arkasından sürüklemiştir.¹⁴⁹

Suriye'deki krizin başlangıcından çok önce, Suriye'nin Orta Doğu coğrafyasında kaçınılmaz olacağını öngördüğümüz tarihi dönüşüme uyum sağlayabilmesi ve gerekli reformları zamanlıca gerçekleştirerek geçiş sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesi amacıyla, Suriye Yönetimi'ne her seviyede ve müteaddit kereler samimi telkinlerde bulunulmuştur. Ancak tüm bu çabalarımıza rağmen Esad rejimi, halkın demokrasi, hürriyet, insan hakları, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlere sahip olma özlemi karşısında gerekli adımları atmamış ve bu yöndeki talepleri silah zoruyla bastırmaya çalışarak, ülkeyi gün geçtikçe daha da derinleşen bir bunalıma sürüklemiştir. Fiilen meşruiyetini kaybetmiş bulunan ve sivil halka karşı kimyasal silah kullanılması dahil olmak üzere iktidara tutunmak için her yola başvurmakta beis görmeyen rejimin, ayırım gözetmeksizin sürdürmekte olduğu şiddet eylemleri sonucunda resmi rakamlara göre bugüne kadar 200.000'den fazla Suriyeli hayatını kaybetmiştir. Bu sayı her geçen gün artmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre komşu ülkelere sığınan Suriyeli sığınmacı sayısının 4 milyonu aşmasının, ülkedeki krizin neredeyse 5 yıldır devam eden dünyadaki en büyük sığınmacı

¹⁴⁹ Cengiz Çandar, "Suriye: "Arap Baharı"nın "Arap Devrimi"ne dönüşme durumu" Heinrich Böll Stiftung, Sayı 1. Ankara, (2012), s.35.

krizi olduğu gerçeğini doğruladığı belirtilmiştir.¹⁵⁰ **(EK-4)** Suriyeli'lerin yanı sıra, ülke içindeki 6,5 milyonun üzerinde yerlerinden edilmiş kişilerin durumu, bu trajedinin vahametini daha da artırmaktadır.¹⁵¹

¹⁵⁰ “*Suriyeli Sığınmacı Sayısı*” <http://www.incanews.net/turkiye/15947/suriyeli-multeci-sayisi-4-milyonu-asti> (erişim tarihi: 20.09.2015)

¹⁵¹ Mevlüt avuşoğlu, “*2015 Yılına Girerken Dış Politikamız*” Dışışleri Bakanlığı'nın 2015 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, Ankara, (2014), s.25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI SONRASI ORTADOĞU'DAKİ STATÜKO KARŞITI YAPILANMALARIN DURUMU

Arap coğrafyasında ortaya çıkan yeni jeopolitik eğilimler; değişen Arap siyasi coğrafyası, devlet dışı aktörlerin, yapılanmaların güçlenmesi, bölgesel aktörlerin sınırlanan ilişkileri ve uluslararası aktörlerin bölgeye temkinli ilgisi Arap Baharı sonrası atmosferin önemli dinamiklerindedir. Bölgesel güvenlik tesisi ve siyasi coğrafyadaki yapısal değişimler, devlet dışı aktörlerin Arap Baharı döneminde iktidara gelmelerine bağlıdır.

Ortadoğu'nun dinamik zemininde her defasında değişen dengeler ve denklem, Türkiye'nin pozisyonunu gözden geçirmesini ve yeni gelişmelere yeni cevaplar üretmesini gerektirmektedir. Geline aşamada hâlâ her şeyin yaklaşık beş sene öncesinin gerçekleriyle okunmaya çalışılması, DEAŞ ve benzeri örgütlerin Türkiye sınırına dayandığı bir ortamda Türkiye'nin ulusal çıkarları bağlamında endişeye sevk etmektedir.¹⁵²

Ortadoğu'nun Türkler açısından daha güvenli olduğunu söylemek pek gerçekçi değildir. En güçlüsünün dahi bu coğrafyada zayıf halka olabileceği dikkate alındığında anlatılmak istenen daha da net anlaşılacaktır. Bu gelişmeler ışığında gerek Türkiye'nin ulusal çıkarlarının gerekse de yurt dışındaki Türklerin daha büyük bir tehdit içerisinde olduğunu söylemek gerekmektedir.¹⁵³

Statüko karşıtı hangi yapılanma olursa olsun (etnik, dini, ideolojik) bir amaca ulaşmak için meşru olmayan şiddetin kuralsızca, acımasızca ve fütursuzca kullanabilmektedir. Eylemi icra edenlerin zihin dünyalarında her zaman bir motivasyon ve çeşitli gerekçeler mutlaka vardır. El-Kaide, DEAŞ, PKK ya da başkalarıdır. Arap sokaklarındaki insanların daha iyi bir gelecek ve

¹⁵² Orhan Türkdoğan, "Milli Kimliğin Yükselişi Niçin Milletleşme," İkinci Baskı, Alfa Yay., İstanbul, (Ağustos 1999), s.54-57.

¹⁵³ İhsan Bal, "Dış Politika: Değişim, Statüko ve Zorunluluklar", http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2343&cat=322#sthash.z5ExZga5.dpuf (erişim tarihi: 15.01.2015).

demokrasi ümidi kâbusa, Arap Baharı ise terör dalgasına dönüşmeye başlamıştır. Zira bölge insanının Arap demokratikleşmesinden ümidini kesmesi şiddet dalgasını “yeni çıkar yol” olarak göstermektedir.¹⁵⁴

Müslüman dünyanın bölünmesi meselesinde El-Kaide ve Sünni-Şii mezhepçiliği yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. El-Kaide, radikal, şiddet yanlısı örgütler doğuran bir yapıya dönüşmüştür. Örneğin DEAŞ, bu yapıdan türemiştir. Suriye ve Irak'ta El-Kaide anlayışı ve yöntemleri bir yandan bölünmeyi ve iç savaşı hızlandırmakta, diğer taraftan İslamın şiddet ve nefret dini imajını güçlendirmektedir.

2010 yılının sonunda Tunus'ta oluşan kıvılcım, Mısır'a sıçradığında hızlı bir biçimde alev halini alırken Suriye ile birlikte kontrolü mümkün olmayan bir yangına dönüşmüştür. Geline nokta ise bu yangın, sadece bölgesel dengeleri değiştirmekle kalmamıştır. Küresel dengeleri de sarsar hale gelmiştir. Arap uyanışı ve hatta daha öncesindeki gelişmelerle birlikte beliren “barış, demokrasi ve işbirliği” dili yerini istikrarlı yönetimlerin tesis edilememesi nedeniyle yeniden çatışma diline bırakmış durumdadır.¹⁵⁵

3.1. El-Kaide

El-Kaide, 11 Eylül 2001 günü ABD'de meydana gelen saldırıların ardından dünyanın en önemli ve adı en çok konuşulan terör örgütü haline gelmiştir. Örgüt, sabit bir merkezi olmayan ve dünyanın her yanında aktif üyeleri bulunan çok uluslu bir yapıya sahiptir. 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrası başlatılan Afgan cihadına destek vermek amacıyla farklı ülkelerden gelen Müslümanlar arasında koordinasyonu sağlamak ve yardımları organize etmek amacıyla 1988 yılında kurulan El-Kaide, yaygın bir terörist ağ oluşturmaktan ziyade, İslam dünyasında bulunan

¹⁵⁴ İhsan Bal “*Arap Baharı'nın Çöküşü, El-Kaide'nin Yükselişi*”
http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2334&cat=322#.VPVUTnysXy0
(erişim tarihi:15.01.2015).

¹⁵⁵ Osman Bahadır Dinçer, “*Yeni Ortadoğu, Umudundan Eski Ortadoğu Gerçeğine*”
http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2222&cat=332#sthash.vFFcoT2C.dpu
(erişim tarihi:22.02.2015).

aşırı İslamcı toplumsal kesimlere teknik, finansal ve ideolojik destek sağlayan bir uluslararası platform görevi görmüştür.¹⁵⁶

Altmıştan fazla ülkede faaliyet gösterdiği ve Türkiye de dâhil dünyanın dört bir yanında örgütlendiği bilinen El-Kaide, mali açıdan bağımsız bir örgüt olup, kendinden önceki örgütlerden farklı olarak, küresel bir hedef ve stratejiye sahiptir.¹⁵⁷ Kökleri Soğuk Savaş'ta yatan El-Kaide, 1980'lerin sonunda ABD, Suudi Arabistan ve Avrupalı devletlerin yönettiği Afgan cihadında verilen mücadele sırasında ortaya çıkmıştır.¹⁵⁸

Usame Bin Ladin, Sovyetlere karşı yürütülen bu cihat sırasında, Abdullah Azzam tarafından kurulan Mekteb el Hidamat adlı kuruluş aracılığıyla dünya çapında bir İslami yardım örgütü gibi çalışmıştır. Usame, bu yardım örgütüne kayıt olan gönüllüler için bilgisayar ortamında bir veri tabanı oluşturmuş¹⁵⁹ ve kamplara gelen gönüllülerin listesini El-Kaide (veri tabanı) adını verdiği bir bilgisayar dosyası etrafında toplamıştır. El-Kaide ismi bu şekilde ortaya çıkarken, El-Kaide örgütünün temeli de böylece atılmıştır.

3.1.1. El-Kaide'nin Amacı

El Kaide'nin amacı; Batılı güçleri İslam topraklarından kovarak ve Batı'nın güdümünde hareket ettiklerini iddia ettikleri Müslüman devletlerdeki yönetimleri devirip bu ülkeler arasındaki sınırları kaldırarak, kendi inanışları doğrultusunda tüm Müslümanların aynı çatı altında toplandığı bir devlet kurmaktır. Bu amacı, Halifeliğin tekrar restore edilmesi olarak da tanımlamak mümkündür.

El-Kaide'nin temel amaçlarına baktığımızda karşımıza iki husus çıkar. Bunlardan birincisi Müslüman ülkelerin iç işlerine karışan ve İsrail'le işbirliği içinde Ortadoğu'yu kendi istekleri doğrultusunda şekillendiren başta ABD

¹⁵⁶ Richard Whelan, "*El-Kaidecilik İslam'a Tehdit Dünya'ya Tehdit*" (Çev. Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya, Pınar Arıkan), Platin Yay., Ankara, (2006), s.21.

¹⁵⁷ Selçuk Arı, Okan Arslan "*Uluslararası İlişkiler ve Din, Tanrı Tarafsız mı?*", Platin Yay., Ankara, (2005), s. 202.

¹⁵⁸ John Gray, "*El Kaide Modern Olmanın Anlamı*", (çev. Zehra Savan), İstanbul, Everest Yay., (2004), s. 66.

¹⁵⁹ Fırat Yıldız, "*11 Eylül, EL Kaide ve İstanbul*", Polis Dergisi, Sayı 40, (2004), s. 186.

olmak üzere Batılı güçleri Müslüman topraklarından çıkarmak, ikincisi ise bu ülkelerle işbirliği içinde olan ve İslami olmadıklarına inandıkları rejimleri ortadan kaldırmaktır.¹⁶⁰

Halifeliğin ilan edilmesinin tek yolunun güç kullanılmasından geçtiğini ifade eden Bin Ladin'in;¹⁶¹ düşman sıralamasında en başta ABD gelmektedir. ABD'yi İngiltere, BM, NATO gibi örgütlerle, bunlarla koalisyon kurmuş ve bu koalisyona destek veren ülkeler takip etmektedir.¹⁶² El-Kaide'nin diğer amaçlarını; din devlet ayrımının ortadan kaldırılması, demokrasinin yıkılması, kadın özgürlüğünün sona erdirilmesi, Hıristiyanların ve Yahudilerin ortadan kaldırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin yıkılması, şeklinde izah etmek mümkündür.¹⁶³

Ladin ailesinin kökleri her ne kadar Yemen'e dayansa da, aile, Suudi Arabistan'ın en saygın ailelerinden biri olarak adını inşaat sektöründeki başarıları ile duyurmuştur.¹⁶⁴ El Kaide'nin alt yapısı, 1980'lerde Sovyet işgaline karşı Arap gönüllülerinin gittikleri Peşaver ile Afganistan'da atılmıştır.¹⁶⁵ Afgan cihadının yaşandığı 1977–1989 yılları arasında, Suudi rejiminin fonlarıyla kurulan 2500 medresede toplam 250.000 kişilik bir fanatikler ordusu yetiştirilmiştir.¹⁶⁶

El Kaide; küreselleşme karşıtı hareket gibi; siyasi, milli ve etnik olarak farklı, her hususta fikir birliği içinde olmayan fakat genel anlamda bir ideolojiye bağlı militan gruplardan oluşmuştur. Usame bin Laden'in yaptığı şey; İslam dünyasında yerel mücadelelere giren unsurları; ortak düşman

¹⁶⁰ Selçuk Arı, Okan Arslan. *“Uluslararası İlişkiler ve Din, Tanrı Tarafsız mı?”*, Platin Yay. , Ankara, (2005).s.203.

¹⁶¹ Mustafa Karaca, *“El Kaide, Evanjelizm ve Vahhabilik,”* (Der. Mustafa Karaca), Nokta Kitap, İstanbul (2005) s.181.

¹⁶² Selçuk Arı, Okan Arslan, *“Uluslararası İlişkiler ve Din, Tanrı Tarafsız mı?”* , Platin Yayıncılık, Ankara, 2005.s.214.

¹⁶³ Richard Whelan, *“El-Kaidecilik İslam'a Tehdit Dünya'ya Tehdit”*, (çev. Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya ve Pınar Arıkan), Ankara: Platin Yayınları, 2006. s. 116-120.

¹⁶⁴ Robert Fisk, *“Usame Bin Ladin Terörün Babası mı?”*, (Der. Metin Sever ve Ebru Kılıç), Everest Yay., İstanbul, (2001), s.121.

¹⁶⁵ Faik Bulut, *“İslamcı Örgütler 3”*, 4. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, (2009), s.262.

¹⁶⁶ Tarık Ali, *“Askeri Çözüm Değil, Siyasal Çözüm Gerekli”*, (Der. Metin Sever ve Ebru Kılıç), Everest Yay., İstanbul (2001), s. 136.

olan Haçlılara, Hıristiyanlığa ve Yahudilere karşı küresel bir mücadeleye teşvik etmek ve bunun ideolojik altyapısını oluşturmaktır.¹⁶⁷

3.1.2. El-Kaide'nin Toplumsal Zemin Kazanması

ABD'nin Afganistan'ı gündeme taşımasının önemli nedenlerinden biri de, 1979'daki İslami devrim ile bölgedeki en önemli müttefiki İran'ı kaybetmesidir. ABD açısından bu gelişme, bölgede yeni bir müttefikin yaratılmasını zorunlu kılmıştır. Bu müttefik de aynı zamanda Sovyetlere karşı direniş hareketinin asıl örgütlendiği ülke olan Pakistan'dır. Afgan mücahitlerin tabanını oluşturan Peştunların yoğun olduğu Pakistan-Afganistan sınırında dinsel ideolojinin radikalleştirilerek çarpıtıldığı öğretiler, Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan direniş gruplarına empoze edilmiştir. Bugün ABD'nin bir numaralı hedefi olan El-Kaide de Sovyetler Birliği işgali döneminde desteklenen örgütlerden biridir.¹⁶⁸

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'u hedef alan saldırıların Bin Ladin'in El-Kaide'si tarafından düzenlendiği ilan edildikten sonra, George W. Bush'un yeni bir haçlı seferi başlattıklarını açıklama gafletine düşmesi, medeniyetler çatışması tezine kadar uzanan bir sürecin tetikleyicisi olmuştur. George W. Bush ile süregelen temel hegemonik hedefler kapsamında olmasa da, bu hedeflere ulaşmada kullanılan araçlar açısından değişim yaşayan ABD dış politikasında, bazı devletler doğrudan hedef gösterilmiştir. Bush yönetimi bunu, önce İran, Irak, Kuzey Kore gibi "haydut devletler" in kitle imha silahlarına sahip olduklarını ileri sürerek, sonra da teröre destek veren ülkelerden oluşan bir "şer eksenini" yaratarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. İşte bu ortamda gündeme gelen 11 Eylül olayı aslında zaten değişim geçiren ABD dış politika araçlarının kullanımı için mükemmel bir ideolojik alt yapı oluşturmuştur.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Richard, Whelan, "El-Kaidecilik İslam'a Tehdit, Dünya'ya Tehdi"t (Çev.Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya, Pınar Arıkan), Platin Yay., Ankara (2005), s.109.

¹⁶⁸ Jim Marrs, "CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları; 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti", (Çev.: Bülent Ucpunar), Kesit Yay., İstanbul (2007), s. 260-264.

¹⁶⁹ Tayyar Arı, "BOP, Orta Doğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?", Global Strateji, Sayı 5, (İlkbahar 2006), s. 63-64.

ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı başlatılan bu direnişi desteklemesinin ardında, askeri ve siyasi bir takım menfaatler yattığı söylenebilir. Bu menfaatleri; dünya çapındaki bir milyar Müslüman'ı Sovyetlere karşı Afganistan topraklarında bir kutsal savaşta harekete geçirmek ve diğer taraftan Şii azınlıkla Sünni çoğunluğun arasındaki doktrinel ayrımı, siyasi bir bölünmeye dönüştürüp İran devriminin etkisini bir Şii olayı olarak sınırlamak şeklinde ifade etmek mümkündür. Her ne kadar Amerika, Afganistan'da İslamcı bir kurtuluş altyapısı ortaya çıkarmayı amaçladığını ileri sürse de, aslında İslamcı simgeler kullanan bir terör altyapısı inşa etmiştir.¹⁷⁰

3.2. DEAŞ

Devlet'ül İslamiyye fil Irak ve's Şam (DEAŞ) gibi yeni bölgesel oluşumlar, bölgesel sistemin çevresinde yer alsada da bu sistemin merkezi güçlerine doğrudan meydan okumaktadır. Bu gelişme, bölge dışındaki aktörler arasında da kaygı uyandırmaktadır. Buna ilaveten, Arap Baharı coğrafyasındaki ulus-dışı oluşumların güçlendirilmesi, ulus-devletlerin olduğu kadar bölgesel örgütlerin etkilerini azaltmakta ve meşruiyetlerini sorgulamaktadır.

DEAŞ (Devlet'ül Irak ve's Şam), IŞİD (Irak Şam İslam Devleti), ISIS (Iraq Sham İslamic State), gibi Türkçe, Arapça ve İngilizce birçok kısaltması bulunan oluşumun ismi, kurulduğu günden itibaren kaydettiği güç ile orantılı olarak sürekli değişti. Irak'ta kurulduğu 2004 yılında Irak El-Kaidesi, Ekim 2006'da da "Irak İslam Devleti", Nisan 2013'te "Irak ve Şam İslam Devleti", Temmuz 2014'te ise hilafet ilan etmesinin kendisini "İslam Devleti" (İslamic State) olarak tanımlanmaya başlamıştır.¹⁷¹

172

¹⁷⁰ Ahmet Özel, "İslam ve Terör Fıkhi Bir Yaklaşım", Küre Yayınları, İstanbul (2007), s.9.

¹⁷¹ "The many names of ISIS (Also Known As IS, ISIL, SIC and Da'ish)," The Economist, September 28 2014, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/09/economist-explains-19> (erişim tarihi:10.05.2015).

¹⁷² "1 Temmuz 2015 itibariyle Suriye son durum" <http://www.internethaber.com/2-yil-onceki-olay-suriye-haritasi-gercek-mi-oluyor-798184h.htm> (erişim tarihi:10.08.2015)

Irak'taki gelişmeleri yakından takip eden Bin Ladin Zerkavi'nin elde ettiği başarılarından uzak kalmak istememiştir. Bu bağlamda daha önceki birleşme çağrılarını reddeden Zerkavi 2004 Ekim ayında Bin Ladin tarafından yönetilen el-Kaide çatısı altına girmeyi kabul etmiştir. Bu tarihten itibaren "Mezopotamya el-Kaidesi" yani Irak el-Kaidesi olarak adlandırılmıştır. Zerkavi'nin bu birleşmeyi kabul etmesinin başlıca nedenleri ise, El-Kaide aracılığı ile ekonomik kaynaklara, yeni üyelere, lojistik bağlantılara daha kolay ulaşacak olmasıdır.¹⁷³

Ebu Mus'ab ez-Zarkavi'nin öldürülmesinin ardından Ebu Hamza el-Muhacir onun yerine geçmiştir. Irak'ta son dönemlerde etkileri iyice artmaya başlayan Şii unsurlar, o dönemlerde ABD ordusuyla birlikte Sünnilere karşı operasyonlara dahil olmaya başlayınca örgütün birincil hedefi haline gelmişlerdir. Bu yeni yapılanmanın başına ise Ebu Ömer el-Bağdadi getirilmiştir.¹⁷⁴

Tevhit ve Cihat adı altında kurulan Irak el-Kaidesi olarak bilinen Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) 2003 yılında Amerika'nın işgali ile beraber ortaya çıkan Sünni isyanlar ile kendisine uygun bir zemin bulmuş ve Suriye'de yaşanan iç savaşta rolü ile de tüm dünyanın tanıdığı bir örgüt haline gelmiştir. 2004 yılında el-Kaide'ye bağlılığını bildiren Irak el-Kaidesi, 2006 yılında ismini Irak İslam Devleti olarak ilan etmiştir.¹⁷⁵

3.2.1. DEAŞ'ın Amacı

Irak ve Suriye'de aktif bir terörist grup olarak nitelendirilen aynı zamanda petrol kaynaklarına yakınlığı nedeniyle de dünyanın en zengin terörist gruplarından birisidir. Irak savaşının ilk yıllarında kurulan ve 2004 yılında El Kaide'ye bağlılığını ilan eden grup daha sonra Irak El-Kaidesi adını almıştır. Irak ve Levant'te Sünni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde halifeliği kurma

¹⁷³ Zelin Y. Aaron., "Research Notes" The Washington Institute for Near East Policy, Number 20, (June 2014). p.42.

¹⁷⁴ Ufuk Ulutaş, Halid Hoca, "Suriye, Devrim mi Bölünme mi?", SETA Analiz, no. 95 (Mayıs 2014), s.44-57.

¹⁷⁵ M. J. Kirdar "Al Qaeda In Iraq" Aqam Futures Project Case Study Series, Case Study Number 1 (June 2011), p.3.

hedefi içerisindedir. 2014 yılının Şubat ayında El-Kaide DEAŞ ile tüm bağlarını kestiğini duyurmuştur. Örgütün amacının Irak'taki koalisyon güçlerinin geri çekilmesini sağlayarak, Irak hükümetini düşürmek ve işgal güçlerine yardım edenleri öldürmek ve tamamen şeriat ile yönetilen bir İslam devleti kurmak olduğu bilinmektedir.¹⁷⁶

Diğer radikal örgütlerden farklı olarak, DEAŞ İslami bir devlet kurma amacı taşımakta ve ele geçirdiği bölgelerde kısa sürede kurumsallaşmayı hedeflemektedir. DEAŞ; Irak, Suriye, Filistin ve Ürdün topraklarını içine alan bölgede Sünni şeriata dayalı bir İslam devlet kurmak istemektedir. Halifelik ilan etmesi, hâkimiyet kurduğu bölgelerde vergi toplaması ve idari düzenlemeler yapması, örgütün kendisini bir devlet olarak gördüğüne ve devlet gibi davranmaya özen gösterdiğine işaret etmektedir.¹⁷⁷

Örgüt, bu amaç doğrultusunda hâkimiyet kurduğu bölgelerde sahip olduğu gelir sayesinde, modern devlette yer alan bürokrasi, hukuk ve eğitim sistemini oluşturmaya çabalamaktadır. Kurduğu kabinede, sosyal güvenlik ve bombalama gibi bakanlıklar yer alan örgüt, yerel halka sosyal yardım, eğitim ve istihdam, mahkeme ve temizlik, su ve elektrik hizmetleri ve güvenlik hizmeti sunmaktadır.¹⁷⁸

Örgütün kuruluş amacı Irak ve Suriye'de Sünni nüfusun en fazla olduğu yerlerde halifelik kurmaktır. DEAŞ dünyanın dört bir tarafından çatışma deneyimine sahip, gönüllü bir kadroya dayanmaktadır. Bu örgüte yakından baktığımız zaman Asya içlerinden, Çin'den, Rusya'dan, Kafkasya'dan, Avrupa'dan, Latin Amerika'dan, Afrika'ya kadar dünyanın dört bir tarafından sırf savaşmak için gelmiş eğitilmiş, nitelikli bir savaşçı kadrosuna sahip olduğu

¹⁷⁶ Tülin Avcu, "Terörizm ve DEAŞ Gerçeği" Akademik Perspektif Dergisi İzmir (2014) s.22-27.

¹⁷⁷ Derya Kap, "AB ve Türkiye'nin DEAŞ ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası", İKV Değerlendirme Notu, Sayı.108, (Ocak 2015), s.15.

¹⁷⁸ Cengiz Tomar, "İŞİD hakkında işitmek istemediğimiz gerçekler: İrrasyonalizmin rasyonalitesi", Al Jazeera Turk, 29 Aralık 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isid-hakkinda-isitmek-istemedigimiz-gercekler-irrasjonalizmin-rasyonalitesi> (erişim tarihi:15.01.2015).

görülmektedir. Irak'ta 10 bine yakın DEAŞ militanının bulunduğu tahmin edilmektedir.¹⁷⁹

Suriye iç savaşı ile DEAŞ, petrol ve su gibi doğal kaynaklara, yabancı başlılara ve cihatçı anlayışa sahip savaşçılara daha kolay erişim sağlamıştır. Özellikle Suriye'de savaşırken kullandıkları slogan “kalıcı olmak ve genişlemek” olarak öne çıkmıştır. Sosyal medyayı da etkin olarak kullanan DEAŞ, Suriye'de ele geçirdiği şehirleri bir zafer olarak lanse etmiştir. Böylece Suriye ve Irak'ın yanı sıra Arap olmayan savaşçılarında örgüte katılmasını sağlamıştır.¹⁸⁰

3.2.2. DEAŞ'ın Toplumsal Zemin Kazanması

18 Nisan 2010 yılında ise örgütün iki önemli ismi Ebu Ömer el Bağdadi ve Ebu Hamza el Muhacir Amerikan güçlerince gerçekleştirilen bir operasyonda öldürülmüşlerdir. Örgütün liderliğini ise Ebu Bekir el Bağdadi üstlenmiştir. 2011 yılında ABD'nin askeri varlığını tamamen Irak'tan çekmesi ile beraber örgüt Şiileri hedef alan saldırılarına yeniden başlamıştır. BM rakamlarına göre 2013 yılında Irak'ta 8 bin sivil bu saldırılarda hayatını yitirmiş 18 bine yakın Iraklı ise yaralanmıştır.¹⁸¹

2013 yılında da örgütün adı Irak Şam İslam Devleti DEAŞ olarak değiştirilmiştir. Böylece kurulmak istenen İslam Devleti'nin sınırları içerisinde Suriye'de dahil edilmiştir. Ayrıca el-Bağdadi El-Kaide'nin Suriye yapılanması olan el-Nusra'nın kendisine bağlanmasını istemiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ Mehmet Akif Okur, “İŞİD ile İlgili Değerlendirmeleri,” 13 Haziran 2014, <http://www.ankarastateji.org/haber/doc-dr-m-akif-okur-un-isis-ile-ilgili-degerlendirmeleri-1316/> (erişim tarihi:15.01.2015).

¹⁸⁰ Lina Khatib, “What the Takeover of Mosul Means for ISIS”, Carnegie Middle East Center, 12.06.2014, <http://carnegie-mec.org/2014/06/12/what-takeover-of-mosul-means-for-isis/hdmm> (erişim tarihi:02.05.2015).

¹⁸¹ Zachary Laub, Jonathan Masters, “Islamic State in Iraq and Greater Syria”, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/iraq/islamic-stateiraq-greater-syria/p14811> (erişim tarihi:15.01.2015).

¹⁸² Zelin a.g.e. p.48.

El-Nusra lideri Ebu Muhammed el Culani bu öneriyi reddetmiştir. Dolayısıyla bu tarihten itibaren DEAŞ El-Kaide çatısı altından çıkmış ve Suriye'deki faaliyetlerini El-Nusra'dan ayrı şekilde yürütmeye başlamıştır.¹⁸³

2 Şubat 2014'de el-Kaide, DEAŞ'ın artık El-Kaide'nin bir parçası olmadığı açıklamasını yaparak, DEAŞ ile herhangi bir kurumsal bağlarının kalmadığını ve DEAŞ'ın yaptığı faaliyetlerden El-Kaide'nin sorumlu olmadığını belirtmiştir.¹⁸⁴ 10 Haziran 2014 günü, Irak'ın ikinci büyük kenti Musul'u ele geçirmiştir. Musul'un DEAŞ'ın kontrolü altına girmesi bölge ülkelerini ve özellikle 2003 yılında Irak'ı işgal eden ve 2011 yılında Irak'tan askeri varlığını çeken Amerika'nın endişelenmesine yol açmıştır.¹⁸⁵

DEAŞ, kontrolü altında bulunan Musul'da adeta bir devlet gibi hareket etmiştir. DEAŞ, halktan vergi toplamış, güvenlik önlemlerini uygulamaya koymuş, su, elektrik gibi temel sosyal ihtiyaçların karşılanmasını sağlamıştır. Ayrıca DEAŞ yeni bir polis güvenlik gücü oluşturmuştur. "İslam Polisi" olarak adlandırdığı bu polislere ise aylık 400 dolar ödediği iddia edilmiştir. Şehri Şeriat ile yöneten DEAŞ, Musul'da Şeriat kuralları ile karar veren 2 Şeriat mahkemesini de açmıştır. DEAŞ lideri Ebu Bekir el-Bağdadi, Ramazan ayının başlangıcı olan 29 Haziran 2014 günü Musul'daki el Nuri Camiinde yaptığı bir konuşmada halifeliğini ilan etmiş ve örgütün ismini İslam Devleti olarak duyurmuştur.¹⁸⁶

ABD'nin Irak'ta uyguladığı etnik, aşiret ve dini yapı ve inançları göz ardı eden politikalar DEAŞ'ın doğmasında önemli bir etken olmuştur. Örgütün doğduğu Irak'ta, Şii ağırlıklı hükümetin Sünnileri dışlayan politikaları, DEAŞ'ın Sünni grupların desteğini alarak Suriye'ye yayılmasını hızlandırmıştır.¹⁸⁷

¹⁸³ Gülsüm Boz, "DEAŞ Terör Örgütü ve Devrim Süreci", Ankara Strateji Enstitüsü Analiz No:3 Ankara (Kasım 2014) s.13-15.

¹⁸⁴ Zelin, a.g.e.

¹⁸⁵ Soli Özel, "Ortadoğu Değişirken Türkiye", HaberTürk , 15 Haziran 2014.

<http://m.haberturk.com/yazarlar/soli-ozel/958072-ortadogu-degisirken-turkiye>.

¹⁸⁶ Jenna Lefler, "Life Under ISIS in Mosul," ISW, , <http://iswiraq.blogspot.com.tr/>.

¹⁸⁷ Jim Sisco, "Fighting ISIS (II): To work, this must be more than just a military operation" , October 30, 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/10/30/fighting-isis-ii-to-work-this-must-be-more-than-just-a-military-operation/> (erişim tarihi:01.05.2015).

DEAŞ militanlarının büyük çoğunluğunun bölge insanından oluşması, ülkede örgüte verilen desteğe işaret etmektedir. Suriye’de uzun süredir devam eden iç savaşa yönelik müdahalesizlik politikasının ülkede yarattığı güç boşluğu DEAŞ’ın güçlenerek yayılmasını hızlandırmıştır. Özellikle yabancı savaşçıların DEAŞ’e dâhil olması, örgütün etkinliğinin hızla artmasında ve ülkedeki savaşın seyrinin değişmesinde etkili olmuştur.¹⁸⁸

DEAŞ, 2014 yılında aralarında dünyanın 80’den fazla ülkesinden yabancı savaşçıların da olduğu binlerce militanı ile El Kaide’yi geçerek "dünyanın en tehlikeli cihatçı örgütü" konumuna gelmiştir.¹⁸⁹ DEAŞ’ın daha önce hiç görülmemiş” boyutlarda küresel güvenliğe tehdit oluşturduğunu savunan eski ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel, örgütü “bir terör örgütü olmanın ötesinde”, “ideolojiyle stratejik ve taktiksel hünerleri birleştiren, muazzam derecede fonlanmış ve sofistike” olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁰

Ele geçirdikleri bölgelerde devlet olma iddialarını koruyarak egemenlikleri altında tutmak için petrol kaynaklarına yakınlığının avantajını kullanan örgüt, petrol bölgelerini ele geçirerek, petrol satışından yüklü bir gelir elde etmiş ve “dünyanın en zengin terör örgütü” unvanına kavuşmuştur.¹⁹¹ Günlük gelirinin 1 veya 2 milyon dolar seviyesinde olduğu tahmin edilen örgütün diğer gelir kaynaklarını halktan topladığı vergiler, yağmalamalarda ele geçirdiği mallar ve kaçakçılık oluşturmaktadır.¹⁹²

Ayrıca, Irak’ta 5 bin Ezidi ve 1000’den fazla Türkmen saldırılarda ölmüş; 2 bin 500 Ezidi kadın örgüt tarafından kaçırılmış ya da kaybolmuştur.

¹⁸⁸ Constanze Letsch, “*Foreign jihadis change face of Syrian civil war*”, the Guardian, <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/25/foreign-jihadis-syrian-civil-war-assad> (erişim tarihi:02.05.2015).

¹⁸⁹ “*Dünden bugüne Irak Şam İslam Devleti*”, BBC Türkçe, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/06/140611_isid_kimdir (erişim tarihi:02.05.2015).

¹⁹⁰ “*DEAŞ sadece bir terör örgütü olmanın ötesinde*”, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/isid-sadece-bir-terror-orgutu-olmanin-otesinde-141197.html> (erişim tarihi:03.05.2015).

¹⁹¹ Terrence McCoy, “*ISIS Just Stole \$425 Million, Iraqi Governor Says, and Became The World’s Richest Terrorist Group*”, Washington Post, <http://www.washingtonpost.com/news/morningmix/wp/2014/06/12/isis-just-stole-425-million-and-became-the-worlds-richest-terrorist-group/> (erişim tarihi:01.05.2015).

¹⁹² Scott Bronstein and Drew Griffin, “*Self-funded and deep-rooted: How ISIS makes its millions*”, CNN Investigations, <http://edition.cnn.com/2014/10/06/world/meast/isis-funding/> (erişim tarihi:01.05.2015).

Irak'ta DEAŞ'in yıktığı ya da tahrip ettiği altyapının maliyeti 7 milyar dolar; yarattığı enerji zararı ise 1 milyar dolardan fazla olmuştur.¹⁹³

DEAŞ'in küresel düzeyde yarattığı terör tehdidinin yanı sıra, Batı'da Müslümanlar üzerinde yarattığı tehdit de tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. DEAŞ'in propaganda amacıyla yayınladığı infaz görüntüleri ve bunlar hakkında yapılan bazı analizler, Batı'da İslam'a karşı önyargıları kuvvetlendirerek, İslamofobi tehlikesini büyötmektedir.

3.3. Hizbullah

Hizbullah, Lübnan'da bulunan, hem sivil hem de askeri kanadı olan Şii inançlı siyasi bir partidir. 1982 yılında İsrail'i, o zamanlar işgal etmekte olduğu Güney Lübnan'dan çıkartmak amacıyla kurulmuştur. Hizbullah'ın şu andaki genel başkanı Hasan Nasrallah'dır. Hizbullah, 1982 yılında İran'daki İslam Devriminden esinlenerek kurulmuştur.

Hizbullah, sadece Lübnan'da değil aynı zamanda bölgedeki en önemli güçlerden biridir. Hizbullah'ın gücü kuşkusuz tesadüf değildir. 1982'den yani kurulduğundan beri düzenli bir programla faaliyetlerini sürdüren Hizbullah'ın bu gücü, yıllardır titiz bir şekilde devam ettiği siyasi ve askeri çalışmaların bir sonucudur. Bu çalışmalar vesilesiyle Hizbullah, bir Şii parti olarak, Lübnan halkının özellikle Şiilerin büyük bir kısmının desteğini kazanmıştır.¹⁹⁴

Hizbullah siyasi ve silahlı mücadele kanatlarının yanı sıra fakir Lübnan halkına yardım amacıyla birçok kurumlar da işletmektedir. Bunların arasında 4 hastane, 12 klinik, 12 okul ve 2 tane de tarım yardım derneği bulunmaktadır. Genelde Arap ve Müslüman dünyasında yasal bir direniş örgütü olarak kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi ise bu konuda kesin bir tutum almamayı tercih etmiştir.¹⁹⁵

¹⁹³ "DAEŞ'in maliyeti 7 milyar \$", <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/12/08/isidin-maliyeti-7-milyar.html> (erişim tarihi:02.05.2015).

¹⁹⁴ Abdulgani Bozkurt, "Hizbullah'ın Lübnan'da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri" Tarih Okulu Dergisi Yıl 7, Sayı XVII, Ankara, (Mart 2014) s. 599-627

¹⁹⁵ "Hizbullah", [http://tr.wikipedia.org/wiki/Hizbullah_\(L%C3%BCbnan\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Hizbullah_(L%C3%BCbnan)) (erişim tarihi:07.06.2015)

3.3.1. Hizbullah'ın Amacı

Hizbullah'ın amacı, İsrail'i işgal etmekte olduğu Güney Lübnan'dan atmaktır. Ayetullah Humeyni taraftarlarının İran'daki devrimini bölgede yayma amacı da taşımaktadır. Arap Baharı kapsamında Ortadoğu'da başlayan ve aradan fazla bir süre geçmesine rağmen Suriye'de hala devam eden kriz karşısında Hizbullah, birtakım kaygılardan dolayı Suriye ile yan yana hareket etmeye başlamıştır. Suriye sorununu bir varlık mücadelesine çeviren Hizbullah, bundan çok kısa bir süre öncesine kadar sahip olduğu popüleriteyi kaybetmeye başlamıştır. 2000 yılında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesini sağlayan ve 2006 yılında İsrail'e ciddi bir şekilde prestij kaybettiren Hizbullah özellikle Sünni dünyada da ezilen halkların kahramanı haline gelmiştir. Lübnan siyasetinin önemli aktörlerinden birini teşkil eden Hizbullah da İsrail açısından tam bir sorun kaynağı olmuştur. Ortadoğu bölgesinin etkili devletlerinden İran'ın Lübnan üzerinde Hizbullah vasıtasıyla etkili olma çabası ve Hizbullah'ın İran'ın desteğiyle 2006 İsrail-Hizbullah savaşında görüldüğü üzere etkili bir örgüt haline gelmesi, İsrail'i hayli endişeye sevk etmiştir. 2008'de Lübnan'da yaşanan kriz ve 2012'den itibaren Suriye olaylarına taraf olması Hizbullah'ın hem Lübnan içinde hem de bölgede elini zayıflatan unsurlar olarak öne çıkmıştır.¹⁹⁶

3.3.2. Hizbullah'ın Toplumsal Zemin Kazanması

Arap Baharı sürecinde Lübnan'da büyümesi muhtemel bir istikrarsızlıktan ve yönetim boşluğundan Hizbullah'ın güçlenerek çıkmasından ve İran'ın Lübnan siyasetinde nüfuzunu arttırmasından çekinilmiştir. Lübnan'daki muhtemel bir istikrarsızlıkta bu ülkeyle olan sınırlarını güvence altına alması gerekliliği konusunda İsrail yönetimi tam bir teyakkuz durumundadır. Bu bağlamda İsrail gerek Suriye'deki krizi gerekse

¹⁹⁶ Abdulgani Bozkurt, "Hizbullah'ın Lübnan'da Kuruluşu ve Popüleritesinin Sebepleri", Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XVII, Ankara, (Mart 2014), s. 599-627.

Lübnan'daki gelişmeleri Hizbullah-Tahran-Şam ittifakını göz önünde bulundurarak izlemektedir.¹⁹⁷

Tunus, Mısır, Bahreyn ve Libya'da Hizbullah ayaklanan halkın yanında yer almıştır. Özellikle Mısır'da örgüt tarafından ABD ve İsrail'in kuklası olmakla suçlanan Mübarek'in devrilmesi bir hayli memnuniyet yaratmıştır. Örgüt Arap-İsrail çatışmasında güç dengesinin "direniş" lehinde değiştiğini ileri sürmüştür. Böylelikle Hizbullah Arap Baharı'nı kendi "direnişiyle" ilişkilendirmeye çalışmıştır Hizbullah, Suriye'deki çatışma ortamının kendisine İran'dan gelen etkili silah ve lojistik desteğin ulaşımı konusunda engeller ortaya çıkarması tehdidi altındadır.¹⁹⁸

Suriye'de ise Hizbullah, Esed yönetimini destekleyen bir duruş sergilemiştir. Suriye'de ayaklanmanın başlamasından yaklaşık dört ay sonra Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah, Ortadoğu'da yaşananlara ilişkin bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında Suriye yönetimine destek vermiştir. Bu politika Lübnan ve bölge kamuoyunda "ikiyüzlü" bir politika olarak nitelendirilmektedir.¹⁹⁹

Örgüt, Esed yönetiminin düşmesi halinde kendisine tedarik edilen desteği kaybedeceğini ve bunun da İsrail'in avantajına olacağını bilmektedir. Çünkü Hizbullah Arap Baharı'na uyum sağlasa bile İsrail'le yaşanabilecek bir "kış" gerçeğinin ortada durduğunun farkındadır.²⁰⁰

Hizbullah, Tunus, Mısır ve ardından Libya'da patlak veren Arap devrimlerini, Orta Doğu'da jeostratejik eksenindeki değişimin kendi yararına gelişeceği bir fırsat olarak görmüştür. Dolayısıyla söz konusu devrimlerin

¹⁹⁷ Tuğçe Ersoy, "Değişen Bölgesel Çevrenin İsrail'e Yansımaları III: Lübnan'daki İstikrarsızlık." http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view (erişim tarihi:21.02.2015).

¹⁹⁸ Berti, Benedetta. "Beyond the "Divine Victory":New Challenges Facing Hizbollah." Strategic Assessment, (Ocak 2012) s.103-114.

¹⁹⁹ Ellis, Cory,Matthew Guckenberger. "In the Name of Muqawama: The Domestic Political Ramifications Of Hezbollah'S Support for The Assad Regime." The George Washington University, The Institute For Middle East Studies. <http://www.gwu.edu/~imes/assets/-docs/Capstone%20Papers%20-%202012/Ellis,%20Guckenberger.pdf> (erişim tarihi: 01.05.2015).

²⁰⁰ Paul Salem "Hezbollah Weather the Arab Spring". <http://www.project-syndicate.org/commentary/can-hezbollah-weather-the-arab-spring> (erişim tarihi:15.02.2015)

Hizbullah'ın perspektifiyle “ABD müttefikleri” olarak görülen yapılara darbe vurduğunu ve bu durumun hem kendi hem de bölgesel müttefikleri olan Suriye ile İran'ın çıkarına olacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Daha önce belirttiğimiz hususlardan anlaşılmaktadır ki Hizbullah, Suriye rejimi ile Suriye muhalefeti arasında süregelen savaşta Suriye rejimine hizmet etmektedir. Bu hizmetler, aşağıdaki şekilde sıralanabilir: Rejimin yanında savaşmak, Şii bölgeleri için askeri koruma oluşturmak, Suriyeli Şii'leri eğitip silahlandırmak, rejim yanlısı gruplardan savaşçı birimler oluşturmak, mezhep ayrımını körükleyen provokasyonlar yapmaktır.²⁰¹

3.4. Müslüman Kardeşler

Müslüman Kardeşler, Arap dünyasının en eski, en etkili ve en büyük İslami hareketi olmakla birlikte birçok Arap ülkesindeki en geniş siyasi muhalif örgütüdür. Mısır'da 1928 yılında İslam alimi ve okul öğretmeni olan Hasan el-Benna tarafından Pan-İslamist, dini, siyasi amaçlarla toplumsal hareket vasıtasıyla kurulmuştur.²⁰²

Müslüman Kardeşler (MK) Hareketi, modern hayatla iç içe ve adil bir toplum oluşturmayı ideali haline getirmiştir. Kısa sürede çok sayıda insana ulaşan hareket kitlesel bir güç dengesi olmayı başarmıştır. Mısır'da kendisinden sonra ortaya çıkacak birçok İslâmî akıma öncülük edecek olan bu hareket resmî ideolojinin karşısına siyasî duruşunun yanında alternatif eğitim programları ile de çıkarak dikkat çekmiştir. Kuruluşundan bugüne kadar aslında başkan ve hükümetlere karşı tavrını temelde hiç değiştirmemiştir. Ülkedeki siyasî yapının içerisinde yer alarak yasal yollardan faaliyetlerde bulunmayı öncelik haline getirmiştir. 1952 yılında Nasır tarafından yapılan

²⁰¹ Ali Hussein Bakeer, “*Hizbullah Analizi*”, http://www.usak.org.tr/images_upload/files/USAK%20Hizbullah%20Analizi.pdf (erişim tarihi:10.05.2015).

²⁰² “*Müslüman Kardeşler*” http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCsl%C3%BCman_Karde%C5%9Fler (erişim tarihi:26.04.2015).

devrim sonrasında birçok siyasi parti kapatılırken Müslüman Kardeşler'e dokunulmamıştır.²⁰³

Bu yaklaşımı ile beklili de Mısır'da yönetimlerle uzlaşma içerisine girebilen tek siyasal akımdır. İhtilafli konularda uzlaşmacı bir siyaset, ortak kalınan noktalarda ise beraber çalışma ortamlarına katkı sağlamışlardır. Bu uzlaşmacı ve ılımlı yaklaşımlarına rağmen yönetimlerden istediği yasallaşma sürecini bir türlü sağlayamamıştır. Nasır iktidarı devralmasından iki yıl sonra kendisine rakip muhalif güç olarak gördüğü MK teşkilatını çökertmek için bir dizi operasyon başlatmıştır. Binlerce üyesi tutuklanırken mallarına el konulmuş ve 7 üyesi idama mahkûm edilmiştir.²⁰⁴

3.4.1. Müslüman Kardeşler'in Amacı

MK hareketi Mısır'da ve dünyada yaşanan olayları yakından takip etmiş ve küresel bir bakış açısı ile kendi ilkeleri çerçevesinde olaylara yaklaşmıştır. Hareket, Filistin meselesini Müslüman kitlelerin birinci dereceden ilgilenmesi gereken bir sorun olduğu yaklaşımı ile öncelikleri arasına koymuştur. MK göz önündeki faaliyetlerine rağmen halen yasallığını kazanabilmiş değildir. Kendi tüzel kişiliğine ait bir parti kuramamış ve seçimlere Ümmet Partisi, Liberal Parti ve Vehf Partisi ile ittifaklar kurarak siyasal alanda mücadele edebilmiştir. Yasallığını kazanma uğraşısı MK'yi hükümetlerle çatışma alanlarından uzak tutmuş ve halkın her kesiminden destek bulabilmiştir. Bu sebeple de diğer İslâmî gruplar tarafından ılımlı olmakla ve İslâmî kuralları ihlal etmekle suçlanmışlardır.²⁰⁵

3.4.2. Müslüman Kardeşler'in Toplumsal Zemin Kazanması

Devrim sürecini yakından takip eden MK'in temsilcilerinden Dr. Eşref Gaffar, Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonraki bir yıllık süreci şu şekilde

²⁰³ Ahmet Abu El-Feth, Nasır, "Müslüman Kardeşler" (Çev. Nusret Kuruoğlu), Renk-Tur Yay., İstanbul, (1965), s.107.

²⁰⁴ Ömer Turan, "Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu", Yeni Şafak Yay, İstanbul, (2003),s.268.

²⁰⁵ Salih el-Verdani, "Mısır'da İslami Akımlar", Fecr Yay., Ankara, (2011), s.52-65.

değerlendirmiştir; “Mısır halkı gelişmelerden memnun ama bazı çevreler özellikle medyayı da kullanarak sürece müdahil olmaya ve seçimlere gölge düşürmeye çalışmaktadır. Hiç kimsenin tahmin edemeyeceği gelişmeler yaşanmıştır. Seçimler, uluslararası ve yerel gözlemcilerin onayıyla tamamen şeffaf bir şekilde yapılmıştır. Bugün geldiğimiz noktada, bazı çevreler seçimlere gölge düşürmeye çalışmaktadır. Halk yeniden sokaklara çağrılıyor. 25 Ocak itibarıyla halk yeniden sokaklara inecek ama bu sefer iki farklı grup söz konusudur. Bunlardan İslami hareketler ve mutedil olanlar gelinen aşamayı önemli bir başarı ve demokratik sürecin başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Diğerleri ise askeri yönetimden intikam almak ve devrimi tamamlamak söylemiyle hareket etmektedirler. Bu arada Müslüman Kardeşler’den ve diğer İslami yapılanmalardan korkutmaya çalışarak bizlerin İslam devleti kuracağımızı söylemektedirler. Biz hiçbir şekilde Müslüman Kardeşler ve ötekiler tarzında yahut Müslümanlar ve gayr-i Müslimler şeklinde bir söyleme sahip değilizdir.”²⁰⁶

Zaman zaman kullanılan “Yolumuz cihat, amacımız Allah yolunda ölmektir.” söylemlerinin yerini, 2012 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi ise “Anayasamız Kur’an, rehberimiz Peygamber” afişleri ile Mısır’ın Müslüman halkına daha yakın ve ılımlı mesajlar vermiştir. İlimli söylemlerin olumlu sonucu seçim mitinglerinde katılımcıların fazlalığı ile alınmıştır. Hüsnü Mübarek döneminde MK hareket alanlarını biraz daha genişleterek bazı kazanımlar elde etmiştir. Sosyal ve kültürel hayata hâkim olma konusunda daha aktif rol oynamışlar ve adeta bu alanlar Mübarek tarafından onlara ve Selefilere terk edilmiş durumdaydı. Hastaneler, okullar, dernekler ve yaynevleri aracılığı ile elde ettikleri kazanımlar devrim sürecinde önemli fırsatları ayaklarına getirmiştir.²⁰⁷

²⁰⁶ Sivil Dayanışma Platformu, “Basın Açıklaması, Mısır’da Yeni Dönem”, 23 Ocak 2012, <http://www.timeturk.com/tr> (erişim tarihi: 10.05.2015).

²⁰⁷ Verdani, a.g.e. s.218.

3.5. PKK / PYD

PYD, Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesinin ardından, Suriye'de Halep Eyaleti'ndeki Kobani, Afrin ve Cindiris kentleri; Haseke Eyaleti'nin Amude, Derik, Efrin beldeleri, El Darbasiye kenti ve Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinin karşında bulunan Resulayn kenti ile Tirbesipiye kasabasında siyasi ve askeri kontrolü elinde tutmaktadır. PYD'nin, PKK ile bazı kaynaklara göre benzer görüşleri savundukları, bazı kaynaklara göre de aralarında bir ortaklık olduğu öne sürülmektedir. PYD, hem Özgür Suriye Ordusu hem de Suriye Baas Partisi Hükümeti ile zaman zaman silahlı çatışmalara girmiştir.²⁰⁸

1994-1999 yılları arasında, yurt içinde ve yurt dışında yapılan operasyonlarla, ağır kayıplar veren PKK gerilemiştir. Örgütün başı Abdullah Öcalan Suriye'yi terk etmek zorunda kalmış ve 1999 yılında Türkiye'ye teslim edilmiştir. 1999-2002 yılları arasındaki dönem, "Devletin Rehavet Dönemi"dir, ancak inisiyatif devletin elindedir. 2002-2006 yılları arasındaki dönem ise terörle mücadele açısından tümüyle kaybedilmiş yıllardır. Öcalan'ın yakalanmasının ardından toparlanmak için eylemsizlik kararı alan terör örgütü, 2004 yılından itibaren silahlı varlığını tekrar harekete geçirmiştir. Bu dönemi iyi değerlendiren örgüt 2005, 2006 ve 2007 yıllarında kırsalda ve şehirlerde terör ve şiddet eylemlerini artırmıştır. 2009 yılına gelindiğinde, başlatılan açılım/çözüm süreci ile birlikte Alan Hâkimiyeti tamamen terör örgütünün eline geçmeye başlamıştır. Askerler tarafından teröristlerin yerlerinin belirlenmesine ve istihbaratın teyit edilmesine rağmen, operasyon yapılamamıştır. Böylece, izlenen politika sayesinde terör örgütü güçlenmiştir. 2009-2015 dönemi, Stratejik hataların ve yanlışların sürekli tekrarlandığı yıllardır. Bu yıllar, PKK terör örgütünün kontrolü ve inisiyatifi ele geçirdiği bir dönem olarak tarihteki yerini alacaktır. ABD'nin liderliğinde, Irak ve Suriye'de DEAŞ'e karşı başlatılacak bir harekâta, Peşmerge ve PKK'nın karadan

²⁰⁸ "Demokratik Birlik Partisi, Suriye",

http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokratik_Birlik_Partisi_%28Suriye%29 (erişim tarihi:11.03.2015).

savaşacağı gerçeği dururken, PKK'nın silah bırakması terör örgütü istese bile mümkün değildir.²⁰⁹

3.5.1. PKK/PYD'nin Amacı

Türkiye, birçok aktörün Suriye politikalarını belirleyen ama adı konmayan 'Suriye'nin Kürt sorunu' söz konusudur. Suriye Kürtleri, nüfusun toplam yüzde 10'u kadar ve Araplar'dan sonra en büyük ulusal topluluğu temsil etmektedir. Ancak, yaşadıkları topraklar, Irak Kürdistanı ya da Türkiye'deki soydaşları için geçerli olduğu biçimde, coğrafi süreklilik göstermemektedir. Çoğunlukla ülkenin kuzeydoğusunda, Irak Kürdistanı'na, Türkiye'nin Güneydoğu illerine bitişik, Suriye petrol yataklarının da bulunduğu El Cezire bölgesinde ve yine Hatay ile Halep arasında kalan, Afrin kentinin yer aldığı bölgede yaşamaktadırlar.

Temsil güçleri tartışmalı 10'u aşkın Kürt partisinin oluşturduğu ve Irak Kürdistan Bölge Yönetimi'nin nüfuzu altında kurulan Kürt Ulusal Konseyi (KUK) çatısı altında bir araya gelmişlerdir.²¹⁰ KUK, henüz Suriye muhalefетinin 'temsilcisi' olarak uluslararası kabul görmeye başlayan SUK ile birleşmiş değildir. Dahası, PKK'nın Suriye kolu olarak bilinen Demokratik Değişim Partisi'nin (PYD) tek başına gücünün KUK kadar, hatta ondan da fazla olduğu öne sürülmektedir. PYD'nin diğer Kürt örgütlerine bir üstünlüğü de onlardan farklı olarak silahlı bir örgütlenme olmasıdır. PYD ayrıca, geçici olma ihtimali olmakla birlikte İran-Suriye eksenini üzerinden hareket edebilmek gibi bir manevra alanına sahiptir.

Suriye Kürtleri'nin belirsizlikler içeren bu durumu, İran-Suriye eksenini karşısında konumlanmak ihtiyacı duyan ABD desteği altında Ankara ile Erbil arasında yaklaşmayı arttıran ama aynı zamanda bu ülkeye yönelik atılacak siyasi adımları daha da komplike kılan sonuçlar yaratmaktadır. Kürtler'in, Suriye ayaklanmasının kaderini belirleyecek rolde olduğuna inanılmaktadır.

²⁰⁹ Sait Yılmaz, "Pkk Terör Örgütü ve Kck'da Son Durum" Turan-Sam Yay., Cilt.4, Sayı.15, Kars,(Eylül 2012), s.6.

²¹⁰ "2012 Suriye Söyleşileri",Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, ORSAM Rapor No: 187, (Kasım 2013), s.9.

Bununla birlikte henüz kazananı-kaybedeni belli olmayan bir oyuna aktif biçimde dahil olmaktan kaçınmakta ve Türkiye'nin kendi Kürt sorununu aşamamış olmasından da kaynaklanan kuşkular duymaktadır.²¹¹

3.5.2. PKK/PYD'nin Toplumsal Zemin Kazanması

ABD'nin liderliğinde, Irak ve Suriye'de DEAŞ'e karşı başlatılacak bir harekâtın planlanmasında son aşamaya gelinmiştir. Obama'nın, 06 Şubat 2015'te imzaladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde, PYD/PKK'ya DEAŞ'le savaşacak bir aktör rolü verilmiştir. Irak Ordusu, Peşmerge ve PKK/PYD'nin DEAŞ'e karşı karadan savaşıacağı gerçeği dururken, PKK'nın silah bırakması, terör örgütü istese bile, ne şimdi ne de yakın bir gelecekte mümkün değildir.

Fransa Cumhurbaşkanlığı Elysee sarayında 08 Şubat 2015 tarihinde Resmi olarak davet edilen iki temsilcinin, biri PYD Eş başkanı, diğeri Suriye'de Halk Savunma Birlikleri (PYG) kadın kolu komutanı, kabul edilmesiyle, Fransa resmi olarak PYD/PKK'yı tanıdığını açıkça ilan etmiş olmuştur. Bu tür davetlerin, diğeri Avrupa ülkelerinden de geleceği düşünülürse PYD/PKK, DEAŞ'e karşı başarılı olduğu gerekçesiyle uluslararası bir meşruiyet elde etmiş durumdadır. Harabeye dönen Kobani'nin yeniden yapılanması sürecinde, yabancı heyetlerin ve malzemelerin geçişi için Türkiye üzerinden bir koridor açılması da söz konusudur. Türkiye Irak'ta Barzani'yi Bağdat hükümetine karşı destekleyerek etnik bir politika izlemiştir. Suriye'de de mezhepsel bir politika ile Müslüman Kardeşler'i desteklemiştir. Bu politika, en çok önce İsrail ve sonra ABD'ye yaramıştır. PKK'nın yıldızı parlamıştır. ABD ve Avrupa ülkeleri, PKK'yı terör örgütü listesinden çıkarma noktasına gelmiştir. Oysa 2002'den önce, terör örgütü gücünü önemli ölçüde kaybetmiştir.

Bölgesel Kürt dinamiğinin önemli bir unsurunu Suriye'nin Kürtleri oluşturmaktadır. Suriye'de Esad rejimi karşıtı isyan genişledikçe ülkenin

²¹¹ "Suriye: 'Arap Baharı'nın 'Arap Devrimi'ne dönüşme durumu", <http://tr.boell.org/tr/2014/06/16/suriye-arap-baharinin-arap-devrimine-doenuesme-durumu> (erişim tarihi:28.04.2015).

Kuzeydoğu'sunda Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgede ortaya çıkan güç boşluğu PKK'nın Suriye uzantısı olarak nitelenen PYD tarafından doldurulmuştur. Suriye'de ayaklanmaların baş göstermesiyle birlikte PYD, Kuzey Irak'taki PKK kontrolündeki kamplardan Suriye'nin Kürt yerleşim birimlerine dönerek otoriteyi ele geçirmiştir. PYD, devlet kurumlarını yönetmeye ve Suriye bayrağı yerine kendi bayrağını kullanmaya başlamıştır. PYD'nin ana rakipleri küçük Kürt partilerinden oluşan ve Barzani'nin kontrolünde kurulan Kürdistan Ulusal Konseyi(KUK)'dir. Kürt bölgelerinde PYD ve KUK arasında rekabet başlamıştır.²¹²

3.6. El-Nusra Cephesi

El-Nusra Cephesi Suriye'de kurulmuş Selefi yanlısı bir silahlı gruptur. Amerika Birleşik Devletleri ve birçok ülke tarafından da terör örgütü listesine alınmıştır. Suriye'deki en büyük üçüncü silahlı gruptur. Nisan 2013'te El-Kaide'ye bağlılığını açıklamıştır. Grubun en az 5000 savaşçıdan meydana geldiği sanılmaktadır. Silahlı bir gruptur. Beşşar Esed'i devirmek ve bu yolla kendi ideolojik amaçlarını uygulamak ve yaymak istemektedir.²¹³

El Nusra Cephesi, Varlığını 24 Ocak 2012'de resmen ilan eden örgüt, sonrasında en etkili muhalif gruplardan biri haline gelmiştir. El Nusra Cephesi, yaptığı El Kaide tarzı eylemlerle “ılımlı muhalifler”e zemin kaybettirmiş ve “teröristlerle savaşıyorum” diyen Beşşar Esad'ın elini güçlendirip rejime zaman kazandırmıştır. El Nusra Cephesi, ironik bir biçimde düşmanıya savaştıkça düşmanını güçlendirmiştir. Bunun tersi olarak, mevcut rejim kaldığı sürece, kendi sosyal tabanını genişletmiştir. ABD özelinde Batı toplumu tarafından en büyük tehlike olarak görülen El Kaide'nin kolu olan örgüt, bu şekilde, ilk başlarda zayıflayan Suriye rejimine IŞİD ile birlikte adeta koltuk değneği olmuştur. IŞİD'in ilerleyişine karşın ABD öncülüğünde kurulan koalisyon güçlerinin düzenlediği bombardımanlarda, El Nusra Cephesi de farklı zamanlarda hedef alınmıştır. Söz konusu koalisyon müdahaleleriyle

²¹² “*Syria's Kurds: A Struggle Within a Struggle*”, Crisis Group Middle East Report No:136, 22 (January 2013), s.ii.

²¹³ “El-Nusra”https://tr.wikipedia.org/wiki/El-Nusra_Cephesi (erişim tarihi: 14.06.2015)

birlikte Suriye'deki durum farklılaşmış ve "ılımlı muhalifler" in görece olarak zayıflamasıyla mevcut rejim daha "mâkul" hale gelmiştir. Zeminin son derece kaygan olduğu Ortadoğu coğrafyasında bölge ülkelerinin ve uluslararası toplumun tavrı Suriye'nin geleceğinde etkili olacak, bu durum da El Nusra Cephesi'nin geleceğinde belirleyici olacaktır.²¹⁴

Türkiye'nin aralarında radikal ideolojilere sahip gruplar da olan farklı Esad karşıtı gruplara kendi topraklarını kullanma olanağı sunduğu izlenimi yaygındır. Türkiye'nin ABD desteği olmadan Esad'ı devirmesinin tek yolu olduğu öne sürülebilmektedir. Ancak, Ankara'nın çeşitli tehlikeli aktörlerle ilişkileri önemli bir endişe kaynağı olmayı sürdürmektedir. Washington'la yaşanan çatlağın ilk belirtileri 2012 yılında ortaya çıkmıştır. Amerika ve Türkiye El Nusra Cephesi'nin terörist örgüt olarak tanımlanması konusunda anlaşmazlığa düşmüştür.²¹⁵

3.7. Özgür Suriye Ordusu

Suriye muhalefeti arasında rejimin yıkılmasını isteyenler olduğu kadar, reform talep edenler de bulunduğu gibi, silahlı mücadele yöntemini savunanlar veya karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, rejime karşı mücadele ederken dış müdahale seçeneği de muhalifler tarafından tartışılmaktadır. Silahlı muhalif grupların başında, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) gelmektedir. İlk olarak Temmuz 2011'de ortaya çıkan ÖSO'nun çekirdeğini Suriye ordusundan ayrılan Sünni subay ve astsubaylar oluşturmaktadır. Ülke içerisinde rejim ile silahlı çatışmaya giren başka gruplar olmakla birlikte, ÖSO, silahlı en büyük muhalif hareket olup, zaman zaman ülke içindeki bazı bölgelerin, kendi kontrolü altında olduğuna ilişkin açıklamalar yapmaktadır.²¹⁶ (EK-5)

²¹⁴ Aytekin Terkan, Vedat Zayıf, İsmail Yaşar, "El Nusra Cephesi", Savunma Bilimleri Dergisi, , Cilt 14, Sayı1, Ankara (Mayıs 2015) s.39-64.

²¹⁵ "Terrorist Designations of the al-Nusra Front as an Alias for al-Qa'ida in Iraq," U.S. Department of State press release, www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/12/201759.html (erişim tarihi:27.03.2015).

²¹⁶ Yavuz Güçtürk, "İnsanlığın Kaybı; Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu", SETA Yay.31, 1.Baskı Ankara (2014) s.35-40.

Suriye’de halk hareketi başladıktan dört ay sonra muhalefet silahlı güç kullanma seçeneğine yönelmiş, bu yönde teşkilatlanmaya başlamıştır. ÖSO, Suriye Hava Kuvvetleri’nden albay rütbesinde istifa eden Riyad El-Esad ve ordudan ayrılan bir grup asker tarafından 29 Temmuz 2011 tarihinde kurulmuştur. ÖSO, Esed rejimini silahlı kuvvet kullanarak devirmek hedefiyle ve muhalif silahlı unsurları tek çatı altında birleştirmek amacıyla tesis edilmiştir. Ordunun mevcut komutanı Riyad El-Esad, hâlihazırda 70 bin askerinin olduğunu beyan etmektedir. Kuruluş evresini yurtdışında tamamlayan ÖSO, 22 Eylül 2012 tarihinde karargâhını Suriye’deki kurtarılmış bölgelere taşıdığını açıklamıştır.²¹⁷

Muhalefetin zayıf kalması, muhalif unsurlar arasındaki birlik sorunu ve ÖSO erken kurulması, Suriye’deki halk hareketinin muvaffak olmasını engellemiştir. Suriye muhalefeti gerek ülke içinde gerekse uluslararası düzeyde Esed rejiminin ardından iktidarı devralabilecek kabiliyette olduğunu göstermekte yetersiz kalmıştır. Suriye Ulusal Konseyi bünyesinde devam eden görüş ayrılıkları Konsey’in temsil niteliğinin nispeten zayıf kalmasına neden olmuştur. Suriye Kürtleri Konsey’e tamamen dâhil edilememiştir. Diğer taraftan ÖSO’nun erken kurulması ironik biçimde Esed rejiminin elini güçlendirmiş, rejim muhalefet aleyhinde propaganda malzemesine kavuşmuştur. Muhalif unsurların silahlı mücadele aşamasına birlik ve koordinasyon tesis etmeden ve gerekli ağır silahları tedarik etmeden geçmesi dağınık ve birbirinden kopuk silahlı gruplar ortaya çıkarmış, Esed rejimine karşı hedeflenen askeri üstünlük sağlanamamıştır. Diğer taraftan ÖSO’nun kurulması uluslararası toplumun sorumluluğunu azaltmış, Esed rejimine karşı insani müdahalenin önünü dolaylı olarak tıkamıştır.

Esed rejiminin silahlı kuvvetle devrilmesinin ise iki farklı şekilde gerçekleşebileceği beklenmektedir. Birincisi ülkede devam eden iç savaşta Esed rejiminin daha iyi teşkilatlanmış bir Suriye muhalefeti ve daha güçlü bir ÖSO tarafından iktidardan uzaklaştırılmasıdır. Artan dış yardımlarla ÖSO’nun Baas rejimine bağlı güvenlik güçlerini dengeleyebilecek ölçüde desteklenmesi

²¹⁷ El-Jeyshel Sury El-Hur “*Özgür Suriye Ordusu*”, <http://ar.wikipedia.org> (erişim tarihi: 05.05.2015).

ile böyle bir netice sağlanabilir. Esed rejimi, Suriye'ye doğrudan bir dış müdahale olmadan ağır silah sistemlerine sahip ÖSO tarafından devrilebilir.²¹⁸

3.8. Sünni-Şii Çatışmaları

Sünni-Şii ayrımı sıklıkla demokratik olmayan rejimler tarafından kendi varlıklarının devamı ve meşrulaştırılması için yapay olarak yaratılmakta, var olan farklılıklar abartılmaktadır. Toplumsal ve dinsel bir gerçeklik, küresel ve bölgesel güçler tarafından da kendi çıkarlarına ve amaçlarına hizmet edecek şekilde istismar edilmekte ve kullanılmaktadır. Ayrıca, Sünni-Şii ayrımı tamamen çatışmacı bir ilişki de değildir. Her iki mezhep içinde de bazı gruplar ulusal amaçlar etrafında birbiriyle ittifak kurmaktadır. Özetle, mezhepçilik Ortadoğu'da önemli bir olgudur, Arap Baharı sürecinde belirleyici rolü artmıştır, en azından bu yönde algı yaratılmıştır. Ancak yeniden şekillenen Ortadoğu'nun tek ve baskın dinamiği değildir.²¹⁹

2000'li yıllar boyunca Ortadoğu'da herhangi bir ülkede, küresel İslami bir yönetimi hedefleyen, bölgede ABD çıkarlarını ve petrol kaynaklarına erişimi tehdit eden radikal Sünni bir rejimin ortaya çıkması, İran'ın Şiiliği kullanarak bölgesel güç olmasından daha az olası görülmüştür. Bu nedenle ABD, Sünni El Kaide'nin cihadına karşı Şii İran ile güçlü bir ittifak yapmak istememiştir. Şii eksenli, ABD'nin Irak'ı işgali ile ortaya çıkan yeni bölgesel dinamiklerin bir sonucu olarak uluslararası ilişkiler yazınına girmiştir. Aralık 2004'te Ürdün Kralı Abdullah, İran'dan başlayarak 2003 sonrası Şii kontrolüne geçen Irak, Suriye'de Esad rejimi ve güney Lübnan'da Hizbullah'ı içine alan geniş şeridi "Hilal" (Crescent) olarak tanımlamıştır.²²⁰ **(EK-6)**

Kral Abdullah'ın Şii hilali tanımlaması batılı, özellikle Amerikalı, akademisyenler arasında ilgi çekmiş ve üzerinde çalışılarak kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Öncelikle petrol rezervlerinin bulunduğu

²¹⁸ Atilla Sandıklı, Ali Semir, "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No: 52, İstanbul (Kasım 2012), s.26.

²¹⁹ Oktay Bingöl, "Arap Baharı Ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları" Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi XIII/2 Ankara, (Kış 2013), s.25-49.

²²⁰ Robin Wright, Peter Baker, "Iraq, Jordan See Threat to Election From Iran", The Washington Post, (Aralık 2004).

coğrafyalardaki Şii topluluklar eksene eklenmiştir. Bu kapsamda yönetimler Sünnilerde olmasına rağmen Bahreyn’de %75, Kuveyt’de %30 ve Suudi Arabistan’da %10 Şii nüfus önemli görülmüştür.²²¹²²²

Suudi Arabistan’da %10’luk Şii nüfusun oran olarak az olmasına rağmen zengin petrol kaynaklarının bulunduğu ve Körfez kıyısındaki bölgelerde bulunması zorlama bir yaklaşımla eksene dâhil edilmekten kurtulmamıştır. Sonraki yıllarda ise sadece körfez ülkeleri değil Pakistan’dan Fas’a uzanan coğrafyada %10’un altında varlığı olan Şii azınlıklar bile eksene dâhil edilmiştir.²²³

Yapılan araştırmalara göre dünyadaki Şii nüfus Müslüman nüfusun %10-13’ünü oluşturmaktadır. Bu oran 154 ile 200 milyon arasında bir nüfusa tekabül etmektedir. Şiiilerin nüfus olarak en yoğun oldukları yerler İran, Hindistan, Pakistan ve Irak’tır. İran’da yaklaşık 70 milyon Şii yaşarken sayılan diğer ülkelerin her birinde en az 16 milyon Şii yaşamaktadır. Ancak İran’ın etki alanına girebilecek Şii nüfus başta Irak olmak üzere Ortadoğu ülkelerindedir.²²⁴

İran’dan sonra bölgede en büyük Şii nüfus Irak’ta bulunmaktadır. Irak’taki Şii nüfus, toplam nüfusun %60-65’idir. Bahreyn’de Şii nüfus oranı %70, Yemen’de %35 (Zeydi), Lübnan’da %35, Kuveyt’te %30, Katar’da %20, Birleşik Arap Emirlikleri’nde %16, Suriye’de %10-12 (Nusayri) ve Suudi Arabistan’da %5’dir. Bu gruplardan Suriye, Irak, Lübnan ve Körfez ülkelerindeki Şii nüfus İran’ın etki alanı içindedir.²²⁵

İran’ın Arap Baharı sürecini de çok iyi yönettiğini söylemek mümkündür. Süreç sayesinde tüm bölgede Şii halklar hem ön plana çıkmış hem de İran’ın etkisine daha açık hale gelmiştir. Arap Baharı dalgası öncesinde

²²¹ Vali Nasr, “*The Shia Revival: How Conflicts within İslam will Shape the Future*,” w.w. Norton and Company, USA, (2006), s.58-60.

²²² CIA World Factbook: Bahrain, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>.

²²³ Samuel Helfont, “*The Muslim Brotherhood and the Emerging ‘Shia Crescent’*”, Foreign Policy Research Institute, (Spring 2009), s.285-286.

²²⁴ Luis Lugo, “*Mapping the Global Muslim Population*, Pew Research Center”, (Ekim 2009), s.8-9.

²²⁵ Mehmet Şahin, “*Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller*”, Akademik Ortadoğu, Cilt 1, Sayı 1, Ankara (2006), s.40.

İran'daki demokrasi sorunlarını konuşan dünya, şimdilerde diğer devletlerdeki (Bahreyn gibi) Şii azınlığın sorunlarını konuşmaktadır.

Suriye krizi, Ortadoğu'da bölgesel bir anlaşmazlığa yol açmış, bölgede Şii Sünni gerilimine zemin hazırlamıştır. Bölgede krizin çözümüne yönelik Esed rejiminin devamı ve son bulması şeklinde iki yaklaşım öne çıkmıştır. İran, Irak ve Lübnan'daki Hizbullah Esed iktidarının ayakta kalması yönünde irade gösterirken, Türkiye ve başta Körfez ülkeleri olmak üzere Arap dünyası Suriye'de iktidar değişimini gerekli görmüştür. Suudi Arabistan ve Katar öncülüğünde körfez ülkelerinin girişimiyle Suriye krizi Arap Birliği'nin gündemine taşınmış, Birliğin geliştirdiği barış planına Esed rejimi riayet etmeyince Suriye'nin üyeliği askıya alınmıştır.²²⁶

El-Kaide versiyonlarının İslam dünyasına getirdiği terör ve dehşet dışında Müslümanlar temelde Şii ve Sünni olarak iki kampa ayrılmak isteniyor ve bu planda da bir hayli mesafe alınmıştır. 2003'de Irak'ın işgalinden sonra adeta bilinçli olarak mezhepçilik Müslümanlar arasında kışkırtılmıştır. Irak'ta ve diğer bazı ülkelerde pek çok katliam sırf mezhep gerilimini tırmandırmak için gerçekleştirilmiştir. 2014 itibariyle ise bu konuda bir hayli yol alındığı kolayca görülebilmektedir. Ne yazık ki hırslı ve önyargılı liderler ile donanımsız kitleler mezhepçilik ateşinin yayılmasına hizmet etmiştir. İran'ın mezhepçiliği dış politika aracı olarak görmesi, Suudi Arabistan ve komşularının İran'a karşı Sünniliği koruma telaşına düşmesi işleri daha bir içinden çıkılmaz hale gelmektedir.

Arap Baharı'na mezhepsel açıdan bakıldığında Sünni-Şii farklılığının ve gerginliğinin derinleştiği söylenebilmektedir. Hamas'ın İran liderliğindeki kamptan ayrılması Sünni köklerine dönüş olarak görülebilmektedir. Bu küçük ama etkisi büyük bir olaydır. İran liderliğindeki kampta kalanlar Şii veya Şii kökenlidir. Suriye krizinde başlangıçta mezhepçilik karşıtı yaklaşımlar kısa sürede Sünni-Şii/Nusayri ayrımı üzerine söylemlere dönüşmüştür. Suriye'de Sünni olmayanlar, rejim değişikliği durumunda Sünnilerin intikam ve misillemesinden korktuklarından Esad yönetimine daha sıkı sarılmaya başlamışlardır. Bu nedenle Suriye muhalefeti bölünmüştür. Körfez ülkelerinde

²²⁶ Sandıklı ve Semin a.g.m., s.23.

de mezhepçilik ivme kazanmıştır. Bahreyn'deki Sünni azınlık yönetimi 2011 Mart'ındaki Şiiilerin ayaklanmasına karşı Suudi Arabistan'ın askeri müdahalesi ile ayakta kalabilmiştir. Diğer taraftan Suudi Arabistan da Şii nüfusun hak taleplerden ve iç çalkantılardan bağışık değildir.

Ancak bölge ülkelerinde artan mezhepçiliği Şii ve Sünnilerden oluşan karşıt siyasal ittifaklar olarak kavramlaştırılması sağlam temellere dayanmamaktadır. Örneğin İran ile Suriye arasındaki yakınlık Şiiiliğe ve batı karşıtlığına bağlanırken iki rejimin temel zıtlığı görmezden gelinmektedir. Şiiilik tek başına İran-Suriye ittifakını açıklamak için yeterli değildir. Ayrıca İran'daki Şiiilik ile Suriye'deki Nusayriliğin önemli farkları dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan İran'daki Şiiilik ile Irak Şiiiliğini de aynı olarak görmek birçok nedenle kanıt eksikliği taşımaktadır. Irak'ta Maliki hükümeti, merkezi hükümeti güçlendirme ile Kürtler ve Sünniler arasında da meşruiyet sağlama amacıyla Şii ittifakına karşı mesafeli davranmaktadır. Şiiiler ve Sünnilerin karşıt eksenler şeklinde konumlanarak mücadele ettikleri iddialarını desteklemeyen başka olgular da vardır. Bu bağlamda Sünni ülkelerin bazılarının, başta Suudi Arabistan olmak üzere, İran'a karşı katı bir yaklaşıma, dengeleme ve çevreleme stratejisine sahipken, Mısır gibi ülkelerin sorunların diyalog yoluyla çözümünü tercih etmeleri dikkat çekmektedir.²²⁷

²²⁷ Bingöl, a.g.m., s.25-49.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL YAPILANMALAR HAKKINDAKİ POLİTİKALARI VE BU YAPILANMALARIN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

Terör örgütleri gün geçtikçe diğer terör örgütleri ile olan işbirliklerini artırmakta ve organize suç örgütleri ile bağlantılar kurmaktadır. Günümüz dünyasının artan iletişim ve ulaşım olanakları ile birlikte hareketlilikleri artan, ulusallık boyutunu aşmış daha ziyade uluslararası hâle gelen, dünyanın her yerinde eylem yapabilir ya da saklanabilir olan terör örgütlerine karşı bölge devletlerinin uluslararası işbirliği mekanizmalarını geliştirme ihtiyacı da artmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’nin bölge ülkelerinde ortaya çıkan yapılanmalar ile mücadele stratejisi, işbirliği ve eşgüdüm çalışmalarını artırmaktadır.²²⁸

4.1. 2011 Sonrası Türkiye’nin Dış Politikası

Arap Baharı, Türkiye’nin güney sınırlarında istikrar ve refah kuşağı görevini görecektir bir bölgesel düzen yaratma hedefini temel alan Ortadoğu politikası için önemli bir imtihan olmuştur. Türkiye ekonomik karşılıklı bağımlılık, yumuşak güç, diplomasi, aracılık ve taahhüt politikaları gibi çeşitli liberal araçlar kullanarak Ortadoğu’ya nüfuz etme yönünde politika takip etmiştir. Özellikle bölgesel aktörlerin bir araya gelerek kendi sorunlarına çözümler üretebilecekleri bölgesel tasarruf fikrini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Son iki yılda Türkiye’nin bölgesel politikalarında meydana gelen değişiklikler, risklere karşı daha eğilimli olan ve Türkiye için yeni güvenlik riskleri oluşturan yeni bölgesel güvenlik ortamı ele alındığında daha kolay anlaşılabilir. Buna yanıt olarak Türkiye meydana gelen olayları bölgedeki güvenlik ve

²²⁸ Burak Tangör, Sevinç Sayın, “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 11, No:1 Ankara, (2012), s.85-118.

menfaatlerine fayda sağlayacak şekilde şekillendirebilme ümidiyle aynı yurtdışı politika yaklaşımını sürdürmüştür. Özellikle Türkiye'nin demokrasiyi savunduğunu ifade etmesi oldukça önemlidir, çünkü demokratik rejimlerin daha meşru ve dayanıklı hükümetler oluşturulmasına yardımcı olarak bölgesel düzenin istikrarı için en etkili çözüm olacağına inanmıştır. Bu süreçte Türkiye aynı zamanda özerk politikalar geliştirme becerileri konusundaki sınırlarını ve bölgesel temelli çözümler oluşturulması için bölgesel mekanizmaların zayıflıklarını da kavramıştır. Bunun bir sonucu olarak Türkiye batı politikasını yeniden düzenlemiştir, ancak batı ile koordinasyondan elde edilen bu süreç de Türkiye için yeni zorluklar barındırmaktadır, çünkü ABD ile birlikte hareket ettiği ölçüde söz konusu işbirliği de komşularıyla muhtemel gerilimler içerisinde olmasına neden olacaktır. Bunun aksine, Washington ile yakın işbirliği Türkiye'nin yurt dışındaki algılanış şeklini değiştirmiştir. Batıyla olan ilişkilerin yeniden kalibre edilmesi eksen kayması konusundaki tartışmaları etkili bir şekilde sonlandırmıştır. Ancak yalnızca Türkiye'nin değil aynı zamanda AB ve diğer Avrupa ülkelerinin de Ortadoğu'daki gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kaldığına dikkat edilmelidir. Hepsi bir arada göz önünde bulundurulduğunda, gelişmelerin ele alınması yönündeki Avrupa katılımı veya stratejik düşüncesi çok düşük seviyededir. ABD'yi bölgeye karşı gösterdiği nispi ilgisizlik bir iktidar boşluğu oluşturmaktadır ve Türkiye bölgesel bir aktör olarak bu boşluğu doldurmaya çabalasa da bu hedefini henüz gerçekleştirememiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin Arap Baharı öncesindeki liberal araçlar yönündeki tercihi de önemli bir testten geçmektedir. Bu yeni ortamda, özellikle Suriye çatışmasına bağlı olarak, zorlu güvenlik sorunları, mecburi araçlar ve izolasyon politikaları da giderek artan bir şekilde Türkiye'nin dış politika gündeminde yerini almaktadır. Bölgedeki güvenlik ortamının risklere karşı açık olduğu düşünüldüğünde, Türkiye doğal olarak sert güç varlıklarını daha ciddi olarak düşünmektedir, ancak Türk diplomasisinin önümüzdeki günlerde sert ve yumuşak güç becerileri arasındaki hassas dengeyi sağlaması da önemli bir zorluk teşkil edecektir.²²⁹

²²⁹ Şaban Kardeş, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler", Hazar Raporu, Ankara, (Bahar 2013), s.79

Arap Baharı ile birlikte etkinliğini artıran ve bölgesel güç olma umutları taşıyan Türkiye'nin politikası; Suriye'de rejimin dayanıklılığı ve Mısır'da Müslüman Kardeşlerin devrilmesi ile ciddi bir zarar görmüştür. Son dönemde her iki ülkeye yönelik politika hakkında batı ile ters düşen Türkiye, aralarında Körfez ülkeleri de olmak üzere iyi ilişkilerinin tamamının bozulmasıyla yüz yüze kalmıştır. 2013'ün son çeyreğinde Türkiye'nin bölgede tek dostane ilişkisi Irak'ta Kürt Bölgesel Yönetimi ile olanıdır. Bu durum Türkiye'nin bölgesel etkisini sınırlamaktadır. Öngörülebilir bir gelecek için bölgenin farklı dinamiklerin etkileşiminde şekillenmeye devam edeceği; çeşitli ittifak arayışları ve çoklu eksen algılamalarının baskın olacağı ve her bir dinamiğin ağırlığının bölge ülkelerinde değişiklik göstereceği değerlendirilmektedir.²³⁰

Bölgede ilk defa yöneticiler halk ayaklanması sonucu yönetimden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu durum Ortadoğu'daki tüm liderlerin koltuklarını kaybetme korkusunu beraberinde getirmiştir. Arap dünyasında siyasi iktidarların devrilmesi ile birlikte demokratikleşmenin önünün açıldığı düşünülmüştür. Ancak, bugün bölgede yaşananlar beklentilerin son derece gerisindedir. Bu durumda bölgede istikrarın henüz sağlanamamış olmasının ve taşların yerine oturmamasının etkisinin büyük olduğu muhakkaktır. Ancak, iktidardaki isimler değişse de, Ortadoğu siyasetinin gerek yönetim anlayışı gerekse idari yapı anlamında ana hatlarıyla devam ettiği gözlemlenmektedir. Yapılan seçimler, bölgedeki iktidar devri sonrası ortaya çıkan bir eğilime de dikkati çekmiştir.²³¹

Türkiye'nin sürece yönelik bu tutumuna ve sonuçlarına uluslararası camiadan baktığımızda ise büyük bir yankının oluştuğunu söylenebilmektedir. Öyle ki; bölge ülkeleri arasında Arap Baharı'ndan güçlenerek çıkan Türkiye'nin gelecekte Ortadoğu'nun lider ülkesi olabileceğine dair düşünceler oluşmuştur.²³²

²³⁰ Bingöl, a.g.m., s.25-49.

²³¹ Duygu Dersan, Orhan, "*Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği*", Atılım Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 3 Sayı.1-2, Ankara, (2013), s.17-29.

²³² Chan Knapp "*Turkey: The Past, Present, and Future Leader of the Middle East*," The Georgia Political Review, <http://www.georgiapoliticalreview.com/turkey-the-past-present-and-future-leader-of-the-middle-east/>

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından 2011 de yapılan bir araştırmada “Türkiye, Ortadoğu ülkeleri için başarılı bir model olabilir mi?” sorusuna katılanların % 61’i “Evet” demiştir.²³³Olaylara ilişkin tutumuyla Türkiye, Arap Baharı’nda her ülkeye eşit mesafede kalarak objektif bir duruştan yana olmuştur. Daha farklı bir ifadeyle; Türkiye’nin bölgede yaşanan gelişmelerde değerlendirmelerini, ülkeden ülkeye ayrılık gözetmeksizin; her ülkenin kendi değişkenleri çerçevesinde ele alarak eşitlik prensibiyle gerçekteşirdiğini söylemek mümkündür.²³⁴

Türkiye’nin Ortadoğu’da artan etkinliğinden rahatsız olan bazı batılı devletlerin Suriye krizinin uzamasını hedeflediği, böylece krizin Türkiye’yi yıpratmaya devam etmesini istediği değerlendirilebilmektedir. Suriye krizinin sona ermesi için Esed rejiminin devamını gerekli gören ve Suriye’deki ayaklanmaya terörizm nazarıyla bakan birinci yaklaşımı temelde İran desteklemektedir. Esed rejiminin ayakta kalması için siyasi, ekonomik ve askeri imkânlarını seferber eden İran, Irak’taki Maliki iktidarını ve Hizbullah’ı aynı doğrultuda yönlendirmektedir. Tahran, Suriye’deki silahlı isyan hareketini Esed iktidarı ile birlikte terörizm olarak nitelemekte ve muhalif unsurlara destek sağlayan devletleri tehdit etmektedir. Kriz sürecinde İran’ın tutumunun giderek sertleştiği, muhalefet hareketine destek sağlayan ülkelere yönelik örtülü mücadelelere yöneldiği ve Esed rejimine daha güçlü destek verdiği gözlemlenmiştir. Kriz sürecinde Esed rejimine bu denli güçlü ve riskli biçimde destek vermesi İran’ın Ortadoğu stratejisinde Suriye’yi merkezi bir konuma yerleştirdiğini ve müttefiki Baas iktidarının ayakta kalmasını kendi rejiminin bekasıyla ilişkilendirdiğini göstermektedir.²³⁵

²³³ Mensur Akgün, Gökçe Perçinoğlu, Sabiha Senyücel Gündoğar, “*Ortadoğu’da Türkiye Algısı*”, Tesev Yayınları, İstanbul, (2009), s.22-26.

²³⁴ Yaşar Yakış, “*Arap Baharı ve Türkiye*”, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Çerçeve Dergisi, Sayı :25 (2011) s.121-122.

²³⁵ Sandıklı ve Semin a.g.m., s.45.

4.2. Türkiye'nin Arap Baharından Etkilenen Ülkelere Yaklaşımı

Ortadoğu, bir dönüşüm sürecine girmiş ve bölgesel aktörleri yurtdışı politikalarını yeniden tanımlamaya zorlamıştır. 2010 yılının sonlarındaki olayların başlangıcından bu yana Türkiye Arap Baharı'nı pozitif yönde kavramsallaştırmıştır. Genel bakış açısı, çeşitli gösteriler ve ayaklanmaların bölgede dönüşüm için aşağıdan yukarıya doğru bir talep olduğu yönünde olmuştur. Bu, sıradan Arap halkının gerçek arzudur ve Türkiye'nin desteğini hak etmiştir. Açıkça görülmektedir ki Tunus, Mısır veya Libya gibi bölgedeki demokratik rejimlerin nihai yükselişi Türkiye için memnun edici gelişmelerdir ve Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında uzun vadede pozitif sonuçlar üretmesi muhtemeldir. Ancak demokratik rejimlerin geçiş süreçleri ve konsolidasyonunun zorlayıcı olacağı ve Türkiye için çeşitli güvenlik riskleri doğuracağına dikkat edilmesi gerekmektedir. Suriye'deki ayaklanma ve akabinde meydana gelen çatışma Türkiye'nin bölgesel menfaatleri açısından doğrudan problem oluşturmaya başlamıştır, ancak Arap Baharı'nın etkileri doğrudan oluşan güvenlik risklerinden çok daha derine gitmektedir.²³⁶

4.2.1. Türkiye'nin Yasemin Devrimi'ne Yaklaşımı

Bin Ali'nin ülkesini terk etmesinden önce başlayan ve 10 Ocak'tan itibaren iyice şiddetlenen eylemlere ilişkin Türk yetkili makamlarından resmî açıklamalar ancak 14 Ocak 2011'de yayımlanmıştır. Konuya ilişkin Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan mezkûr tarihli açıklamada “Tunus'ta bir süredir devam eden gösteriler çerçevesinde meydana gelen, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine ve yaralanmasına neden olan olayları derin kaygı ve üzüntüyle karşılıyoruz” denilmiştir; ancak, Bin Ali'nin ülkesinden ayrılmasına dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Açıklamada, “bölgesinde önemli bir

²³⁶ Şaban Kardaş, “Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler”, Hazar Raporu, Ankara, (Bahar 2013), s.71-79

konuma sahip olan dost ve kardeş ülke” olarak nitelendirilen Tunus’ta bir an evvel asayiş ve huzurun yeniden tesis edilmesi temennisi de yer almıştır.²³⁷

Tunus Ulusal Kurucu Meclisi için yapılan seçimlere kadar geçen süre zarfında başka bir açıklama yayınlamayan Bakanlık, seçim sonuçlarının ilân edilmesinin ardından, “23 Ekim tarihinde Tunus’ta düzenlenen Ulusal Kurucu Meclis seçimlerinin yüksek katılımı, demokratik ve barışçıl bir ortamda gerçekleştirilmiş olmasından memnuniyet duyuyoruz” ifadelerinin yer aldığı bir açıklama yayımlamıştır. Açıklamada, Türkiye’nin “Tunus’ta başlayan ve bir- çok bölge ülkesine de ilham kaynağı olan toplumsal değişim ve demokratik dönüşüm hareketine başından itibaren destek verdiği ve bu süreci desteklemeye devam edeceği” belirtilmiştir. İslami eğilimli el-Nahda hareketinin lideri Raşid Gannuşi AK Partiyi model aldığını açıklamıştır.²³⁸Tunuslu yönetici, Ahmed Necip Cebbi, Tunus’un Türkiye’deki demokrasi modelini benimsemesi gerektiğini savunmaktadır. Cebbi açıklamasında Türkiye’de ılımlı İslami siyasetçiler tarafından başarıyla uygulanan katılımcı demokrasi modelidir. Müslüman kültürle batı kökenli demokrasi kültürünü birleştiren politikalarını yakından izlediklerini ve Türkiye’deki demokrasi mücadelesini örnek aldığını açıklamıştır.²³⁹

Türkiye’den Tunus’a verilen destek karşılıksız kalmamış, Tunus yetkilileri de Türkiye’nin desteklerinden dolayı memnun olduklarını dile getirmiştir. 25 Aralık 2012’de Ankara’yı ziyaret eden Tunus Başbakanı Hamadi Cibali, “Türkiye’nin Yasemin Devrimi’ne verdiği destekten dolayı minnettar olduklarını” ve “Türk makamlarının Tunus’taki gelişmeleri günbegün takip etmesinden mutluluk duyduklarını” ifade etmiştir.²⁴⁰

²³⁷ Konur Alp Koçak, “Yasemin Devrimi’nden “Arap Baharı”na Tunus”, Yasama Dergisi Sayı 22, (Eylül 2013), s.53.

²³⁸ Antony Shadid, “Islamist Imagines a Democratic Future for Tunisia”, http://www.nytimes.com/2011/10/20/world/africa/rachid-al-ghannouchiimagines-democratic-future-for-tunisia.html?_r=1&ref=todaypaper&pagewanted=print (erişim tarihi:05.04.2015).

²³⁹ “Yeni Tunus’u inşa etmek isteyen siyasetçilerin gözünü çevirdiği ülke şimdi Türkiye”, <http://www.internethaber.com/fransa-bitti-simdi-turkiye-vakti-332652h.htm> (erişim tarihi:15.01.2015).

²⁴⁰ Hamadi Cibali, “Türkiye’nin Desteği, Tunus Halkının Geleceğe Yönelik Ümitlerini Yeşertiyor”

4.2.2. Türkiye'nin Mısır'daki Devrime Yaklaşımı

Türkiye, protestoların başlamasıyla birlikte Mısır halkının yanında olduğunu ve desteğini de açık bir şekilde ifade etmiştir. 3 Mart 2011'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ,dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile birlikte Mısır'ı ziyaret eden ilk Türk cumhurbaşkanı idi. Mübarek'in devrilmesinin ardından yönetimi devralan YAK başkanı Mareşal Tantavi ile görüşmelerde bulunmuştur. 11 Nisan 2011'de ise Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Kahire'de Mısır başbakanı İssam Şerif tarafından kabul edildiği gibi ayrıca Nebi el-Arabi ile de görüşmüştür. Davutoğlu, 3 Temmuzda bu ziyaretini tamamlamıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 13 Eylül 2011'de Mısır ziyaretiyle Türkiye'nin bu ülkeye olan açık desteğini göstermiştir. Ziyareti sırasında Erdoğan Mısır'a layık bir anayasa ve laik bir Mısır'ı tavsiye etmiştir. Laikliğin dinden vazgeçmek olmadığını belirtmiştir.²⁴¹

Türkiye mevcut demokratik yapısı, nispeten istikrarlı yapısı ve uygulamış olduğu olumlu ve uzlaşmacı dış politikası ile Mısır ve devamında diğer Arap Baharı ülkeleri için örnek ve demokratik İslam devleti olarak tarihte yerini alabilir. Ortadoğu'da Mısır, Suriye, Yemen gibi ülkelerin demokratik, laik yapılanmalarında gerekli kurumların tesisi için bu ülkelerin maddi ve siyasi destek veren ülkelerle birlikte yer alabilir. Bunun için ise Türkiye'nin "Ben yapacağımı bilirim. Kimseyi takmam." tavrı yerine, aksine daha fazla işbirliği içinde olamaya özen gösteren tavrı ile Ortadoğu'daki gelişmelere yaklaşmasının daha fazla getiri sağlayabileceği düşünülmektedir. Dışişleri Bakanlığı'na göre sorun Arap Birliği'nden değil, El Arabi'nin ülkesinden yani Mısır'dan kaynaklanmaktadır. Oysa ki Mısır demek neredeyse Arap âlemi demektir. Türkiye ise Mısır'ın şu anki yönetimine çok hakaret etmiş, Mısır aleyhine çok açıklama yapmıştır. Mısır'ın Devlet Başkanı Sisi ile aynı toplantıda olmayı bile yanlış bulduğunu ifade eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, Sisi'nin İsrail destekli bir darbe ile geldiğini ve gayrimeşru olduğunu defalarca

<http://www.shovhaber.com/cumhurbaskani-gul-tunus-turkiye-icin-en-ziyade-dayanismaya-mazhar-ulke-haberi-630417h.htm> (erişim tarihi: 03.03.2015).

²⁴¹ "Erdoğan calls for a secular Egypt",

<http://www.alarabiya.net/articles/2011/09/14/166814.html> (erişim tarihi: 03.03.2015).

tekrarlamıştır. Mısır'ın buna cevabı ise tüm Arap dünyasında, özellikle Körfez'de Türkiye'nin ilişkilerini bozmak şeklinde olmuştur. Hatta bir Mısır mahkemesi Türkiye'yi terörü destekleyen ülke olmakla suçlamıştır. Hatta Mısır Dışişleri Bakanlığı 25 Eylül 2014'de yaptığı yazılı açıklamada Türkiye'nin "terör örgütlerine ve çeşitli muhalif yabancı gruplara siyasi veya mali destek verip sığınak sağladığını" iddia etmiştir.

Ortadoğu uzmanlarının hepsi bilir ki Mısır'la kötü geçinen bir devletin diğer Arap ülkeleri ile iyi geçinmesi imkânsız gibi bir şeydir. Biraz önce söylediğimiz gibi Türkiye ile Mısır'ın arası ise Türkiye ile İsrail'in arasından bile daha kötüdür. Haliyle bu durum Körfez ülkelerini de etkilemektedir. Örneğin Suudi Arabistan en çok Türkiye'nin Mısır kökenli Müslüman Kardeşler'e verdiği desteğe kızmaktadır. Çünkü Suudi Arabistan ve Mısır'a göre Müslüman Kardeşler bir terör örgütüdür.²⁴²

4.2.3. Türkiye'nin Libya Baharı'na Yaklaşımı

Bingazi'de ortaya çıkan protestolarla birlikte Türkiye bir yandan Türk vatandaşlarının can güvenliğinin sağlanmasının öncelikli ilke olarak benimserken, aynı zamanda Libya halkının taleplerinin barışçıl yöntemlerle dikkate alınması adına Kaddafi yönetimi ile sürekli temas halindeydi.²⁴³

Ortaya çıkan çatışma ortamının ülkenin iç meselesi olduğunu vurgulayarak, dış güçlerin müdahalesine gerek olmadığı savıyla arabuluculuk rolü üstlenmeye dahi çalışılmıştır. Yaşanan bu politik gelişmeler Bingazi'de ilk etapta muhalif halk nezdinde Türkiye karşıtı bir tutum sergilenmesine yol açmıştır. Kaddafi'nin tutumunda bir değişiklik olmaması Türkiye'nin temaslarını kesmesine neden olmuştur. İsyanın ilk günlerinde Libya'nın doğusu ile batısının ayrılması ve toprak bütünlüğünün ortadan kalkması şeklindeki çözüm dedikodularına Türkiye karşı çıkarak, toprak bütünlüğü

²⁴² Yavuz, Erduramaz, a.g.e., s.83.

²⁴³ "Libya'daki Vatandaşlarımız tahliye Ediliyor", <http://www.afetacildurum.com/index.php?topic=938.0> (erişim tarihi:21.01.2015).

ilkesine saygıyı vurgulamış ve doğal kaynakların bölünmezliğe ve Libyalıların olduğunda ısrar etmiştir.²⁴⁴

Türkiye'nin bu tutumu Bingazi nezdindeki olumsuz havayı Türkiye lehine değiştirmiştir. Türkiye'nin insani kurtarma yönetimi, Libyalı hastaların Türkiye'ye transferi ve Kızılay ve Sağlık Bakanlığı'nın Bingazi ve çevre bölgelerdeki yardımları ve hizmetleri halkın Türkiye'ye yaklaşmasını sağlamıştır. Türkiye, Fransa'nın her türlü ayak oyununa rağmen etkin bir siyaset ortaya koyarak, başlangıçtaki tutumunu değiştirmiş sonrasında ise NATO içinde havada ve denizde pasif görev almak suretiyle etkin olmuştur. Ayrıca İzmir Müşterek Hava Karargahı koruma hareketinde rol almıştır. Türkiye tahsis etmiş olduğu 7 uçak ile uçuşa yasak bölge kontrolü görevinde yer almış ve pasif kontrol görevi üstlenmiştir. Bu nedenle, Türkiye, Libya halkına karşı bombalama faaliyetine dahil olmamıştır.⁵ su üstü gemisi ve bir denizaltı ile denizden yapılacak silah ambargosu denetiminde yer almıştır. Bu pasif denetim ve kontrolü içermektedir. Sıcak çatışma ihtimali oldukça zayıftır.²⁴⁵

Libya'da, Mısır'da ve Tunus'ta Türkiye'nin stratejik ölçüde ilişki kurması bu devletlerin nüfuz etmesine engel teşkil edecek bir birliktelik anlamına gelmekteydi. Ancak, petrol ürünlerinin aranması, işlenmesi ve bu konudaki yüksek teknolojiden yoksun Türkiye'nin İngiltere, Fransa gibi arama ve üretim teknolojisine sahip ülkelerle rekabet edip edemeyeceği ise henüz netlik kazanabilmiş değildir. Türkiye'nin bu ülkelerdeki nihai hedefi evvelce sağlamış olduğu imkanları devam ettirebilmek ve yarım kalan işleri bitirmek suretiyle oluşan zararlarını telafi etmektir. Ancak her şeyden önce bu yeni yönetimlerle kurulacak iyi ve güçlü diplomatik, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişki ve işbirliği ile gerçekleşeceğinin idraki içinde olan ülke yöneticileri, bu

²⁴⁴ “Erdoğan : Türkiye Libya 'da arabulucu olabilir. ”, 28.03.2011, <http://www.ntvmsbc.com/id/25196826> (erişim tarihi:21.01.2015).

²⁴⁵ “Türkiye 7 uçak ve 6 gemiyle operasyonda” , 31.03.2011 <http://www.gazete5.com/haber/turkiye-natonun-libya-operasyonuna-ucak-savaş-gemisi-gönderecek-31-mart-2011-100761.htm> (erişim tarihi:21.01.2015).

konularda her türlü engellemeye rağmen, ciddi adımlar atma çabası içinde gözükmektedirler.²⁴⁶

Libya’da ise başlangıçtaki tereddüt döneminden sonra Körfez ülkeleri ve Türkiye Batılı güçlerle birlikte hareket ederek Kaddafi rejiminin düşmesi için muhaliflere her türlü desteği sağlamışlardır. Kaddafi dönemi generallerinden biri olan Haftar, iddialara göre, on beş bin civarında kendine bağlı kuvvetle Trablusgarp ve Bingazi’ye Türkleri hedef alarak saldırmıştır. Kaddafi sonrası dönemde Türkiye’nin Libya’ya insan kaynaklarından doğrudan ekonomik desteğe kadar büyük yardımları olmuştur. Tüm bunlara karşın son yaşanan gelişmeler, bir şeyleri yanlış hesaplamış olduğumuzu fark etmemizi gerektirmektedir.²⁴⁷

4.2.4. Türkiye’nin Bahreyn Değişimine Yaklaşımı

Türkiye, Bahreyn ile cumhuriyet rejimlerinde meydana gelen Arap isyanlarına yönelik benzer politikalar izlemişlerdir. İki taraf da halkın taleplerinin karşılanması konusunda mevcut rejimlerin karşısında yer almış ve isyancı ve/ya devrimci kesimleri desteklemişlerdir. Ancak hem Körfez ülkeleri hem de Türkiye değişimin bölgesel kaosa yol açamayacak şekilde devam etmesini, yani tedrici olmasını savunmuşlardır. Bölgesel istikrarın sürdürülmesi gibi bazı konularda benzer politikalar izleyen Körfez ülkeleri ile Türkiye, isyan dalgasının kapsamı ve derinliği konusunda farklı düşünmektedirler. Körfez ülkeleri isyanların ve rejim değişikliklerinin cumhuriyetçi rejimlerle sınırlı kalmasını beklerken Türkiye, Körfez monarşilerinin de siyasi anlamda yeniden yapılanma sürecine girmesinin ve halkın siyasal sürece daha etkin bir şekilde katılımının sağlanmasının altını çizmiştir. Dolayısıyla Körfez ülkeleri statükocu bir tavır takınırken, Türkiye’nin değişimden yana bir siyaset izlediğini söylemek mümkündür. Körfez ülkeleri demokratikleşme, iç siyasal istikrar ve ekonomik kalkınma yönünde attığı başarılı adımlar neticesinde bölgede önemli bir güç haline gelen Türkiye ile “bölgesel istikrarın korunması

²⁴⁶ Yavuz, Erdurmaz, a.g.e., s.124.

²⁴⁷ İhsan Bal, “Dış Politika: Değişim, Statüko ve Zorunluluklar”, Analist Dergisi, (Temmuz 2014) s.19.

ön koşuluyla” özellikle ekonomik alandaki ilişkilerini geliştirmeye büyük önem vermişlerdir.²⁴⁸

Türkiye, Arap Baharı olayları başlamadan önce yakın ilişkiler kurduğu Ortadoğu ülkelerindeki olaylarda kendisini birden bire rejimlerle halk arasında bulmuştur. Bu durum, her türlü engellemelere rağmen kendisi de halkın desteği ve demokratik seçimlerle iktidara gelen ve iktidarda kalan AK Parti hükümeti ve liderleri için, dış politika alanındaki en büyük ikilemi teşkil etmektedir. Ankara genel olarak Arap Baharı ayaklanmalarında küçük tereddütlerle de olsa halkların yanında yer aldığını ilan etse de, Bahreyn’deki gösterilerde siyasal ve ekonomik nedenlerle ve sorunun Körfez ülkelerinin tamamını ilgilendirmesi nedeniyle, soruna yakın bir politika izlememeyi bir kaçış yolu olarak tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu politika sadece Türkiye’nin bir uygulaması değil ABD ve Avrupa ülkeleri dahil olmak üzere bütün Batı Bloğunun yaklaşımı olmuştur ve dış politika alanında ilkelerin değil çıkarların belirleyici olduğunu bir kez daha örneklemiştir.²⁴⁹

4.2.5. Türkiye’nin Arap Baharı’ndan Etkilenen Suudi Arabistan’a Yaklaşımı

Türkiye, Arap Baharı sürecinde endişe duyan ve gerekli gördüğü yerlerde müdahale eden Suudi Arabistan’ın tam aksine olumlu manada aktif bir rol oynamıştır. Arap Baharı sürecinin başından itibaren Türkiye ve Suudi Arabistan’ın sahip olduğu bölgesel vizyonun çatışması, iki ülkenin bu süreçte ciddi görüş ayrılıkları yaşamasına yol açmıştır. Söz konusu görüş ayrılığı, Mısır’da açıkça gözler önüne serilmiştir. Bölgesel sistemin halklar açısından ve nihayetinde idareciler açısından sürdürülemez olduğunu iddia eden Türkiye’nin karşısında, imkanlarını seferber edip değişimle diyaloga girmek yerine değişimin başını koparmayı tercih eden bir Suudi Arabistan vardır. Buradan hareketle, pozisyonlarının çatışması kaçınılmaz olan Türkiye ile Suudi

²⁴⁸ “Bahreyn’de Meydana Gelen Olaylar” No: 72, 17 Mart 2011, Dışişleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/no_-72_-17-mart-2011_-bahreyn_de-meydana-gelen-olaylar-hk_tr.mfa (erişim tarihi: 19.03.2015).

²⁴⁹ Ahmet Öztürk, “Arap Baharı Ruhü ve Sürecinin İlk Sekteye Uğradığı Ülke: Bahreyn” Ortadoğu Yıllığı, Eskişehir, (2012) s.392.

Arabistan'ın, Arap Baharı sürecindeki görüş ayrılıklarının temeline “değişim” kavramını oturtmamız, doğru bir yaklaşım olacaktır.²⁵⁰

Öte yandan Kral Salman'ın davetlisi olarak Suudi Arabistan'ı ziyaret eden Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bölge politikaları için konuşması Suudi Arabistan yönetiminin yeni dönemde ne kadar dinamik ve aktif politikalar izleyeceğinin birer kanıtıdır. Türkiye ile yakın işbirliğine girebilen Suudi Arabistan bölgesinde daha güçlü ve anlaşılabilir olacaktır. Suudi Arabistan dış politikasında fazla bir değişiklik olmayacaktır, sadece kabuk değiştiren bir iktidar vardır.

Yemen konusu ise Suudi Arabistan - Türkiye politikasında hassas bir noktada yer almaktadır. İran'luların desteklediği Husi yönetimine karşı Türkiye ve Suudi Arabistan daha sert mesajlar verebilmektedir. Salman ve Erdoğan dönemi Türk-Suudi ilişkilerinde önyargıların kırılması ve güven ortamının oluşması için büyük bir fırsattır. Bu nedenle Türkiye, Suudi Arabistan ile olan ilişkilerde ilk olarak derinlemesine dostluk ve güven ortamını oluşturmak zorundadır. Bu ortamın kilit aktörü ise, kuşkusuz İran konusunda Türkiye'nin tavrı olacaktır.²⁵¹

Türkiye bölge devletlerini tedirgin etmiş ve bunun siyasi ve ekonomik alanda büyük etkileri olmuştur. Örneğin Türkiye'nin Mısır'a dönük tepkisini kabul etmeyen Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde yeniden geçici üye olarak seçilmesine karşı çıkmıştır.

Suudi Arabistan'da Kral Abdullah'ın ölümüyle tahta geçen Kral Salman, Türkiye ile ilişkilere önem vermektedir. Mısır politikasında eski Kral'a oranla Türkiye'ye daha yakın durmaktadır. Bununla birlikte Yemen ve Irak'taki İran yapılanması ve DEAŞ terör örgütünün faaliyetleri de Kral Salman'ı Türkiye'ye yakınlaştıran diğer faktörlerdir. Musul'da yapılması planlanan DEAŞ operasyonunda da Suudi Arabistan'ın

²⁵⁰ Ufuk Ulutaş, “Türkiye, Suudi Arabistan ve Ortadoğu'da Değişim”
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-suudi-arabistan-ve-orta-doguda-degisim>
(erişim tarihi: 21.02.2015).

²⁵¹ Emrah Usta, “Türkiye ve Suudi Arabistan İlişkilerinde Yeni Dönem”,
<http://www.usasabah.com/Guncel/2015/03/05/turkiye-ve-suudi-arabistan-iliskilerinde-yeni->
(erişim tarihi: 26.03.2015).

Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Riyad dönüşü "Suudi Arabistan'ın atacağı hamleler ile Mısır'da devran dönebilir" açıklaması da Arap dünyasında geniş yankı bulmuştur.²⁵²

Suudi Arabistan'ın yeni yönetimi, Yemen'de Husilere karşı Müslüman Kardeşler alternatifini destekleyerek, bu ülkede Sünnilerin tekrar işbaşına gelmesini hedeflemektedir. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Katar ekseni ile ilişkilerini gözden geçirmeye başlamıştır. Türkiye – Katar ekseni'nin önemi, sadece Müslüman Kardeşler'e destek vermelerinden değil, Irak'tan Libya'ya kadar bölge ülkelerinde yaşananları farklı ve alternatif bir perspektiften değerlendiriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Önümüzdeki dönemde Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerde iyileşme gözleneceğini öngörmek isabetli olacaktır. Mısır ile Suudi Arabistan ilişkileri ise büyük ihtimal Kral Abdullah dönemi gibi olmayacaktır. Netice olarak Suudi Arabistan yönetiminin Türkiye ile ilişkilerini geliştireceği stratejik ortaklığa kadar götürebileceği öngörülebilmektedir. Ancak Mısır yönetimi ile de ilişkilerini eskisi kadar güçlü olmasa bile krizi neden olmayacak şekilde sürdüreceği tahmin edilebilmektedir. Suudi Arabistan yönetiminin Mısır ile Türkiye yönetimleri arasında arabuluculuk yapma ihtimali de kuvvetle muhtemeldir. İran'ı İsrail'den daha büyük bir tehdit olarak algılayan Suudi Arabistan'ın yeni yönetimi Türkiye ve Mısır gibi iki Sünni eksen ülkenin bölgede karşı karşıya gelmesinden rahatsızlığı dile getirilmektedir.²⁵³

4.2.6. Türkiye'nin Yemen Devrimi'ne Yaklaşımı

Yemen'e karşı Arap ülkelerinin oluşturduğu koalisyonu ve çatışmaları Avrupa'daki mezhep savaşlarına benzetenler vardır. Bu oluşumun en tehlikeli yanı ekonomik ve siyasi çıkarların mezhep düzeyinde bir gerekçe ve mazerete dayandırılmasıdır. Çünkü çatışmalar bitse bile bu yaklaşımın insan benliğinde açacağı yaralar asırlar boyu silinemeyecektir. Kendi iradeleri ile İslam inancına

²⁵² Taha Dağlı, "Suudi Arabistan'tan Türkiye Hamlesi" <http://www.haber7.com/yazarlar/taha-dagli/1317212-suudi-arabistantan-turkiye-hamlesi> (erişim tarihi:26.03.2015).

²⁵³ Abdullah Aydoğan Kalabalık, "Türkiye-Suudi Arabistan Yakınlaşması ve Mısır'ın Tutumu" _Dünya Bülteni, Ankara, (Şubat 2015), s.14.

farklı yaklaşımları seçenleri, toplumda farklı bir yere koymanın ve onlara ekonomik ve idari ayrımcılık yapmanın hiçbir gerekçesi olamaz. Öncelikle sorun sadece bölge ülkelerinin değil, terörizmle mücadele, enerji, uluslararası kanal ve suyollarının serbestliği bağlamında aynı zamanda uluslararası bir sorundur. Süveyş Kanalı'nı işlevsiz bırakacak tüm girişimlere karşı BM'den müdahale kararı çıkarmak son derece kolay olacaktır. Yemen'in Libya gibi tamamen kontrolsüz güçlerin eline geçme olasılığı mevcut tehlikeyi daha da artıracaktır. Öncelikle laik bir rejimle yönetilen Türkiye'nin Sünni bir koalisyona katılması halinde bunun mezhepsel bir seçenek değil siyasi ve insani bir seçenek olduğunu altının çizilmesi ve inandırıcı gerekçeler bağlaması uygun olacaktır. Ayrıca Türkiye'nin bölgede İran'la siyasi veya askeri rekabete girmesi, mevcut iç sorunlarına ilave olarak Kuzey Irak politikalarını da olumsuz yönde etkileyebilir. Türkiye elbette iyi ilişkiler içinde olduğu Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkelere siyasi destek verebilir. Suudi Arabistan da Yemen'de ve bölgede kalıcı bir barışın İran'la diyalogdan geçtiğini çok iyi bilmektedir. Altı ay veya daha uzun sürecek bir kriz bütün ülkeleri yıpratacak ve bölgedeki istikrarsızlığı artıracaktır.²⁵⁴

Türkiye, Suudi Arabistan öncülüğündeki hava operasyonlarına destek vermekle kalmamış, İran'a meydan okuyan bir açıklama ile Suudi Arabistan, Mısır ve diğer Arap ülkelerinin oluşturmaya çalıştığı İran karşıtı bloğa da selam göndermiştir. Ortaya çıkan görüntülerin etkisiyle yayılmaya başlayan algıya göre; İran ve İran'ı destekleyen ülkelerin Ortadoğu coğrafyasında durdurulamayan yayılmalarına karşı Suudi Arabistan'ın öncülüğünde bir Sünni Blok oluşturulmakta ve Türkiye de bu bloğun aktif bir şekilde destekleyicisi olmaktadır. Bu algı operasyonunu daha da inandırıcı kılan asıl unsur ise, Yemen'e yapılan hava operasyonları ve daha ötesi için Türkiye'nin her türlü lojistik desteği vereceği yönünde ortada dolaştırılmaya çalışılan açıklamalardır. Yemen'de “vekalet savaşları” denilebilecek türden bir iç savaş yaşanmaktadır. Bir tarafta İran tarafından desteklenen Husî -Zeydîler, diğer tarafta ise Suudi Arabistan öncülüğündeki petrol zengini Körfez rejimlerinden teşkil edilen bir

²⁵⁴ Nejat Tarakçı, “Yemen Yeni Bir Afganistan Olabilir Mi?” http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/17483/yemen_yeni_bir_afganistan_olabilir_mi (erişim tarihi: 08.08.2015)

koalisyon vardır. Eğer Türkiye Yemen'de bir rol oynayacak ise, bu rol, herhangi bir tarafta yer almak şeklinde değil, tüm Yemen halkı için huzur ve sükuneti tesis edebilecek nitelikte hayırlı bir hakem pozisyonu için Türkiye, Pakistan ve Malezya işbirliği faydalı olacaktır. Bu üç ülke “Yemen Barış Komitesi” teşkil etmek suretiyle Yemenliler arasında barış ve uzlaşmaya katkıda bulunabilecektir.²⁵⁵

4.2.7. Türkiye'nin Suriye Parçalanma Sarmalı'na Yaklaşımı

Suriye krizi ilerledikçe, Türkiye ve Suriye birkaç yıl öncesine kadar sergiledikleri iyi ilişkilerden çok uzaklaşmışlardır. Suriye'deki insani krizin en başında Türkiye, Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmıştır. Türkiye, Esed rejimiyle diyalog yollarını açık tutarak yönetimden halkın reform taleplerine kulak vermesini istemiştir. Suriye'nin baskıcı devlet aygıtlarını kullanarak halkına karşı şiddet eylemlerine başvurması ve uyguladığı şiddeti giderek artırmasıyla Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler kopmuştur. Türkiye, Suriye'deki krizin halkın beklentileri doğrultusunda çözümü yönünde uluslararası alanda sarf edilen çabalara aktif katkı sağlarken ülkesinde 4 milyondan fazla Suriyeliyi misafir eder konuma gelmiştir.²⁵⁶ Öte yandan, muhalifler ve rejim arasındaki kanlı mücadelenin Türkiye sınırına kadar gelmesi ve bir keşif uçağımızın uluslararası sularda Suriye tarafından düşürülmesi hükümeti harekete geçirmiştir. Askeri angajman kuralları değiştirilerek Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'den sınırimıza yaklaşan her askeri unsuru tehdit olarak değerlendireceği ve askeri hedef olarak muamele edeceği açıklanmış ve sınırdaki askeri hareketlilik gözle görülür biçimde arttırılmıştır.²⁵⁷ Suriye'den kaynaklanan askeri tehdit ve saldırılara misliyle cevap verilirken TBMM Genel Kurulu, 4 Ekim 2012 tarihli ve 1025 sayılı

²⁵⁵ Abdullah Muradoğlu
<http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/abdullahmuradoglu/turkiye-ve-yemen-2010102>
(erişim tarihi: 11.03.2015).

²⁵⁶ “Suriyeli Sığınmacı Sayısı” <http://www.incanews.net/turkiye/15947/suriyeli-multeci-sayisi>
4-milyonu-asti (erişim tarihi: 20.09.2015)

²⁵⁷ “Suriye’de keşif Uçağı Düşürüldü”
<http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/22/turk.savas.ucagi.suriye.karasularinda.dustu/666139.0/index.html>(erişim tarihi:01.08 2015)

Kararıyla ülkemize yönelebilecek risk ve tehditlere karşı zamanında ve süratle hareket etmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla hazırlanan tezkereyi kabul etmiştir.²⁵⁸

Ayrıca Suriye rejimini kınayan NATO, 4 Aralık 2012 tarihinde ittifakın ortak savunma prensibi kapsamında Türkiye'ye hava savunma sistemleri gönderme kararı almıştır.²⁵⁹ 11 Şubat 2013'te Cilvegözü sınır kapısında ve 11 Mayıs 2015'de ise Reyhanlı ilçe merkezinde düzenlenen bombalı saldırılarda onlarca vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Saldırıların Suriye rejiminin desteklediği gruplar tarafından gerçekleştirildiği yaygın bir biçimde tartışılmıştır.²⁶⁰ Daha sonra Suriye'deki durum oluşturduğu tehdit ve riskler çerçevesinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından belirlenecek esaslarına göre yapılması için, Hükümete verilen izin süresinin Anayasanın 92. maddesi uyarınca 4 Ekim 2013 tarihinden itibaren bir yıl süreyle uzatılması kabul edilmiştir.²⁶¹ Kabul edilen tezkerede, Suriye'deki ihtilafın, bölgesel ve uluslararası barış, güvenlik ve istikrara yönelik giderek artan bir tehdit oluşturduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin bu tehdidi her geçen gün daha fazla ve yakından hissettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Suriye rejiminin uluslararası hukuku hiçe sayarak uyguladığı şiddet politikaları sonucu sınırlarımıza yönelik kitlesel göç hareketiyle karşı karşıya kalılabileceği ve kimyasal silahların da kullanıldığı vurgulanmıştır.²⁶²

Suriye'de yaşananlardan en çok etkilenen ülke Türkiye olmuş, Suriye'deki istikrarsız siyasi yapı, Türkiye-Suriye arasında büyük bir siyasi krize dönüşmüştür. Türkiye, Suriye'deki isyan karşısında ilk günlerde ihtiyatlı bir politika izlemiş, sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ancak ilerleyen günlerde,

²⁵⁸ "TBMM Genel Kurulu, 4 Ekim 2012 tarihli ve 1025 sayılı Kararı"
https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1047.html

²⁵⁹ "Org. Özel Savunma ve Havacılık Dergisi'ne konuştu."
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28549591.asp>

²⁶⁰ "Dünyada ve Türkiye'de "2013", Dünya Bülteni Araştırma Masası Yay., İstanbul (2014), s.13-14

²⁶¹ "Suriye tezkeresi Meclis'ten geçti."
<http://t24.com.tr/haber/suriye-tezkeresi-meclisten-gecti,241125>

²⁶² Yağmur Şen, "Suriye'de Arap Baharı" Yasama Dergisi, Sayı 23 Ankara (2013), s.74-75

Suriye rejiminin sivil halka yönelik uyguladığı şiddetin artması ile birlikte, Türkiye, Esad yönetimini halkının taleplerine kulak vermesi konusunda uyarmıştır. Bu uyarı zamanla şiddetini arttırmış, Türkiye büyükelçiliğinin Şam'dan geri çekilmesine ve Esad karşıtı muhalif oluşum Suriye Ulusal Konseyi'ne açık bir şekilde destek verilmesine yol açmıştır. Suriye Ulusal Konseyi'nin merkezi İstanbul olarak kabul edilmiş ve konseyin askeri kanadı olarak hareket eden ÖSO'na, Türkiye'nin askeri ve lojistik destek sağladığı iddia edilmiştir. Buna ek olarak, Türkiye, Hatay ve Şanlıurfa'da kurulan çadır kentlerle, rejimin uyguladığı şiddet politikasından kaçan Suriyelilere sığınak sağlamıştır. Türkiye'nin, Suriye'de muhalefete verdiği açık destek ve Esad yönetimine karşı sergilediği sert tutumu, iki ülke arasındaki tansiyonu arttırmıştır. Uluslararası toplumun değişen tavrı, Türkiye'nin de Suriye konusundaki tavrını değiştirmeye zorlamıştır. Suriye krizinin diplomasi yoluyla çözülmesi adına yürütülen inisiyatiflerde Türkiye de yerini almaktadır.²⁶³

Suriye'de benimsediği siyasi pozisyon Türkiye'yi, İsrail ile ilişkilerinin çok bozuk olduğu bir dönemde ABD ile Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozukluğundan olumsuz biçimde etkilenmeyecek biçimde, yakın bir işbirliği içinde tutmaya yaramaktadır. Aynı zamanda da bölgedeki belirleyici aktif rolü, iç sorunlarıyla boğuşmakta olan ve Ortadoğu'ya enerjisini harcayamayan Avrupa Birliği nezdinde de vazgeçilmez bir ortaklık imkânı sağlamaktadır. Yani Suriye, Türkiye için Batı ile ilişkilerini toparlamak ve işbirliği içinde bulunmak fırsatını sunmaktadır.²⁶⁴

Ülkemiz ise bir yandan rejimin zulmünden kaçan Suriyelilerin yaralarının sarılması için gerekli yardımı sağlamakta, diğer yandan da Suriye'deki ihtilafın en kısa zamanda barışçı bir şekilde sona erdirilmesi ve bölgede aşırıcı ve terörist örgütlerin yayılmasının önlenmesi amacıyla

²⁶³ Oytun Orhan, ORSAM-TESEV Rapor No: 195 “*Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*” Ankara (Ocak 2015), s.10

²⁶⁴ “*Suriye: “Arap Baharı”nın “Arap Devrimi”ne dönüşme durumu*” <http://tr.boell.org/tr/2014/06/16/suriye-arap-baharinin-arap-devrimine-doenuesme-durumu> (erişim tarihi: 15.02.2015).

uluslararası camiayla işbirliği ve eşgüdüm halinde girişimlerini devam ettirmektedir.²⁶⁵

Kriz; Türkiye'ye giriş yapan sığınmacılar, Esed rejiminin PKK terör örgütüne sağladığı destek, Suriye'nin kuzeydoğusundaki ayrılıkçı eğilimler ve iki ülke arasındaki ticaretin sona ermesi nedeniyle Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir. Suriye krizi Türkiye'nin Irak ve İran'la ilişkilerinde problemlere zemin hazırlayarak Türkiye'yi dolaylı olarak da etkilemiştir. Türkiye, Suriye'deki krizin bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa dönüşebileceğini yeterince değerlendirememiş, krizin tarafı haline gelmeye başlamıştır. Suriye krizinde önümüzdeki süreçte dört muhtemel senaryo gerçekleşebileceği değerlendirilmektedir. Birinci senaryo Suriye'de kurulabilecek bir geçiş hükümeti ile krizin aşılmasıdır. İkinci muhtemel senaryo Esed rejiminin ağır silah sistemleriyle desteklenecek Özgür Suriye Ordusu veya uluslararası bir müdahale ile devrilmesidir. Üçüncü senaryo Suriye krizinin sürüncemede kalmaya devam etmesi ve ülkenin parçalanma sürecine girmesidir. Dördüncüsü ise iç çatışmaların devam etmesine rağmen Baas rejiminin ayakta kalması ve iktidarını muhafaza etmesidir.²⁶⁶

4.3.Türkiye'nin Bölgesel Yapılanmalar Konusundaki Politikaları

Arap Baharı ile birlikte etkinliğini artıran ve bölgesel güç olma umutları taşıyan Türkiye'nin politikası; Suriye'de rejimin dayanıklılığı ve Mısır'da Müslüman Kardeşlerin devrilmesi ile ciddi bir zarar görmüştür. Son dönemde her iki ülkeye yönelik politika hakkında batı ile ters düşen Türkiye, aralarında Körfez ülkeleri de olmak üzere iyi ilişkilerinin tamamının bozulmasıyla yüz yüze kalmıştır. 2013'ün son çeyreğinde Türkiye'nin bölgede tek dostane ilişkisi Irak'ta Kürt Bölgesel Yönetimi ile olanıdır. Bu durum Türkiye'nin bölgesel etkisini sınırlamaktadır. Öngörülebilir bir gelecek için bölgenin farklı dinamiklerin etkileşiminde şekillenmeye devam edeceği; çeşitli ittifak arayışları ve çoklu eksen algılamalarının baskın olacağı ve her bir dinamiğin ağırlığının bölge ülkelerinde değişiklik göstereceği

²⁶⁵ Çavuşoğlu, a.g.e. s.55.

²⁶⁶ Sandıklı, Semin, a.g.m., s.48.

değerlendirilmektedir. Ortadoğu bu özellikleri ve dinamik yapısıyla yeni baharlara, uyanış ve dönüşümlere hazırlık yapmaktadır.

4.3.1. Türkiye'nin El-Kaide İle Mücadele Stratejisi

Arap Baharı'nın ilk dönemlerinde şiddet içermeyen halk isyanları ile diktatörlerin devrilmeye başlamasının en büyük kaybedeni olarak El-Kaide gösterilmiş; ancak sonrasında yaşanan karşı devrim ile siyasal İslam'ın alanın daraltılması ve ona yaşam hakkı tanınmaması cihadi anlayışların yükselmesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin El-Kaide'ye savaş açması, bu örgütün hedefi hâline gelmesi gibi büyük bir tehlikeyi ortaya çıkaracaktır. Türkiye'nin komşu ülke halkına yönelik izlediği politikalarını terk ettiği görüntüsü vermesi, şimdiye kadar ortaya koyduğu çabaları anlamsızlaştırma ve ülke imajını zedelemesi anlamına gelebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin Suriyeli mültecilere açık kapı politikası uygulaması ile birlikte söz konusu örgütün üyelerinin Türkiye'de bulunuyor olabileceği göz önüne alındığında, Türkiye'nin olası saldırıları engellemesi oldukça güç olacaktır. ABD, Ortadoğu'da El-Kaide ile ilgili endişelerini merkeze alarak politikalarını şekillendirecektir. Bu durum birçok aktörün bu denklemden yararlanmak istediği bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin Irak'ta olduğu gibi Suriye'deki gelişmelerin dışında kalması, kendi hassasiyetleri dikkate alınmadan kurulan bir yapı ile karşı karşıya kalmasına neden olabilecektir. Üstelik PYD'nin bu süreçte rol kapması, hem meşruiyet hem de kapasite bağlamında güçlenmesine yol açabilecektir. Diğer taraftan Türkiye'nin sürece dâhil olması da riskli ve oldukça güç görünmektedir.²⁶⁷

El Kaide'nin Türkiye'de de terörist saldırılar düzenlediği de dikkate alınarak, Türkiye dahil hedef olabilecek tüm ülkelerin, kuruluşların, temsilciliklerin ve güvenlik güçlerinin ve halkın dikkatli olması gerekmektedir. Saldırıların sadece El Kaide'den değil, bununla irtibatlı veya aynı paralelde

²⁶⁷ Mehmet Yegin, "ABD'nin Yeni "Gönüllüler Koalisyonu", *Analist Dergisi Yay. Ankara*, (Şubat 2014)

hareket eden örgütler tarafından da gerçekleştirilebileceği dikkate alınması uygun olacaktır.²⁶⁸

Günümüzde başta ABD olmak üzere birçok Batılı ülke dini bir fundamentalizmin tehdidi altındadır. Kökleri Ortadoğu'da olan günümüz fundamentalistleri, yerleri, kimlikleri ve saldırı zamanları kolay kolay tespit edilemeyen uluslararası bir güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmakta, Batıyı ve Batılı değerleri reddederken, yine Batının teknolojik ve askeri imkânlarını kullanarak, düşmanını kendi silahıyla vurma yolunu tercih etmektedir.²⁶⁹

4.3.2. Türkiye'nin DEAŞ İle Mücadele Stratejisi

Türkiye, DEAŞ konusunda, sınır güvenliğini korumak, uluslararası işbirliği mekanizmalarında yer almak, sorunu Irak ve Suriye'deki siyasi kökleriyle ele almak ve Suriye'de rejim değişikliğinin gerekliliğini savunmak temelinde bir dış politika izlemektedir. Türkiye'nin DEAŞ ile mücadele politikası, Ortadoğu'da huzurun DEAŞ'in tasfiyesi ve Suriye'de yeni bir siyasi yapının inşasıyla mümkün olabileceği esasına dayanmaktadır. Türkiye, Ortadoğu'da İslam toplumlarının demokrasi ile yönetilebileceğini ve İslam'ın DEAŞ gibi yapılanmalarla anılmaması gerektiğini vurgulanmaktadır. Türkiye'nin yaklaşımı, DEAŞ meselesini Irak ve Suriye'deki siyasi kökleriyle ele almaya ve askeri mücadelede önceliği yerel aktörlere vermeye dayanmaktadır. Mevcut koşullarda DEAŞ nedeniyle artan terör tehdidine karşı Türkiye, Suriye'de iç savaşın yarattığı insani sorunların giderilebilmesi için, uluslararası bir barış gücü tarafından denetlenecek güvenli bölge ve insani koridor oluşturulmasını istemektedir.²⁷⁰

DEAŞ ile sınır komşusu olmanın getirdiği güvenlik risklerinin dışında, örgütün yarattığı istikrarsızlık sebebiyle Türkiye, Suriye ve Irak'tan kitlesel göç dalgalarına en fazla maruz kalan ülke konumunda. 4 milyonu aşkın

²⁶⁸ Armağan Kuloğlu, "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları", Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı 30, (Haziran 2014) s.74.

²⁶⁹ Selçuk Arı, Okan Arslan. "Uluslararası ilişkiler ve Din, Tanrı Tarafsız mı?" Platin Yayıncılık, Ankara, (2005), s.215.

²⁷⁰ Şaban Kardaş, "Ankara'nın DEAŞ planının merkezi Suriye", Al-Jazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ankaranin-isid-planinin-merkezi-suriye.html> (erişim tarihi: 01.05.2015).

sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye, Aralık 2014 resmi verileriyle 1,7 milyon civarındaki Suriyeli sığınmacıya 5 milyar dolar harcamıştır.²⁷¹

Türkiye, DEAŞ ve Kürt gruplar arasında çatışmalar sebebiyle 2014 yılında sadece 2 ay içinde Suriye'nin Kobani 192 bin 417.²⁷² Irak'ta DEAŞ saldırılarından kaçan 19 bin Ezidiyi sığınmacıya daha kapılarını açmıştır. DEAŞ, Türkiye ekonomisine de büyük bir maliyet yüklemiştir. DEAŞ'in Türkiye ekonomisine verdiği zarar konusunda yapılan bir araştırma, DEAŞ ve Suriye savaşının 35 milyar dolar tutarındaki doğrudan maliyetinin yaklaşık 12,5 milyar dolarının Türkiye'nin uğradığı zarar olduğu tahminine dayanmaktadır. Bir diğer hesaplama ile DEAŞ ve Suriye savaşı sebebiyle Türkiye'de kişi başına gelir yüzde 1,5 oranında azalmıştır.²⁷³ Yetkililer, çatışmaların sınıra çok yakın yerlerde sürdüğüne dikkat çekerek, yabancı terörist savaşçıların bölgeye akışına set çekmek için önlem alındığına dikkat çekmektedirler.²⁷⁴

Batılı ülkelerden önce 10 Ekim 2013 tarihinde DEAŞ'i terörist organizasyonlar listesine dâhil eden ve örgütü" eli kanlı bir terör örgütü" olarak tanımlayan Türkiye, terörle mücadelede ulusal çıkarlarının gerektirdiği her türlü adımı bölgesel istikrar ve insani gerekler göz önüne alarak şekillendirdiğini savunmaktadır.²⁷⁵

Suriye ile 500 kilometrelik sınır hattı boyunca DEAŞ'e silah ve yabancı savaşçı akışını durdurmaya çalışan Türkiye, sınır kapılarının çoğunu kapalı

²⁷¹ "Türkiye'de Yeni Bir Çadır Kent", Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/ayn-el-araptan-kacarlara-turkiyede-yeni-bir-cadir-kent/73877> (erişim tarihi: 03.05.2015).

²⁷² "Kobani yardımları 27 milyon lirayı geçti", Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/manset/438368--kobaniye-yarimlari-27-milyon-lirayi-gecti> (erişim tarihi: 03.05.2015).

²⁷³ "Türkiye, 6 ayda Irak'a 625 tır dolusu insani yardım gönderdi"
<http://kdk.gov.tr/haber/turkiye-6-ayda-iraka-625-tir-dolusu-insani-yarim-gonderdi/512>
(erişim tarihi: 03.05.2015).

²⁷⁴ Recep Tayyip Erdoğan, BM Güvenlik Konseyi "Yabancı Savaşçılar"
<http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/1037/91159/bm-guvenlik-konseyi-yabancisavascilar-ozel-oturumunda-yaptiklari-konusma.html> (erişim tarihi: 01.05.2015).

²⁷⁵ "DEAŞ eli kanlı bir terör örgütüdür", Sabah, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/09/24/isideli-kanli-bir-terror-orgutudur> (erişim tarihi: 01.05.2015).

tutması sebebiyle, örgüte katılan yabancı savaşçıların geçişine izin verdiği ya da göz yumduğu iddialarını kabul etmemektedir.²⁷⁶

Yabancı savaşçıların DEAŞ'e katılmalarının engellenemeyişi konusunda asıl sorunun Batılı ülkelerde olduğunu savunan Türkiye, DEAŞ ile mücadele kapsamında pek çok önlem almış ve düzenleme yapmıştır. DEAŞ ile bağlantılı kişi ve kuruluşların malvarlıklarının donduran²⁷⁷ Türkiye, DEAŞ'in gelirlerinin kesilmesi amacıyla, güney sınırında kaçakçılıkla mücadelede önlemlerinin artırmıştır ve 2014'ün ilk on ayında 69 milyon litre kaçak petrol ele geçirmiştir. DEAŞ'e Türkiye üzerinden yabancı savaşçı katılımını engellemek amacıyla Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından havalimanlarında oluşturulan Risk Analiz Merkezi, Suriye sınırına geçmek için Türkiye'ye gelen Batılı yabancı savaşçıları tespit ederek, sınır dışı etmeye başlamıştır.²⁷⁸

Türkiye'de, sadece 2013 yılında 4 bin kişinin ülkeye girişini engellenmiş ve 92 bin kişi sınırlarda gözaltına alınmıştır. Aralık 2014 verileriyle, Türkiye üzerinden Irak ve Suriye'ye geçmeyi amaçlayan yabancı savaşçılardan 7 bin 200'den fazla kişiye Türkiye'ye giriş yasağı konmuştur.²⁷⁹ Son iki yıl içinde DEAŞ'e katılmak üzere Suriye'ye savaşmaya giden 830 Avrupalı savaşçı Türkiye tarafından sınır dışı edilmiş ve 2 bin kişi hakkında arama kararı çıkarılmıştır.²⁸⁰

2011 yılından 2014 yılı Aralık ayına kadar sınır dışı edilen kişi sayısı ise 1050'dir. Sınır dışı edilen yabancı savaşçılar tekrar sınır kapılarına gelmeyi

²⁷⁶ “Yabancı savaşçıların geçişine izin vermedik”, Milliyet,

<http://www.milliyet.com.tr/-yabancisavascilarin-gecisine/siyaset/detay/1982092/default.html> (erişim tarihi:02.05.2015)

²⁷⁷ Resmi Gazete <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131010-1-1.pdf> (erişim tarihi:05.05.2015).

²⁷⁸ “Türkiye DEAŞ' giden 1000 Avrupalıyı yakalayıp sınır dışı etti.”, Habertürk, 15 Ekim <http://www.haberturk.com/gundem/haber/999892-turkiye-iside-giden-1000-avrupaliyi-yakalayıp-sinir-disi-etti> (erişim tarihi: 01.05.2015).

²⁷⁹ “7 binden fazla yabancı savaşçının ülkeye girişi yasak”, Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/manset/431069--7-binden-fazla-yabanci-savascinin-ulkeye-girisi-yasak> (erişim tarihi: 01.05.2015).

²⁸⁰ “Turkey sends back 830 European jihadists”, Hurriyet Daily News, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-sends-back-830-european-jihadists.aspx?pageID=238&nid=71565> (erişim tarihi: 01.05.2015).

sürdürdüklerinden, Türkiye-Suriye sınırda güvenlik önlemleri daha fazla artırmak amacıyla beton duvar örülmeye başlanmıştır.²⁸¹

AB, vatandaşlarının DEAŞ benzeri radikal oluşumlara yabancı savaşçı olarak katılmayı ve yabancı savaşçıların döndükten sonra Avrupa topraklarında eyleme geçmelerini engellemek amacıyla Türkiye ile sıkı bir işbirliği içinde olmak istemektedir.²⁸² Terörle mücadele ve yabancı savaşçılar, Türkiye ile AB arasındaki düzenli siyasi diyalogun yoğunlaştığı ve her iki tarafı da ilgilendiren uluslararası konuların da başında gelmektedir.²⁸³

2014 yılında bünyesine kattığı 80'den fazla ülkeden yabancı savaşçı ve kendisine biat eden dünyanın farklı bölgelerindeki radikal yapılanmalarla küresel bir güvenlik sorununa dönüşen DEAŞ'ın, 2014 yılının sonunda küresel düzeyde alınan kararların uygulanmasıyla, bölge dışında ilerlemesinin önüne geçilmiştir. Uluslararası koalisyon güçlerinin örgüte karşı yürüttüğü operasyonlar sonuç vermeye başlamıştır. 2014 yılının Eylül ayında başlayan hava saldırıları, örgütün lojistik ve operasyon kabiliyetini zayıflatmıştır.²⁸⁴

Bunların sonucunda, AB ve Türkiye arasında DEAŞ ve yabancı savaşçılarla mücadele politikaları arasında uyum ve işbirliği sınırlı seviyededir. İşbirliğini artırmak isteyen AB, Türkiye'den yabancı savaşçılar sorununu ele almak için yeni tedbirler geliştirmesini ve radikalleşmeyi önleme kapasitesini artırmasını talep etmeyi sürdürmektedir. Şimdi DEAŞ bu politikaların sonucu ile İran'ın desteği ile Maliki'nin uyguladığı mezhepçi politikaların bir karşıt gerçekliği olarak yükselmektedir. DEAŞ'ın kendi dışındaki tüm diğer unsurlardan mutlak itaat istediği ve bunu elde edemezse bu gruplarla çatışmaya girdiği gözlemlenmiştir. Bundan hareketle DEAŞ'ın bölgedeki etkinliğini ve

²⁸¹ "Suriye sınırına beton blok", Sabah, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/04/28/suriyesinirina-beton-blok> (erişim tarihi: 03.05.2015).

²⁸² *Council Conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*, General Affairs http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/146326.pdf (erişim tarihi: 01.05.2015).

²⁸³ Türkiye 2014 İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu, s.72.

²⁸⁴ Joint Statement Issued by Partners at the Counter, "ISIL Coalition Ministerial Meeting", <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/12/234627.htm> (erişim tarihi: 01.05.2015).

kalıcılığını Irak'ta şu an ittifak halinde bulunduğu diğer Sünni-Arap unsurlar ile olan ilişkisinin belirleyeceğini söylemek mümkündür.²⁸⁵

4.3.3. Türkiye'nin Hizbullah İle Politikası

Hizbullah ile Türkiye arasındaki ilişkiler genelde Türkiye Lübnan ilişkilerinin temeline oturtulmuş ve uluslararası ilişkilerde tarafsız yaklaşılan konular arasında yer almıştır. Batının aldığı kararlara paralel hareket etmeye özen göstermiştir. Türkiye, Hamas'la olduğu kadar Hizbullah ile resmi ilişkilerde bulunmamaktadır. Genelde ilişkiler Türkiye'nin Ortadoğu ve Filistin konularında izlediği politika ile ilgili Hizbullah'ın bazı söylemlerinden ibaret olmaktadır.²⁸⁶

Türkiye-Hizbullah ilişkisi, Suriye-Hizbullah ilişkisi ve İran-Hizbullah ilişkisi ile değerlendirilmektedir. İran-Suriye yakınlaşması aslında 1980'li yıllarda başlamıştır. O dönemde Suriye ve İran'ı bir araya getiren faktörler, iki ülke rejimlerinin İsrail ve Irak'a karşı duydukları düşmanlık, bölgede ABD başta olmak üzere Batı hegemonyasından duydukları tedirginlik ve Türkiye'nin bölgedeki olası etkinliğini sınırlamak olmuştur.²⁸⁷

Hizbullah, Suriye'de rejim muhalifleri ile Esad güçleri arasında yaşanan çatışmalara, Suriye ve İran hükümetlerinin perspektifinden bakmaktadır. Hasan Nasrallah 2011 Aralık ayında yaptığı bir konuşmada Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'a olan desteğini yinelemiş; mevcut hükümeti bir "mukavemet rejimi" olarak adlandırarak Esad karşıtlarından Türkiye'de organize olan Suriye Ulusal Konseyi'ne tepki göstermiş ve bunları Suriye'yi yıkıma uğratmak için ABD ve İsrail'le birlikte çalışmakla suçlamıştır. Türkiye ile Hizbullah ilişkileri genelde Lübnan ile ilişkiler çerçevesinde sürdürülmektedir. Hizbullah, Türkiye'yi Filistin ve Hamas konusundaki arka çıkma

²⁸⁵ Can Acun, "Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)", Seta Perspektif, Sayı: 53 (Haziran 2014), s.24.

²⁸⁶ Soner Çağatay, "Hizbullah Yeniden Diriliyor", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=141881> (01.08.2015)

²⁸⁷ Mehmet Altunışık,, "Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları", İstanbul, (2007), s.6.

politikasından dolayı demokratik ve örnek teşkil edebilecek ülke olarak görmektedir.²⁸⁸

4.3.4. Türkiye'nin Müslüman Kardeşler İle Politikası

Arap Baharı sürecinde, Müslüman Kardeşler'le bağlantılı ılımlı İslam yükselişe geçmiştir. Müslüman Kardeşler ideolojine yatkın siyasi partiler birçok ülkede iktidarı ele geçirmiş ve güç kazanmışlardır. Mısır'da Müslüman Kardeşler ile güçlü bağları bulunan Özgürlük ve Adalet Partisi, 2013 Temmuz ayında iktidarı kaybetmesine rağmen hala halk desteğinin kuvvetli olduğu tahmin edilmektedir. Tunus'ta ise Nahda Partisi etkindir. Suriye'de Müslüman Kardeşler muhalefet içinde liderlik konumundadır. Libya'da Adalet ve İnşa Partisi parlamentoda ikinci büyük partidir. Yemen'de İslah Partisi gittikçe güç kazanmaktadır.²⁸⁹

Bölgedeki İslamcı hareketlerin de AK Parti örneği ile ilgili bazı olumlu görüşleri olduğu söylenebilir. "İslamcı" bir geçmişi olduğu düşünülen AK Parti örneğinin bu kesimler tarafından İslamcıların da iktidarda kalabileceği ve sistem içinde dönüşebileceği şeklindeki tezlerine dayanak olarak kullandığı söylenebilir. Tunus devriminden sonra İslamcı muhalif lider Raşid Gannuşi'nin model olarak "Türkiye'de AKP'nin benimsediği modeli" benimseyeceklerini ifade etmesinin ardında bir meşruiyet ve uluslararası kamuoyunun desteğini alma kaygısı olduğu söylenebilir. Aynı şekilde Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin devrim sürecinde "İslam tek çözümdür" şeklindeki ideolojik söylemleri bir tarafa bırakarak demokrasi ve insan haklarına yönelik bir tutum benimsemesi AK Parti örneğinin bu harekette belli oranda etkili olduğunun bir kanıtıdır. AK Parti deneyiminin bölgedeki konumundan dolayı Türkiye kamuoyu da etkilenmiştir. Her ne kadar Başbakan ve Cumhurbaşkanı gibi üst düzey yetkililer Türkiye'nin bölgeye model olma gibi bir amacının olmadığını

²⁸⁸ "Hezbollah"

<http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/organizations/h/hezbollah/index.html>
(erişim tarihi: 30.07.2015)

²⁸⁹ Eugenio Dacrema, "New emerging balances in the post-Arab Spring: the Muslim Brotherhood and the Gulf monarchies", ISPI Analysis No.155, (January 2013). s.1.

ifade etseler de Türkiye'nin deneyimi ve başarıları ile bölgedeki hareketlere yardımcı olabileceği ve bölgedeki demokratik gelişmelerde destek olabileceğini belirtmektedirler. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bölgedeki siyasi hareketlerin Türkiye örneğinden ilham aldığını ve kendi partilerine bu siyasi deneyimi anlamak amacı ile çeşitli başvuruların olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'de bazı kesimler Türkiye'nin "İlimli İslam" modeli olarak bölgeye sunulmasını Türkiye'yi İslami bir devlete dönüştürebileceğini ve bu durumun Türkiye'nin laik karakteri ile zıt olduğunu belirterek bu tartışmalara karşı çıkmışlardır.²⁹⁰

4.3.5. Türkiye'nin PKK/PYD ile Mücadele Stratejisi

Türkiye 2009 yılında Kürt Sorunu'nu kabul ettikten sonra ABD ve AB'nin yönlendirmesi ile açılım adlı bir süreç başlatmıştır. Bu süreç kamuoyuna ve TBMM'ne açık olmadığından Türk halkı süreç hakkında bilgi ve fikir sahibi olamamıştır. İşin en ilginç yanı da İmralı'daki Hükümlünün sürece dâhil edilmesidir. Hükümlüye sekreteryaya tahsisi aşamasına kadar varan işin arka planında yatan neden, hükümlünün PKK adlı terör örgütü üzerindeki tam kontrolünün hala devam ettiğinin düşünülmesidir. Hükümlü bazı konularda kısa süreli ve tam olmasa da PKK üzerinde etkin olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan TBMM'ne giren siyasi bir partinin de bu süreçte Hükümlü ile Hükümet arasındaki ilişkilerde oldukça etkin olduğu görülmüştür. Ancak TBMM'de temsil edildiği iddia edilen Kürt hareketi, hem PKK terör örgütünü hem de Hükümlüyü dışlayacak ve müzakereyi siyasi bir zemine taşıyacak barışçı ve demokratik bir stratejiyi hayata geçirememiştir.²⁹¹

Suriye krizinde Esed rejiminin, kuzey ve kuzeydoğudaki Kürt nüfusun muhalefete katılmasını engellemek amacıyla PKK terör örgütü ve aynı çizgideki PYD ile birlikte hareket etmeye başladığı yönünde basın yayın organlarında haberler yer almaktadır. Kriz başlayınca Esed rejiminin Kürtleri kendi tarafına çekmek maksadıyla PYD'yi kullanmaya başladığı ve

²⁹⁰ Cenap Çakmak, Mustafa Yetim, Fadime Gözde Çolak, "*Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye*", Bilgesam Yay. Rapor No:31 İstanbul, (2011)

²⁹¹ Nejat Tarakçı, "*Türkiye'nin Kader Stratejisi*", Tasam Yay. İzmir (2015), s.5

PKK/PYD'yi kullanarak Türkiye'ye karşı komplo içinde olduğu yönünde duyumlar vardır. Türkiye PKK terör örgütü ve PYD'nin bölgedeki faaliyetlerini takip etmektedir. Ancak Suriye Kürtleri arasında birlik olmadığı, bölünmeler ortaya çıktığı ve bütün Kürtlerin PKK ve PYD'ye sempati duymamaktadır. Türkiye ve Suriye'de sınıra yakın yerleşim birimlerinde yaşayan Kürtler arasında akrabalık bağlarının da olduğu bilinmektedir. 2003 yılında Suriye'nin kuzeyinde kurulan PYD, 11 Temmuz 2012 tarihinde Mesud Barzani liderliğinde Kuzey Irak'ın Erbil kentinde toplanan Suriyeli Kürt muhalefet partileriyle anlaşarak, Kürt Ulusal Konseyi'ne katılmıştır. PYD, Türkiye'de paralel devlet yapılanmasına teşebbüs eden KCK sisteminin ve PKK terör örgütünün Suriye kolu olarak hareket etmektedir. PYD'nin askeri kanadı Halkçı Koruma Birlikleri'dir. Esed yönetimi, Türkiye'nin Suriyeli muhalefete destek vermesine karşılık Suriye'nin kuzey ve kuzeydoğusunda Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeleri çatışmaya girmeden PYD'ye bırakmıştır. PYD'nin, halk ayaklanmasına katılmalarını engellemek için Kürtlere baskı uyguladığı, Esed rejimine muhalefet eden Suriyeli Kürt aşiret liderlerine saldırılar düzenlediği basına yansımıştır.²⁹²

Esed rejimi, PKK terör örgütünü destekleyerek ve ülkenin kuzeyindeki Kürt oluşumuna müsaade ederek Suriye muhalefetine ev sahipliği yapan Türkiye'ye misillemede bulunmaya teşebbüs etmiştir. Beşşar Esed yönetiminin bölgedeki Kürt meselesini Türkiye'ye zarar verecek biçimde yönlendirdiği yönünde yayımlar yapılmaktadır. Esed rejimi, Suriye Kürtleri üzerinden Türk-Kürt veya Kürt-Kürt (Barzani-PKK&PYD) çatışması çıkarmak suretiyle Kürt sorununun bölgede farklı bir krize dönüşmesini istemektedir. Nitekim Suriye Kürtlerindeki ayrılıkçı eğilim diğer taraftan Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'ni harekete geçirmiş, Barzani Suriye Kürt Ulusal Konseyi çatısı altında Suriye Kürtlerini birleştirmeye teşebbüs etmiştir. Barzani'nin girişimi Ankara'yı harekete geçirmiş, 1 Ağustos 2012 tarihinde Türk heyeti Erbil'i ziyaret ederek Barzani ile görüşmüş, Suriye'nin kuzeyindeki Kürt oluşumunun olası sonuçlarını ve Türkiye'nin hassasiyetlerini bildirmiştir.²⁹³

²⁹² Sandıklı, Semin, a.g.m. s.77.

²⁹³ Sandıklı Atilla, Semin Ali, "*Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi Ve Türkiye*", Bilge Adamlar

Suriye’de Kürtlerin özerklik veya bağımsızlığı, Türkiye’de Kürtlerin özerkliği ile Irak’taki Kürt Yönetimi’nin mevcut gücünü bir araya getirebilecek bir oluşum önemli bir dinamik olarak ortaya çıkacaktır. Böylesine önemli bir oluşum için Irak Kürt Yönetimi’nin PKK’nın tasfiye edilmesinde, toplumla bütünleştirilme dâhil gerekli adımları atacağı, mali ve toplumsal bedeli karşılamaya hazır olacağı varsayılabilir. Ancak, bu stratejiye PKK’nın olumlu yaklaşması şüpheli görülmektedir. Kürt eksenine İran Kürtlerinin dâhil edilebilmesi de kolay değildir. İran, Kürt varlığını uzun bir süre için egemenlik ve ulusal bütünlüğü kapsamında görmeye devam edecektir. Dolayısıyla İran Kürtleri, Sünni ekseni Şii ekseni arasında ve Türkiye ile Kürtlerin ittifakı tarafından İran’a karşı yürütülecek mücadelede kimlik siyasetinin aracı olarak kullanılabilir.²⁹⁴

Kürt dinamiğinin mezhep ortaklığının gölgesinden sıyrılarak uygun koşullarda Kürtlerin bağımsızlığına doğru evrilmesi durumunda Türkiye ve diğer Kürt nüfusu bulunan ülkeleri rahatsız etmesi ve fay hatlarını kırması olasıdır. PKK ve Barzani’nin KDP’si ise Kürt ulusal hareketinde iki ana akımı temsil etmektedir. PKK, KCK yapılanmasıyla dört ülkede söz sahipliği iddiasında bulunmakta, silahlı mücadele ile KDP’den ayrılmaktadır. KDP, Türkiye ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirerek Irak Merkezi Yönetimi’nden bağımsızlığını sağlamaya çalışmaktadır. Suriye’de PYD ile Kürt Ulusal Konseyi (KUK) arasında arabuluculuk rolü yürüten Barzani, her iki grubu bir araya getiren bir Kürt Yüksek Komitesi kurmayı başarmıştır. Barzani, Türkiye’nin PKK ile devam eden uzlaşma sürecinde de rol almış görünmektedir. Ancak Kürt dinamiğinin nasıl bir şekil alacağı yıllar içinde belli olacaktır. PKK’nın Ortadoğu’da Kürt oluşumunun geleceğini tamamen KDP’ye ve Barzani’ye terk etmesi rasyonel görülmemektedir.²⁹⁵

Kurulu Raporu, No: 52, İstanbul (Kasım 2012), s.45.

²⁹⁴ Adam Baczko, Gilles Dorransoro, and Arthur Quesnay, “Building a Syrian State in a Time of Civil War”, The Carnegie Endowment, Middle East, Washington, (April 2013), p.44.

²⁹⁵ Michael Clarke, “The Remaking of Syria, Iraq and the Wider Middle East”, Royal United Services Institute Briefing Paper London (July 2013), p.15.

SONUÇ

Arap ülkelerinden ibaret olan Arap Baharı ortaya yeni bir siyasi coğrafya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmaların mobilite, örgütlenme ve askeri kabiliyetlerinin arttığı, devletlerin varlıklarını koruma adına kolektif bilincin dönüştürücü etkisi karşısında otoriter maharetlerini sergiledikleri bir süreç yaşanmaktadır. Yapılanmaların ve devlet aktörlerinin birbirine paralel aynı bölgesel düzende varlıklarını sürdürme imkanı ortadan kalkmıştır. Bu aktörlerin iç içe geçtiği, sınırları anlamsızlaştırıp, bazen birleştirerek iki sınır arasında yeni fiili yönetim yapıları kurdukları gözlenmektedir. Bu yapılar geçici olabilir, ancak bu gerilimin kalıcı olduğu ve yeni sınır tanımlamalarını dayatacağı öngörülmektedir. Klasik anlamda Vesfelyan manada devlet yapılarının olmadığı bir coğrafyada sınırlar hiç olmadığı kadar anlamsızlaşmaktadır. Ulus ötesi akımlar dönüştürücü tesirlerini icra etmekte ve bölgesel aktörler esnek ittifaklarla meydan okuma ile mücadele etmeye çalışmaktadır. Güvenlik boşlukları, terörist gruplar, aşırı şiddet, darbeler, ayaklanmalar, uluslararası müdahaleler bir döngü halinde cereyan etmektedir. Esnek ittifak sistemleri, güvenlik stratejileri önümüzdeki dönemin daha iyi olmayacağını göstermektedir.

Arap Baharı'nın siyasi coğrafyası, farklı ölçülerde dönüşüm geçiren, Arap sorunları etrafında yapılanan ve yeni bir bağlamda eski sorunların yeniden ortaya çıkışı ile karşılaşan Ortadoğu; Türkiye, İran ve Arap devletlerinden oluşmaktadır. Her ne kadar siyasi coğrafyası Arap ülkelerini aşmasa bile Arap Baharı'nın zihinsel ve entelektüel evreni sınırları aşmakta, evrensel haklar ve iyi yönetim ile irtibat kurmaktadır.

Türkiye, bölgesel güvenlik stratejisi doğrultusunda değişen ittifaklar, rejimler ve ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmalar yükselişi ve çöküşü şekillendirmektedir. Tunus, Libya, Yemen ve Mısır gibi siyasi dönüşüm geçiren ülkelerde, son ikisinde sınırlı olsa da iç güç çekişmelerine göre pozisyon değişmektedir. Ürdün, Fas ve Körfez monarşileri, Suudi Arabistan ile ittifak kurmaktadır. Monarşi bloğu farklı otoriter hayatta kalış metotları ile toplumsal talepleri erteleyerek Arap Baharı'nın etkilerini minimize etmede

başarılı gözükmektedir. Bu grubun güvenlik stratejisi paylaşılan perspektifi yansıtmaktadır. Körfez bölgesi, yabancılaşan bir Umman ile bölgesinde hakim olan Suudi Arabistan ve Katar rekabeti ile karşı karşıya kalmış durumdadır. Suudi Arabistan Bahreyn'deki iç karışıklıkları ezmek için askeri müdahalede bulunmuştur. Suudi Arabistan ve Katar birlikte Libya'daki askeri müdahaleye katkıda bulunmuştur.

Türkiye ve İran, Arap Baharı coğrafyasının dışında kalsa da bölgenin yeni siyasi coğrafyasında tahsis edilen entelektüel ve siyasi topluluğun parçasıdır. Suriye ve Irak üzerinde karşıt görüşleri ve farklı aktörler ile ittifakları vardır. İran, Suudi Arabistan'ın ezeli düşmanı, Türkiye'nin Körfez krallığı ile ilişkileri son yıllarda sorunludur. Bu kötüleşmenin ana nedeni ise Türkiye'nin Mursi'ye olan desteği ve darbe hükümetine mütemadi eleştirisidir. Hizbullah, Lübnan'da kontrolünü korurken, Esad ve Maliki'yi iktidarda tutmak için yoğun çaba harcamaktadır. Türkiye'nin başkaldıran kitlelerden taraf olması Suudi Arabistan'da Müslüman Kardeşler'e yardım olarak tercüme edilmiştir. Türkiye ve Suudi Arabistan arasındaki bu karşılaşma dolaylı olsa da İran ve Suudi Arabistan birbirini doğrudan doğruya Yemen ve Bahreyn'de sınamaktadır. İsrail ise Arap Baharı ile ortaya çıkan gelişmelerin İslamcı yönetimlere yol açacağı korkusu ile sürece mesafe ile yaklaşmıştır. Esnek ittifaklar, ülkelerin bölgesel yeniden yapılandırılmalarına karşı alınan pozisyonlarda görünmektedir. Fakat durum en iyi Suriye özelinde gözlemlenmektedir. Suriye'deki durumla birlikte ortaya çıkan politikalarda tüm önemli aktörlerin ilişkisi, değişen ittifaklar ve politikaların sürekli yeniden ayarlanması, oluşan dönüşümü gözler önüne sermektedir.

Suudi Arabistan ve Katar Suriye'de statüko karşıtı yapılanmaları desteklerken Lübnan Hizbullah'ı ve İran Esad rejimini desteklemektedir. Statüko karşıtı yapılanmalar varlıklarını Suriye'deki güvenlik boşluğundan almıştır. Gelecekleri bu bölgede tutunmalarına bağlıdır. Başka bir ifadeyle Suriye sahnesinde Suriye muhalefeti, Kürtler ve radikal gruplar varoluş ve konumlarını pekiştirmek için hayati bir mücadele vermektedir. Kendini savunma, stratejilerine destek ve kaynak bulma ve aynı zamanda Esad'a karşı savaşmaya çalışan bu yapılanmaların ortamı kaos ve iç savaş amacını

taşımaktadır. Türkiye, Suriye muhalefetine desteklemekte ve çok sayıda mülteciyi ağırlamaktadır.

Türkiye, Ortadoğu'da bölgesel bir güç ve bir dünya devleti olma hedefi doğrultusunda çalışırken içte hem ekonomik yönden, hem de birlik ve beraberlik yönünden daha güçlü olmayı istemektedir. İçte, güvenlik ve istikrarın devam ettirilmesi milli güç unsurlarına çarpan etkisi yapmakta ve etkinliğini artırmaktadır. Türkiye, içinde bulunduğu Ortadoğu'nun jeostratejik mevki itibarıyla, belirsizlik ve potansiyel risk ve tehlikelerle tanımlanan bir bölgenin merkezinde, barış ve güvenliğe katkıda bulunabilecek bir istikrar adası durumundadır. Hızla değişen güvenlik ortamında meydana gelebilecek krizlere süratle çözümler üretebilmek, oluşan risklere tedbirler getirilirken fırsatlardan da yararlanmak için etkili bir kriz yönetim sistemi geliştirilmektedir. Kriz yönetim sistemi kapsamında istihbarat kurumları, askeri ve diğer güvenlik güçleri arasında etkili bir koordinasyon oluşturulurken, milli güç unsurlarından sinerji sağlayacak şekilde dengeli ve etkili olarak faydalanılmaktadır.

Türkiye pozitif diplomasiyi uygulama ve sorun çözme konusunda gerekli araçlara ve deneyime sahiptir. Statüko karşıtı yapılanmalar, söylem bazında silahlı mücadeleyi araç olarak kullandıklarını ve devletten siyasal, sosyal, kültürel ve benzeri alanlarda adım atmasını beklediklerini iddia etseler de, sürekli olarak şiddetten beslenmekte ve devletleri, kendi şiddet ortamlarına çekmeye çalışarak devletin meşruiyetini sorgulanır hâle getirmek istemektedirler.

Türkiye'nin bölgedeki gelişmelere müdahil olması konusunda bölge ülkeleri ile Türkiye arasında bir mutabakat bulunmaktadır. Bununla birlikte, her iki tarafın çıkarlarının gerektirmesi doğrultusunda ilişkilerin gelişerek devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Ortadoğu ülkeleri bütünlüklerini ve siyasal rejimlerini devam ettirmek için dengeleyici bir ülkeyle ilişkileri geliştirmek zorunda kalırlarken, Türkiye de bölgesel etkinliğini arttırmak için istikrarlı devlet yapılarıyla ilişkilerini geliştirmektedir. Bölge ülkelerinin Türkiye'ye olan ihtiyacı, Türkiye'nin bu ülkelere olan ihtiyacından daha

fazladır. Bölge ülkelerinin Türkiye'yi tercih etmesinin temel nedenlerini altı maddede toplamak mümkündür:

İlk olarak bölge ülkeleri Türkiye'yi, Irak'taki Saddam rejiminin çökmesinden sonra bölgede İran'ı ve/ya başka bir bölgesel tehdidi dengeleyecek yegane devlet olarak görmektedirler. Arap isyanları sonucunda başta Mısır olmak üzere Kuzey Afrika'daki rejim değişikliklerinden sonra Türkiye'ye ihtiyaçları daha da artmış bulunmaktadır. Arap dünyasında bölgesel dengeleri sağlayabilecek potansiyele sahip en önemli üç ülke olan Mısır, Irak ve Suriye yaşanan gelişmelerden sonra bu özelliklerini kaybetmişlerdir. Bölgesel bir Arap gücü olmadığından Bölge ülkeleri, Türkiye ile her alanda ilişkilerini geliştirmeyi öncelmiş ve Türkiye ile bir stratejik diyalog ve/ya stratejik ortaklık süreci başlatmışlardır.

İkinci olarak, tarihsel faktörler Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye yakınlaşmasında etkili olmuştur. Bölge ülkelerinin tarihte hiçbir zaman doğrudan Türk (Osmanlı) hakimiyeti altına girmemesinden dolayı, bu ülkelerin neo-Osmanlılık söyleminden endişe etmeleri söz konusu değildir. Suudi Arabistan'ın 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile yaşadığı sorunlar bir tarafa, diğer aktörlerle tarihsel düşmanlığı bulunmayan Türkiye, bölgesinde yeni bir oyuncu olarak algılanmaktadır.

Üçüncü olarak, coğrafi konum ve bunun beraberinde getirdiği şartlar Bölge ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Bölge'nin en güçlü ülkesi İran ile diğer Arap ülkeleri arasında sınır sorunları mevcuttur. Bu durum İran'ı en ciddi tehdit olarak ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı da Türkiye, İran gibi müdahaleci bir askeri güç olarak algılanmamaktadır.

Dördüncü olarak, Bölge ülkelerinde, Şii halka destek siyaseti bağlamında İran'ın Bölge ülkelerinin içişlerine karıştığı ve İslam Devrimi'nden beri devrimci ve yayılmacı bir söylem geliştirdiği algısı hakimdir. Buna karşın, Türkiye mezhepçi bir siyaset izlememekte ve Bölge ülkelerinin iç siyasetlerine taraf olmamaktadır.

Sonuç olarak çalışmada ortaya konan hedef; Arap Baharı sonrası Ortadoğu'da ortaya çıkan statüko karşıtı yapılanmaların Türkiye'nin güvenlik

politikalarına, stratejilerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Ortadoğu'nun fiziki coğrafyası ve ülke yapıları dikkate alındığında Türkiye, son 13 yılda yakaladığı ivme, aktif dış politika ve bölgesel lider olma iddiası ile ülkenin dış politikalarına yeni bir dinamizm getirmiştir. Dış politika alanındaki değişimin, bölgesinde sorunlar yaşayan ülkelere nefes alacak alanlar yaratması Türkiye'nin dışarıya açılmasına vesile olmuştur. Türkiye'nin Libya, Suriye ve Mısır'daki vicdanı ön plana çıkaran dış politik tutumu, Arap halkları arasında beğenilmesine yol açmıştır.

Türkiye, Ortadoğu'da bölgesel barış ve istikrarın korunması amacıyla dinamik bir dış politika ile jeopolitik imkânlarını etkin bir şekilde kullanmak suretiyle bölgesel inisiyatif sahibi ülke konumunu güçlendirmektedir. Bölgenin en güçlü ülkelerinden biri olarak, uluslararası sorunlara ağırbaşlı, sabırlı ve sorumluluk duygusu içinde yaklaşarak, komşularıyla işbirliği sağlayarak, yakınlaşarak ve olumlu ilişkiler geliştirerek bölgesinde barış ve güvenliğe katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

Aaron, Zelin, *Research Notes, The Washington Institute for Near East Policy*, Number 20, (June 2014), p.22.

Abdulkhaleq, Abdullah, “*Repercussions of the Arab Spring on GCC States*,” ACRPS, (Mayıs 2012), s.11.

Akbar, Ahmad,. “*Postmodernism and İslam*”. Routledge, London, 1992.

Aktay, Yasin, “*Yemen’de Devrim ve Gelenek*”, Yeni Şafak, 11.03.2013.

Arı, Selçuk ve Arslan, Okan. “*Uluslararası İlişkiler ve Din, Tanrı Tarafsız mı?*”, Platin Yayıncılık, Ankara, (2005).s.203-204.

Babacan, Mehmet Emin, Haşlak, İrfan, Hira, İsmail, “*Sosyal Medya ve Arap Baharı*”, Sakarya Üniversitesi Dergipark Yay. Sakarya, (2011), s.7.

Baczko Adam, Dorronsoro Gilles, and Quesnay Arthur “*Building a Syrian State in a Time of Civil War*”, The Carnegie Endowment, Middle East, Washington, (April 2013), p.44

Balkan, Celil, “*Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Sorunları*”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, (2006), s.26-28.

Baylis, John, “*Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı*”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 69-85.

Benedetta, Berti, “*Beyond the “Divine Victory”:New Challenges Facing Hizbollah.*” Strategic Assessment, (Ocak 2012) s.103-114.

Bossong, Raphael “*The Action Plan on Combating Terrorism: A Flawed Instrument of EU Security Governance*”, Journal of Common Market Studies, Cilt 46, Sayı 1, (2008), s. 34-40.

Bulut, Faik, “*İslamcı Örgütler 3*”, 4. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul (2009), s.262-263.

Burke, Jason, “*El Kaide Terörün Gölgesi*”, (Çev. Ebru Kılıç) , Everest Yayınları, İstanbul, (2004), s.10.

Blake Ian, “*Saudi Arabian Security Forces Quell ‘Day of Rage’ Protests*,” The Guardian, 11 Mart 2011.

Blake, Ian, “*Bahrain Police Open Fire on Funeral Procession Leaving One Dead*,” The Guardian, 16 Şubat 2011.

Buzan, Barry, “*People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*”, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2. Edition, Colorado (1991), s.112.

Büyükanıt, Yaşar, “*Açılış Konuşması, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler*”, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, (2007), s.11.

Caşın, Mesut Hakkı, Özgöker, Uğur ve Çolak, Halil, “*Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*”, Avrupa Birliği, 1. Basım, Nokta Kitabevi, İstanbul, (2007), s.63.

Michael Clarke, “*The Remaking of Syria, Iraq and the Wider Middle East*”, Royal United Services Institute Briefing Paper London (July 2013), p.15

Çandar, Cengiz, “*Suriye: “Arap Baharı”nın “Arap Devrimi”ne dönüşme durumu*” Heinrich Böll Stiftung. Sayı 1. (2012), s.35

Çavuşoğlu, Mevlüt, “*2015 Yılına Girenken Dış Politikamız*” Dışişleri Bakanlığı'nın 2015 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, Ankara, (2014), s.25

Dannreuther, Roland, “*International Security: The Contemporary*” Agenda, Polity, U.K. Cambridge (2007), s. 14.

Dedeoğlu, Beril, “*Uluslararası Güvenlik ve Strateji*”, İstanbul, Derin Yayınları, (2003), s.10.

David, Baldwin, “*Güvenlik Kavramı*”, (der. Kamer Kasım, Zerrin A. Bakan), Uluslararası Güvenlik Sorunları, ASAM Yayınları, Ankara, (2004), s.7.

Demir, Ali Faik, “*SSCB'nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan ilişkileri*”, (Der. Faruk Sönmezoğlu), Değişen Dünya ve Türkiye, Ankara, Bağlam Yay. (1996), s.17.

Demirel, Emin, “*Ölüm Arabaları*”, İstanbul, IQ Yayıncılık, (2004), s.57.

Demirel, Emin, “*Dünyada Terör*”, 4. Baskı: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, (Mart 2003), s.66.

Dursun, Selim ve Koca, Sefa Mutlu, “*Umman 2011*”, Ortadoğu Yıllığı (2011) s.411

Erendil, Muzaffer, “*Çağdaş Ortadoğu Olayları*”, Genkur.Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara (1992), s.61.

Erhan, Çağrı, “*Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algulamaları, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*”, (Der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Seçkin Yay. Ankara, (2002), s.58.

Erendil, Muzaffer, “*Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye)*”, Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Yay, Ankara, (1998), s.22

Fisk, Robert, “*Usame Bin Ladin Terörün Babası mı?*”, (Der. Metin Sever ve Ebru Kılıç), Everest Yayınları, İstanbul, (2001), s.121.

Fırat, Melek, “*Soğuk Savaş Sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Değişim*”, (Der. Mustafa Aydın, Çağrı Erhan), Beş Deniz Havzasında Türkiye, Siyasal Kitapevi, Ankara, (2006), s.271.

Gause, F. Gregory “*Saudi Arabia in the New Middle East,*” Council on Foreign Relations (CFR), (Aralık 2011), s.6.

Gray, John, “*El Kaide Modern Olmanın Anlamı*”, (Çev. Zehra Savan), Everest Yayınları, İstanbul (2004), s.66.

Harp Akademileri Komutanlığı, “*Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi*”, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, (1996), s.25.

Helfont, Samuel, “*The Muslim Brotherhood and the Emerging 'Shia Crescent'*”, Foreign Policy Research Institute, (Spring 2009), s.285-286.

İlhan, Uzgel, “*Ordu Dış Politikanın Neresinde?*”, (Der. Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu, Türkiye’de Ordu, 3. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2006b, s.312

İnaç, Hüsamettin, “*Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü, Ortadoğu Yıllığı*” Kütahya, (2011), s.499

İşyar, Ömer Göksel, “*Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk dış Politikası*”, Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa, (2013), s.357

Kalabalık, Abdullah Aydoğan, “*Türkiye-Suudi Arabistan Yakınlaşması ve Mısır'ın Tutumu*”_Dünya Bülteni, Ankara, (Şubat 2015), s.14

Karaca, Mustafa, “*El Kaide, Evanjelizm ve Vahhabilik,*” (der. Mustafa Karaca), Nokta Kitap, İstanbul, (2005), s.181.

Kirdar, M. J. “*Al Qaeda In Iraq*” Aqam Futures Project Case Study Series, Case Study Number 1 (June 2011),p.3.

Kosebalaban, Hasan, “*Turkey and the New Middle East: Between Liberalism and Realism,*” Perceptions, cilt XVI, sayı 3, (Autumn 2011), s.109.

Lobell, Steven, “*The International Realm, Framing Effects, and Security Strategies: Britain in Peace and War*”, International Interactions, Cilt: 32, London (2006), s.32.

Lugo Luis, “*Mapping the Global Muslim Population*”, Pew Research Center, (Ekim 2009), s.8-9.

Marrs, Jim, “*CIA ve Pentagon’un Gizli Dosyaları, 11 Eylül, Afganistan, Irak İşgali ve Uyuşturucu Ticareti*”, (Çev.: Bülent Ucpunar), Kesit Yayınları, İstanbul, (2007), s.260-264.

Marsai, Viktor, “*The NATO and the MENA – New Challenges, Old Approaches*”, Hungarian Institute of International Affairs Analyses, E-2012/22, Budapest ,(2012), p.2

Mütercimler, Erol, “*21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Strateji*”, Erciyaş Yay. İstanbul, (1997), s.3-5.

Nakanishi, Hisae, “*Türkiye’nin Orta Doğu’daki Dış Politikasının Dinamik Gelişimi: Türkiye’nin Güvenlik ve istikrarın Sağlanmasındaki Rolü*”, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler, 4.Uluslararası Sempozyum, Genelkurmay Basımevi, Ankara, (2007), s.261- 276

Nasr Vali, “*The Shia Revival: How Conflicts within İslam will Shape the Future,*” W.W. Norton and Company, USA, (2006), s.58-60.

Oran, Baskın, “*Türk Dış Politikası*” Cilt II., 4. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, (2002), s.33.

Özcan, Gencer, “*Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı*”, En Uzun On Yıl, Büke Yay., İstanbul, (2000), s.65.

Özel, Ahmet, “*İslam ve Terör Fıkhî Bir Yaklaşım*”, İstanbul, Küre Yayınları, (2007), s.9.

Özey, Ramazan, “*Dünya Denkleminde Ortadoğu*”, Aktif Yayınevi, İstanbul, (2004) s.51-52.

Öztürk, Ahmet, “*Arap Baharı Ruhu ve Sürecinin İlk Sekteye Uğradığı Ülke: Bahreyn*” Ortadoğu Yıllığı, Eskişehir, (2012) s.392.

Pehlivanoglu, A.Öner, “*Ortadoğu ve Türkiye*”, Kastaş Yayınevi, İstanbul, (2004), s.41.

Salih el-Verdani, “*Mısır’da İslami Akımlar*”, Fecr Yay. Ankara, (2011), s.52-65.

Sharqieh, Ibrahim. “*Yemen: The Search for Stability and Development.*” *The Arab Awakening: America and Transformation of the Middle East*, (Çev. Kenneth M. Pollack,). Brookings Institution Press, Washington (2011). s.221-229.

Simon, Tisdall, “*Bahrain Royal Family Welcomes Saudi Troops to Face Down Violent Protests,*” *The Guardian*, 14 Mart 2011.

Sohlman, Eva. “*Yemen Fractures on the Brink of Civil War as Al-Qaeda Gains Ground.*” *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, (2011) s.236- 240.

"*Strateji*", Büyük Larousse, Cilt.21, s.1571.

Tarık Ali, “*Askeri Çözüm Değil, Siyasal Çözüm Gerekli*”, (Der. Metin Sever, Ebru Kılıç), Everest Yayınları, İstanbul (2001), s.136.

“*The Saudi Response to the ‘Arab Spring’: Containment and Co-option,*” *Saudi Arabia Bans Public Protest*, *The Guardian*, 6 Mart 2011.

Turan, Ömer, “*Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*”, Yeni Şafak Yay, İstanbul, (2003),s.268.

Türkdoğan Orhan, “*Milli Kimliğin Yükselişi Niçin Milletleşme*”, İkinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, (Ağustos 1999), s.54-57.

Uluslararası ilişkiler Sözlüğü, Der Yay. İstanbul, (1996), s.402-404.

Usul Ali Resul, “*Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkânları, Libya ve Türkiye’nin Tutumu*”, Global Political Trends Center, Publications No.23 Policy Brief, Nisan, İstanbul, (2011), s.14

Yalçiner, Mustafa, “*Arap Dünyasında Ayaklanma, Nedenler-Olasılıklar-Sonuçlar*”, Evrensel Basım Yayın, Ankara, (2011), s.29.

Yavuz, Celalettin, Erdurmaz, Serdar “*Arap Baharı ve Türkiye, Ortadoğu’da Kırılan Fay Hatları*” , Berikan Yayınevi, Ankara, (2012) s.2-3.

Yılmaz, Sait, “*Güç ve Politika*”,1. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul (2008), s.104.

Yılmaz, Türel, “*Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2002), s.115-116.

Whelan, Richard, “*El-Kaidecilik İslam’a Tehdit Dünya’ya Tehdit*”, (Çev. Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya ve Pınar Arıkan), Platin Yayınları, Ankara, (2006), s.21.

Wright, Robin and Baker Peter, “*Iraq, Jordan See Threat to Election From Iran*”, The Washington Post, 8 Aralık 2004.

Whitetaker, Brian; “*Yemen’s Ali Abdullah Saleh Resigns – But It Changes Little*”, The Guardian, November 24, 2011.

Whelan, Richard, “*El-Kaidecilik İslam’a Tehdit Dünya’ya Tehdit*”, (Çev. Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya, Pınar Arıkan), Platin Yayınları, Ankara, (2006). s.116-120.

Whelan, Richard, “*El-Kaidecilik İslam’a Tehdit, Dünya’ya Tehdit*” (Çev.Hüseyin Bağcı, Bayram Sinkaya, Pınar Arıkan), Platin Yayınları, (2005), Ankara, s.109.

Dergiler, Makaleler ve Raporlar

Acar, Ali, “*Wall Street’i İşgal Et Hareketi*,” Yurt ve Dünya Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, (2011) s.13.

Arı, Tayyar, “*BOP, Orta Doğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?*”, Global Strateji, Sayı 5, (İlkbahar 2006), s. 63-64.

Aras, Bülent, “*Arap Baharı Sonrası Jeopolitik DEAŞ ve Türkiye*” Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 65, İstanbul, (Kasım-Aralık 2012), s.12.

Ataman Muhittin, Demir Gülşah Neslihan, “*Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları*”, Seta Analiz Dergisi, Sayı: 52, Ankara, (Ekim 2012) s.17.

Ayhan Veysel, “*Arap Baharı’nın ABD-Türkiye İlişkilerine Etkisi*”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:36, Ankara, (2011), s.18.

Bingöl, Oktay, “*Arap Baharı Ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları*” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XIII/2 (Kış 2013), s.25-49.

Bozkurt, Abdulgani , “*Hizbullah’ın Lübnan’da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri*”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XVII, Ankara, (Mart 2014), s. 599-627.

Büyükanıt, Yaşar, “Yeni Güvenlik Anlayışları ve Orduların Dönüşümleri”, Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi, No. 71, Cilt. 2, Numara. 2, Ankara, (Güz 2009), s.4-7

Büyükbaş, Hakkı, “Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 61, Sayı 1, Ankara, (2006), s.48-60.

Çakmak, Cenap, Mustafa Yetim, Fadime Gözde Çolak, “Ortadoğu’da Devrimler ve Türkiye”, Bilgesam Yay. Rapor No:31 İstanbul, (2011)

Devlen, Balkan ve Özdamar, Özgür, “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 25 (Bahar 2010), s. 43-68.

Diriöz, Ali Oğuz, “Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı:37, Ankara, (2012), s.84

Dünyada ve Türkiye’de 2013 , Dünya Bülteni Araştırma Masası Yay., İstanbul (2014), s.13-14

Erhan, Çağrı, “ABD’nin Güvenlik Anlayışı”, SBF Dergisi, Cilt. 56, Sayı. 4 (Ekim-Aralık 2001), s.78.

Eugenio, Dacrema, “New emerging balances in the post-Arab Spring: the Muslim Brotherhood and the Gulf monarchies”, ISPI Analysis No.155, (January 2013). s.1.

Göksel, Ömer , “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejiler: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, Akademik Bakı Dergisi, Cilt.2, Sayı.3, Ankara (2008), s.6.

Gülşah, Can Acun, Akkaya, Neslihan, “Selefilik ve İhvan Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikası”, Seta Analiz Dergisi, Sayı. 77, Ankara, (Ocak 2014), s.8

İsmayılov, Elnur “Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi”, Bilgesam Analiz Yay. , Rusya, (2015), No:1231

Kap, Derya, “AB ve Türkiye'nin DEAŞ ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası”, İKV Değerlendirme Notu, Sayı.108, (Ocak 2015), s.15

Karaosmanoğlu, Ali L., "Transatlantik Çatlağı: Değişen Kimlikler," Doğu-Batı Düşünce Dergisi No:23, Ankara, (2003) s.175-183.

Kardaş, Şaban, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikasındaki Değişiklikler”, Hazar Raporu, Ankara, (Bahar 2013), s.71-79

Kasım, Kamer, “11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmalar Dergisi, Cilt. 1, No. 1, Ankara, (2006), s.21-22.

Koçak, Konur Alp, “Yasemin Devrimi’nden “Arap Baharı”na Tunus”, Yasama Dergisi Sayı 22, (Eylül 2013), s.53

Kona, Gamze Güngörmüş, “Ortadoğuda Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), Antalya, (2005), s.128

Kuloğlu, Armağan, “El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 3, Sayı 30, (Haziran 2014) s.74

Mütercimler, Erol, “Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler”, M5 Savunma ve Strateji Dergisi, İstanbul, (Mayıs 2001), s.18.

Orhan, Duygu Dersan, “Ortadoğu’nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği”, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 3 Sayı.1-2, Ankara (2013) s.17-29.

Orhan, Oytun, ORSAM-TESEV Rapor No: 195 “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri” Ankara (Ocak 2015), s.10

Örtlek, Muhammet, “Bahreyn’e Arap Baharı Gelir Mi?” Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 5, No 2, (2013), s.14.

Özdem Sanberk, “Büyük Liderlik Nasıl Olmalı?” Analist Dergisi, Ankara, (Kasım 2014), s.21.

Özdiker, Cengiz, “Türkiye’nin Jeoekonomisi ve Ülkesel Pazarlama”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı 361, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, (Temmuz, 1999), s.30.

Pargeter, Alison, “Rebels with a cause”, Jane’s Intelligence Review, Vol 23, No.04 (April 2011), p.9.

Sandıklı, Atilla, “Değişen Güvenlik Anlayışları Ve Türkiye’nin Güvenlik Stratejisi”, Rapor No:2, Ankara, (2009), s.17.

Sandıklı Atilla, Semin Ali, “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No: 52, İstanbul (Kasım 2012), s.26.

Şahin, Mehmet, “Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller”, Akademik Ortadoğu, Cilt 1, Sayı 1, Ankara (2006), s.40.

Şen, Yağmur, “Suriye’de Arap Baharı” Yasama Dergisi, Sayı 23 Ankara (2013), s.74-75

Tarakçı, Nejat, “Türkiye’nin Kader Stratejisi”, Tasam Yay. İzmir (2015), s.5

Terkan Aytekin, Zayıf Vedat, Yaşar İsmail, ” *El Nusra Cephesi*”, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 14, Sayı1, Ankara (Mayıs 2015) s.39-64.

Türkiye 2014 “*İlerleme Raporu*”, Avrupa Komisyonu, s.66-72.

Ulutaş Ufuk, Hoca Halid, “*Suriye, Devrim mi, Bölünme mi?*”, SETA Analiz, No. 95 Ankara, (2013) s.17.

Usluer Yılmaz, “*Avrupa’daki Gelişmelere Göre Türkiye’nin Stratejik Önemi*”, M5 Dergisi, Sayı. 5, Ankara, (1990), s. 56.

Yegin, Mehmet, “*ABD’nin Yeni “Gönüllüler Koalisyonu*”, *Analist Dergisi* Yay. Ankara, (Şubat 2014)

Yaldız, Fırat, “*11 Eylül, EL Kaide ve İstanbul*”, Polis Dergisi, Sayı 40, (2004), s. 186.

Yılmaz, Sait, ”*Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Güvenlik ve Savunma Anlayışı*” Stratejik Araştırmalar Dergisi No:3, Ankara, (2009), s.78-98

Yılmaz, Sait, “*PKK Terör Örgütü ve KCK’da Son Durum*” Turan-Sam Yay., Cilt.4, Sayı.15, Kars,(Eylül 2012), s.6.

Zehir, Cemal ve Özşahin, Mehtap, “*Türkiye’nin Uluslararası Su Politikaları ve Sınırı Aşan Sular*”, 2023 Dergisi, , Sayı, 25, (Mayıs 2003) s.23.

İnternet Kaynakları

“*Güvenlik*”, www.tdk.gov.tr (erişim tarihi:05.05.2015)

“*Tarık el Tayyib Muhammed Buazizi*”
http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Buazizi (erişim tarihi:10.06.2015)

“*Arap Baharı Sonrası Yemen’in Çıkmazları*”
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>
(erişim tarihi:06.05.2015)

“*Tunus Anayasası*”, <http://www2.bianet.org/bianet/kadin/153131-tunus-un-yeni-anayasasi-yururluge-girdi> (erişim tarihi:23.02.2015).

“*A Secure Europe in a Better World* , *European Security Strategy, Council of the European Union, Brussels, 2003*”
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>
(erişim:13.08.2015).

“*Providing of Security in Changing Europe*”, *Report on the Implementation of the European Security Strategy*, Council of the European Union, Brussels, 2008,”

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (erişim:13.08.2013).

Ian, Pannell, “*Libya: Gaddafi forces attacking rebel-held Benghazi*”, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12793919> (erişim: 13.08.2015)

Haykel, Bernard; “*Saudi Arabia’s Yemen Dilemma*”, Foreign Affairs, June 14, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67892/bernard-haykel/saudi-arabias-yemen-dilemma> (erişim:13.08.2015).

Borger, Julian ,“*Tunisian president vows to punish rioters after worst unrest in a decade*” The Guardian (erişim tarihi:19.08.2015).

“*El-Nusra*” https://tr.wikipedia.org/wiki/El-Nusra_Cephesi (erişim tarihi:19.08.2015).

“*Sağ yakalandı linç edildi*”, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/10/21/sag-yakalandi-linc-edildi> (erişim tarihi:20.04.2015).

Lin Noueihed, Frederik Richter, “*Saudi Sends Troops, Bahrain Shi’ites Call It ‘War’*,” Reuters. <http://uk.reuters.com/article/2011/03/14/uk-bahrain-protests-forces-idUKTRE72D28G20110314> (erişim Tarihi:27.05.2015).

“*1 Temmuz 2015 itibariyle Suriye son durum*” <http://www.internethaber.com/2-yil-onceki-olay-suriye-haritasi-gercek-mi-oluyor-798184h.htm> (erişim tarihi: 10.08.2015)

“*Suriyeli Sığınmacı Sayısı*” <http://www.incanews.net/turkiye/15947/suriyeli-multeci-sayisi-4-milyonu-asti> (erişim tarihi:20.09.2015)

“*Bahreyn’in Siyasi Görünümü*” <http://www.mfa.gov.tr/bahreyn-siyasi-gorunumu.tr.mfa> T.C.Dışişleri Bakanlığı (erişim tarihi: 15.05.2015).

Haykel, Bernard, “*Saudi Arabia’s Yemen Dilemma*”, *Foreign Affairs*” (June 2014), <http://www.foreignaffairs.com/articles/67892/bernard-haykel/saudi-arabias-yemen-dilemma> (erişim tarihi:05.04.2015).

“*5 Soruda Yemen’de Neler Oluyor?*” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150121_yemende_neler_oluyor (erişim tarihi:26.04.2015).

“Yemen’de Son Durum Araplar Bombalıyor”
<http://www.detailhaber.com/yemende-son-durum-araplar-bombaliyor-3486h.htm> (erişim tarihi:26.04.2015).

Noueihed Lin, Richter Frederik, “Saudi Sends Troops, Bahrain Shi’ites Call It ‘War’,” Reuters, 14 Mart 2011. <http://uk.reuters.com/article/2011/03/14/uk-bahrain-protests-forces-idUKTRE72D28G20110314> (erişim tarihi:27.05.2015).

“Suriye’ye Bir Yıldır Bahar Gelmedi”
<http://www.dunyabulteni.net/haber/201893/suriyeye-bir-yildir-bahar-gelmedi> (erişim tarihi:23.02.2015).

“ABD Güvenlik Stratejisi”
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf (erişim tarihi:23.06.2015).

Naim Babüroğlu, “Suriye ve Irak’a Operasyon ve Eğitim Donat Programı”
<http://www.antakyagazetesi.com/H8569-suriye-ve-iraka-operasyon-ve-egitim-donat-programi.html> (erişim tarihi:07.03.2015).

Osman Bahadır Dinçer, “Yeni Ortadoğu, Umudundan Eski Ortadoğu Gerçeğine”
http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2222&cat=332#sthash.vFFcoT2C.dpuf (erişim tarihi:22.02.2015).

“The many names of ISIS (Also Known As IS, ISIL, SIC and Da’ish),” The Economist, September 28 2014, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/09/economist-explains-19> (erişim tarihi:10.05.2015).

Cengiz Tomar, “DEAŞ hakkında işitmek istemediğimiz gerçekler: İrrasyonalizmin rasyonalitesi”, Al Jazeera Turk, 29 Aralık 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isid-hakkinda-isitmek-istemedigimiz-gercekler-irrasjonalizmin-rasyonalitesi> (erişim tarihi:15.01.2015).

“1 milyon Ezidi ve Türkmen DEAŞ’tan kaçtı”, TRT Türk,
<http://www.trtturk.com/haber/1-milyon-ezidi-ve-turkmen-isid-den-kacti-97648.html> (erişim tarihi:01.05.2015).

Mehmet Akif Okur, “DEAŞ ile İlgili Değerlendirmeleri,” 13 Haziran 2014, <http://www.ankarastrateji.org/haber/doc-dr-m-akif-okur-un-isid-ile-ilgili-degerlendirmeleri-1316/> (erişim tarihi:15.01.2015).

Lina Khatib, “What the Takeover of Mosul Means for ISIS”, Carnegie Middle East Center, 12.06.2014, <http://carnegie-mec.org/2014/06/12/what-takeover-of-mosul-means-for-isis/hdmm> (erişim tarihi:02.05.2015).

Zachary Laub, Jonathan Masters, “*Islamic State in Iraq and Greater Syria*”, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/iraq/İslamic-stateiraq-greater-syria/p14811> (erişim tarihi:15.01.2015).

Islamic State 'has 50,000 fighters in Syria”, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/08/İslamicstate-50000-fighters-syria-2014819184258421392.html> (erişim tarihi:01.05.2015).

Jim Sisco, “*Fighting ISIS (II): To work, this must be more than just a military operation*”, October 30, 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/10/30/fighting-isis-ii-to-work-this-must-be-more-than-just-a-military-operation/> (erişim tarihi:01.05.2015).

Terrence McCoy, “*ISIS Just Stole \$425 Million, Iraqi Governor Says, and Became The ‘World’s Richest Terrorist Group’*”, Washington Post, <http://www.washingtonpost.com/news/morningmix/wp/2014/06/12/isis-just-stole-425-million-and-became-the-worlds-richest-terrorist-group/> (erişim tarihi:01.05.2015).

Scott Bronstein and Drew Griffin, “*Self-funded and deep-rooted: How ISIS makes its millions*”, CNN Investigations, <http://edition.cnn.com/2014/10/06/world/meast/isis-funding/> (erişim tarihi:01.05.2015).

“*DEAŞ'ın maliyeti 7 milyar \$*”, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/12/08/isidin-maliyeti-7-milyar.html> (erişim tarihi:02.05.2015).

Ellis, Cory, Matthew Guckenberger. “*In the Name of Muqawama: The Domestic Political Ramifications Of Hezbollah’S Support for The Assad Regime.*” The George Washington University, The Institute For Middle East Studies. <http://www.gwu.edu/~imes/assets/-docs/Capstone%20Papers%20-%202012/Ellis,%20Guckenberger.pdf> (erişim tarihi:01.05.2015).

Paul Salem, “*Hezbollah Weather the Arab Spring*”. <http://www.project-syndicate.org/commentary/can-hezbollah-weather-the-arab-spring> (erişim tarihi:15.02.2015).

Lefler, Jenna, “*Life Under ISIS in Mosul*”, ISW, 2014-08-05, <http://www.iswiraq.blogspot.com.tr> (erişim tarihi:15.04.2015).

Ali Hussein Bakeer, “*Hizbullah Analizi*”, http://www.usak.org.tr/images_upload/files/USAK%20Hizbullah%20Analizi.pdf (erişim tarihi:10.05.2015).

“Müslüman Kardeşler”

http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCsl%C3%BCman_Karde%C5%9Fler (erişim tarihi:26.04.2015).

Sivil Dayanışma Platformu, “*Basın Açıklaması, Mısır’da Yeni Dönem*”, 23 Ocak 2012, <http://www.timeturk.com/tr> (erişim tarihi:10.05.2015).

“*Demokratik Birlik Partisi, Suriye*”,

http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokratik_Birlik_Partisi_%28Suriye%29 (erişim tarihi:11.03.2015).

“*Terrorist Designations of the al-Nusrah Front as an Alias for al-Qa’ida in Iraq*,” U.S. Department of State press release, www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/12/201759.html (erişim tarihi:27.03.2015).

“*Treasury Further Exposes Iran-Based AlQa’ida Network*,” U.S. Department of the Treasury press release, www.treasury.gov/press-center/pressreleases/Pages/tg1741.aspx (erişim tarihi:25.04.2015).

El-Jeyshel Sury El-Hur “*Özgür Suriye Ordusu*”, <http://ar.wikipedia.org> (erişim tarihi:05.05.2015).

“*Org. Özel Savunma ve Havacılık Dergisi’ne konuştu.*”

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28549591.asp> (erişim tarihi:05.07.2015).

Chan Knapp “*Turkey: The Past, Present, and Future Leader of the Middle East*,” The Georgia Political Review, <http://www.georgiapoliticalreview.com/turkey-the-past-present-and-future-leader-of-the-middle-east/> (erişim tarihi:17.04.2015)

Antony Shadid, “*İslamist Imagines a Democratic Future for Tunisia*”, http://www.nytimes.com/2011/10/20/world/africa/rachid-al-ghannouchiimagines-democratic-future-for-tunisia.html?_r=1&ref=todayspaper&pagewanted=print (erişim tarihi:05.04.2015)

“*Yeni Tunus’u inşa etmek isteyen siyasetçilerin gözünü çevirdiği ülke şimdi Türkiye*”, <http://www.internethaber.com/fransa-bitti-simdi-turkiye-vakti-332652h.htm> (erişim tarihi:15.01.2015)

Abdullah Gül, “*Gül Tunus Kurucu Meclisi’ne Seslendi: “Sizler Tarih Yazmıyor, Yapıyorsunuz*” <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/82297/cumhurbaskani-gul-tunus-kurucu->

meclisine-seslendi-sizler-tarih-yazmiyor-yapiyorsunuz.html (erişim tarihi:24.02.2015).

Abdullah Gül, “*Tunus’a Tarihi ve Kültürel Bağlarla Bağlıyız*” <http://m.turkishny.com/news/tunusa-tarihi-ve-kulturel-baglarla-bagliyiz> (erişim tarihi:24.02.2015).

Hamadi Cibali, “*Türkiye’nin Desteği, Tunus Halkının Geleceğe Yönelik Ümitlerini Yeşertiyor*” <http://www.shovhaber.com/cumhurbaskani-gul-tunus-turkiye-icin-en-ziyade-dayanismaya-mazhar-ulke-haberi-630417h.htm> (erişim tarihi:03.03.2015).

“*Erdoğan Calls For A Secular Egypt*”, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/09/14/166814.html> (erişim tarihi:03.03.2015).

“*Libya’daki Vatandaşlarımız Tahliye Ediliyor*”, <http://www.afetacildurum.com/index.php?topic=938.0> (erişim tarihi:21.01.2015).

“*Erdoğan: Türkiye Libya’da arabulucu olabilir.*”, 28.03.2011, <http://www.ntvmsbc.com/id/25196826> (erişim tarihi:21.01.2015).

“*TBMM Genel Kurulu, 4 Ekim 2012 tarihli ve 1025 sayılı Kararı*” https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1047.html (erişim tarihi:21.03.2015).

“*Türkiye 7 Uçak ve 6 Gemiyle Operasyonda*”, 31.03.2011 <http://www.gazete5.com/haber/turkiye-natonun-libya-operasyonuna-ucak-savag-gemisi-gonderecek-31-mart-2011-100761.htm> (erişim tarihi:21.01.2015).

“*Bahreyn’de Meydana Gelen Olaylar*” No: 72, 17 Mart 2011, Dışişleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/no_-72_-17-mart-2011_-bahreyn_de-meydana-gelen-olaylar-hk_.tr.mfa (erişim tarihi:19.03.2015).

Ufuk Ulutaş, “*Türkiye, Suudi Arabistan ve Ortadoğu’da Değişim*” <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-suudi-arabistan-ve-orta-doguda-degisim> (erişim tarihi:21.02.2015).

Emrah Usta, “*Türkiye ve Suudi Arabistan İlişkilerinde Yeni Dönem*”, <http://www.usasabah.com/Guncel/2015/03/05/turkiye-ve-suudi-arabistan-iliskilerinde-yeni-donem> (erişim tarihi:26.03.2015).

Taha Dağlı, “Suudi Arabistan'tan Türkiye Hamlesi”
<http://www.haber7.com/yazarlar/taha-dagli/1317212-suudi-arabistantan-turkiye-hamlesi> (erişim tarihi:26.03.2015).

“6 Soruda Yemen Krizi”
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz (erişim tarihi:11.04.2015).

“Suriye’de Keşif Uçağı Düşürüldü”
<http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/22/turk.savas.ucagi.suriye.karasularinda.dustu/666139.0/index.html> (erişim tarihi:01.08 2015)

“Suriye tezkeresi Meclis'ten geçti.”
<http://t24.com.tr/haber/suriye-tezkeresi-meclisten-gecti,241125> (erişim tarihi:01.07.2015)

“Suriye: “Arap Baharı”nın “Arap Devrimi”ne dönüşme durumu”
<http://tr.boell.org/tr/2014/06/16/suriye-arap-baharinin-arap-devrimine-doenuesme-durumu> (erişim tarihi:15.02.2015).

Nejat Tarakçı, “Yemen Yeni Bir Afganistan Olabilir Mi?”
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/17483/yemen_yeni_bir_afganistan_olabilir_mi (erişim tarihi:08.08.2015)

Şaban Kardaş, “Ankara’nın DEAŞ Planının Merkezi Suriye”, Al-Jazeera Turk,
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ankaranin-isis-planinin-merkezi-suriye.html> (erişim tarihi:01.05.2015).

“Türkiye’de Yeni Bir Çadır Kent” , Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü,
<http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/ayn-el-araptan-kacanlara-turkiyede-yeni-bir-cadir-kent/73877> (erişim tarihi:03.05.2015).

“Kobani yardımları 27 milyon lirayı geçti”, Anadolu Ajansı,
<http://www.aa.com.tr/tr/manset/438368--kobaniye-yardimlari-27-milyon-lirayi-gecti> (erişim tarihi:03.05.2015).

“Türkiye, 6 ayda Irak’a 625 tır dolusu insani yardım gönderdi”
<http://kdk.gov.tr/haber/turkiye-6-ayda-iraka-625-tir-dolusu-insani-yardim-gonderdi/512> (erişim tarihi:03.05.2015).

Recep Tayyip Erdoğan, BM Güvenlik Konseyi “Yabancı Savaşçılar”
<http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/1037/91159/bm-guvenlik-konseyi-yabancisavascilar-ozel-oturumunda-yaptiklari-konusma.html> (erişim tarihi:01.05.2015).

“DEAŞ eli kanlı bir terör örgütüdür”, Sabah, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/09/24/isideli-kanli-bir-teror-orgutudur> (erişim tarihi:01.05.2015).

“Yabancı savaşçıların geçişine izin vermedik”, Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/-yabancisavascilarin-gecisine/siyaset/detay/1982092/default.html> (erişim tarihi:02.05.2015).

“Türkiye DEAŞ’ giden 1000 Avrupalıyı yakalayıp sınır dışı etti.”, Habertürk, 15 Ekim <http://www.haberturk.com/gundem/haber/999892-turkiye-iside-giden-1000-avrupaliyi-yakalayip-sinir-disi-etti> (erişim tarihi:01.05.2015).

“7 binden fazla yabancı savaşçının ülkeye girişi yasak”, Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/manset/431069--7-binden-fazla-yabanci-savascinin-ulkeye-girisi-yasak> (erişim tarihi:01.05.2015).

“Turkey sends back 830 European jihadists”, Hurriyet Daily News, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-sends-back-830-european-jihadists.aspx?pageID=238&nid=71565> (erişim tarihi:01.05.2015).

“Suriye Sınırına Beton Blok”, Sabah, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/04/28/suriyesinirina-beton-blok> (erişim tarihi:03.05.2015).

“Yabancı Savaşçıların Geçişine İzin Vermedik”, Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/-yabancisavascilarin-gecisine/siyaset/detay/1982092/default.htm> (erişim tarihi:03.05.2015).

Joint Statement Issued by Partners at the Counter, “ISIL Coalition Ministerial Meeting”, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/12/234627.htm> (erişim tarihi: 01.05.2015).

Soner Çağatay, “Hizbullah Yeniden Diriliyor”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=141881> (erişim tarihi: 01.08.2015).

Tuğçe Ersoy, “Değişen Bölgesel Çevrenin İsrail’e Yansımaları III: Lübnan’daki İstikrarsızlık.” http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view (erişim tarihi:21.02.2015).

“Hizbullah”, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Hizbullah_\(L%C3%BCbnan\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Hizbullah_(L%C3%BCbnan))(erişim tarihi:21.02.2015).

Yayınlanmış/Yayınlanmamış Yüksek Lisans veya Doktora Tezleri

Cural, Ahmet, “*Bush Doktrini Ve Askeri Gücün Önalıcı Ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması*”, Doktora Tezi, Ankara Üniveritesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2011), s.37.

Dönmez, Suat, “*Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, (2010), s.2.

Gökşen, Figen, “*Avrupa Bütünleşmesi ve Avrupa Güvenlik Politikaları*”, Agit Ödevi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul, (Haziran 2014), s.18

Mantar, İsmail, “*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi Ve Genişleme Sürecinde Transatlantik Etkisi*” Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2010), s.6.

Özdemir, Erbil, “*Ortadoğu Barışında Güvenlik Ve İşbirliği Modeli Arayışları*”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2013), s.14.

Torun, Abdullah, “*Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2012), s.35.

Yıldırım, Necati, “*Güneydoğu Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri*”, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, (2003), s.67.

EKLER

EKLER LİSTESİ

EK-1 :	31
EK-2 :	52
EK-3 :	55
EK-4 :	58
EK-5 :	80
EK-6 :	82

EK-1: ARAP BAHARI HARİTASI

EK-1: Arap Baharı Haritası

“Arap Baharı Haritası” https://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1

EK-2: YEMEN'DE GENEL DURUM HARİTASI

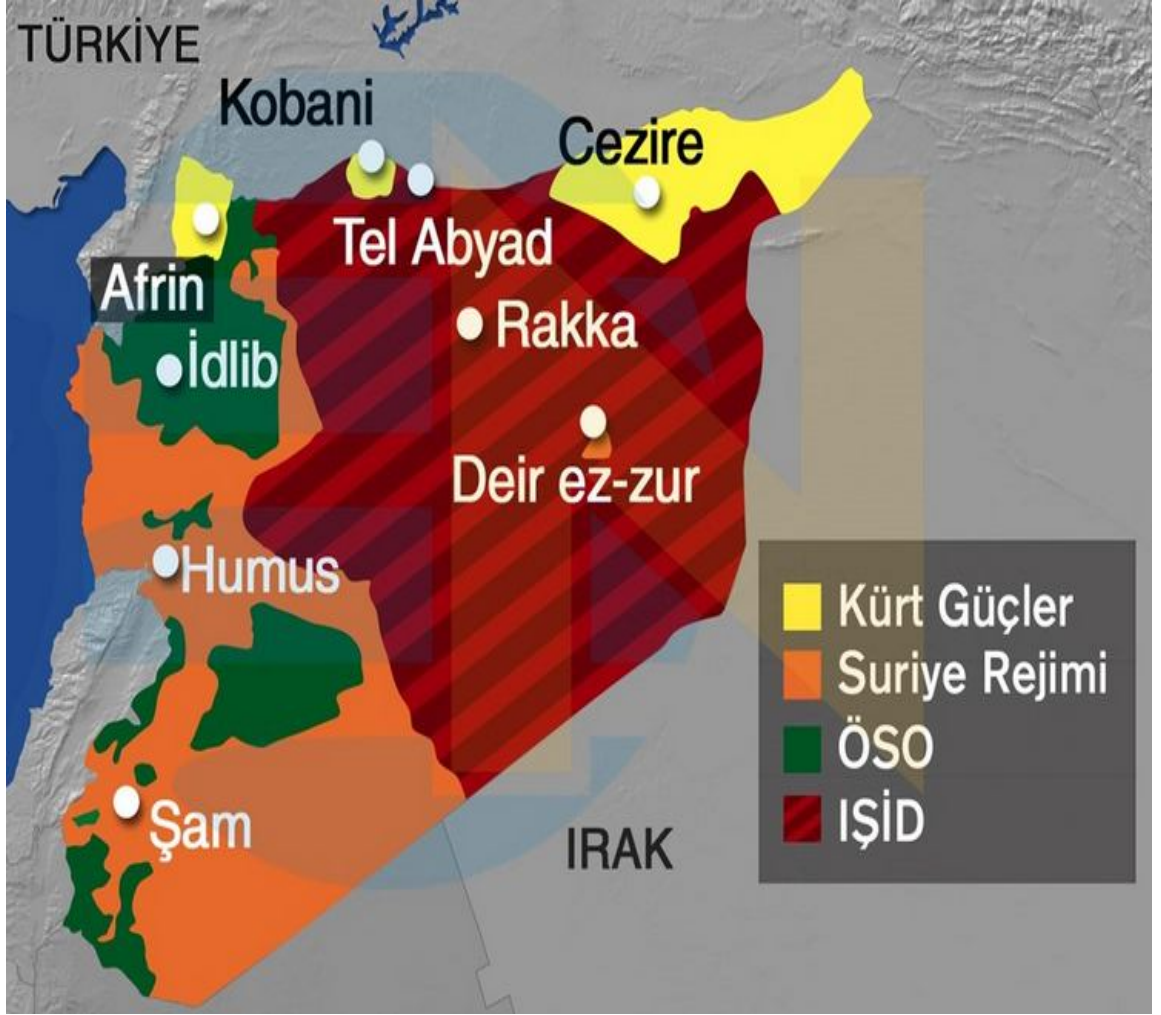

EK-2: Yemen'de Genel Durum Haritası

Yemen'de 'İran-Suud Savaşı'

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemende-iran-suud-savasi>

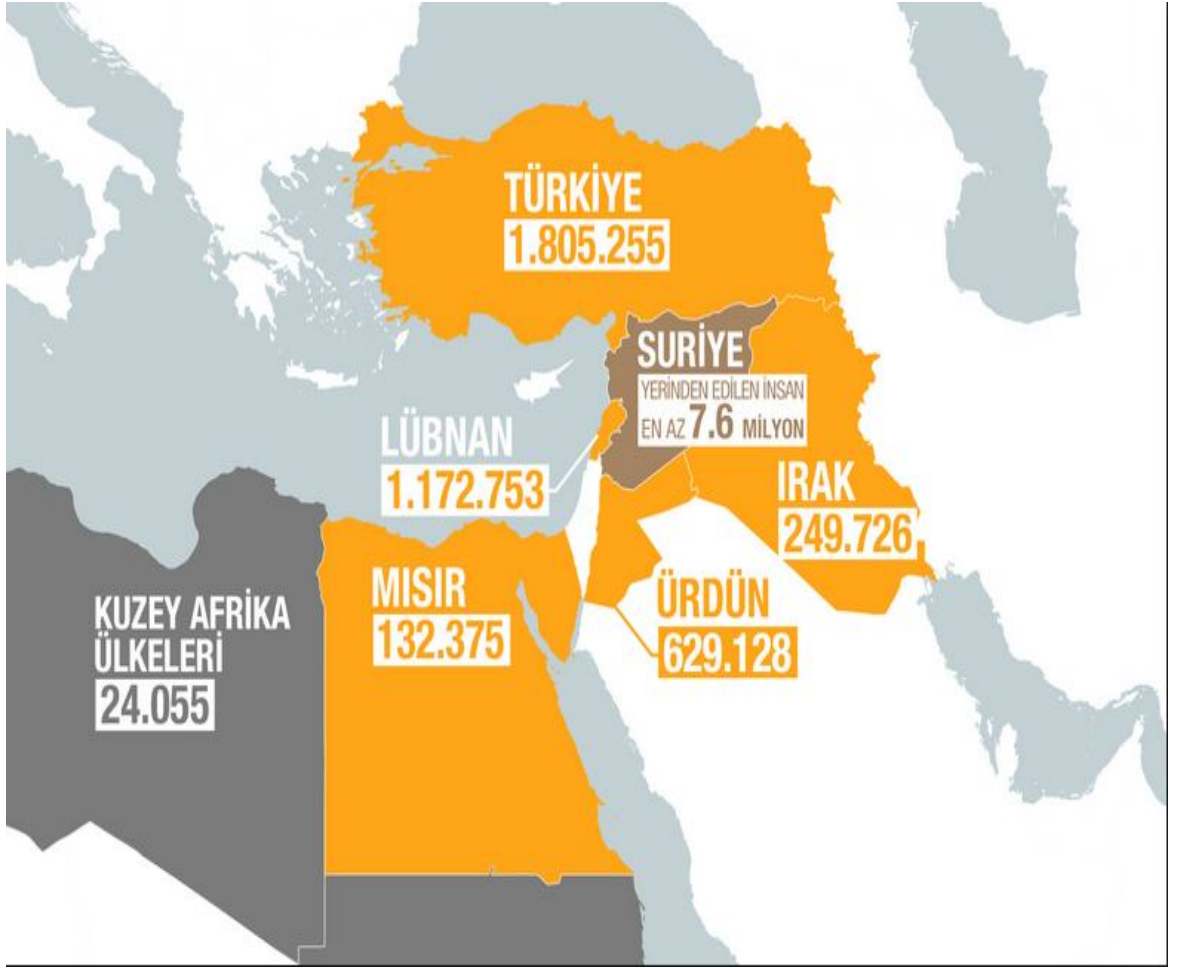
EK-3: SURIYE'DE GENEL DURUM HARİTASI

EK-3: Suriye'de Genel Durum Haritası

<http://www.ntv.com.tr/dunya/suriyedeki-kurt-gucler-tel-abyad-sinir-kapisini-isidin-elinden-aldi,mXRrNBnxcEu7Y5sFKm20PA>

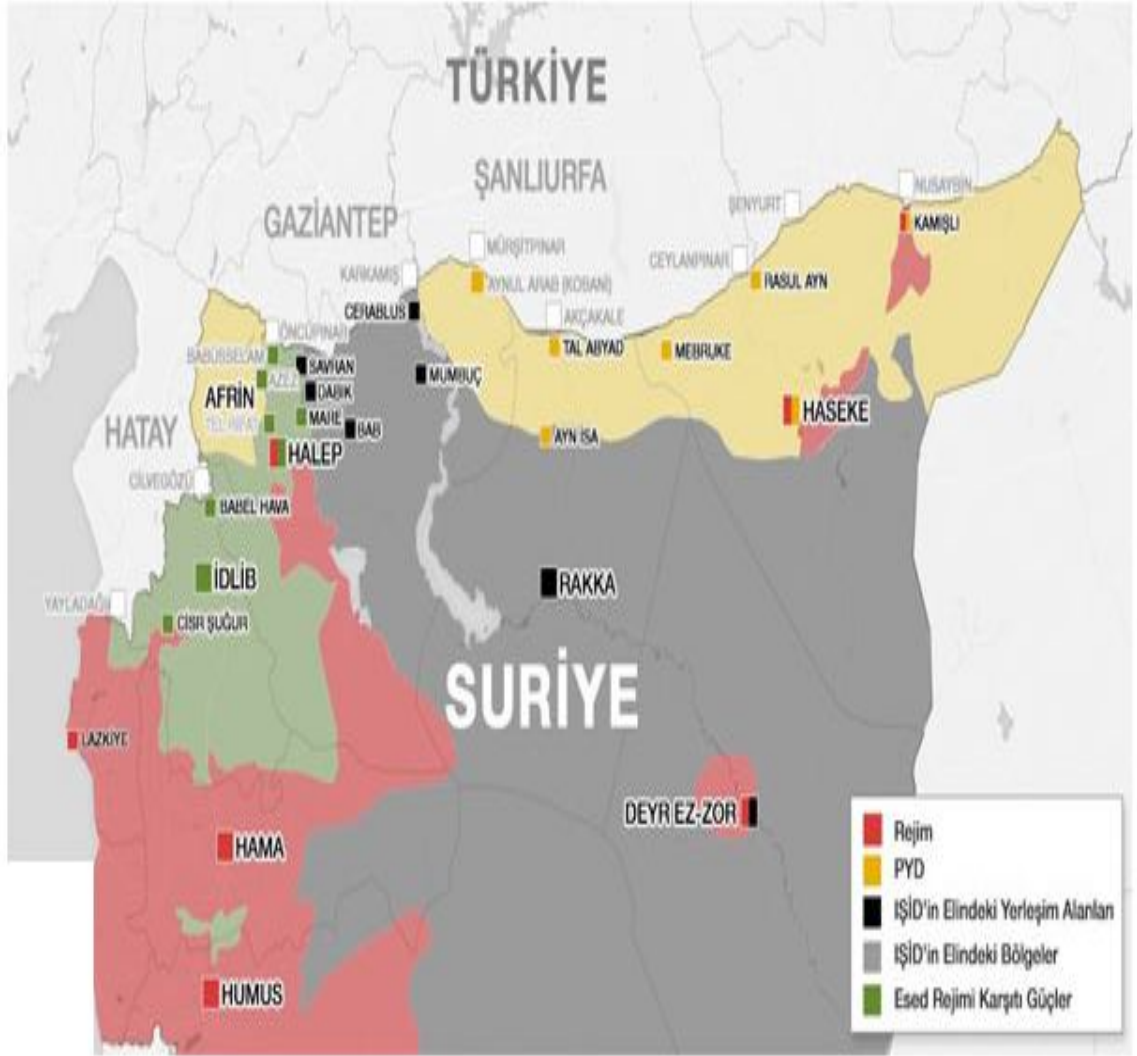
EK-4: SURIYELİ SİĞINMACI SAYISI

EK-4: Suriyeli Sığınmacı Sayısı

“Suriyeli Sığınmacı Sayısı” <http://www.incanews.net/turkiye/15947/suriyeli-multeci-sayisi4-milyonu-asti>

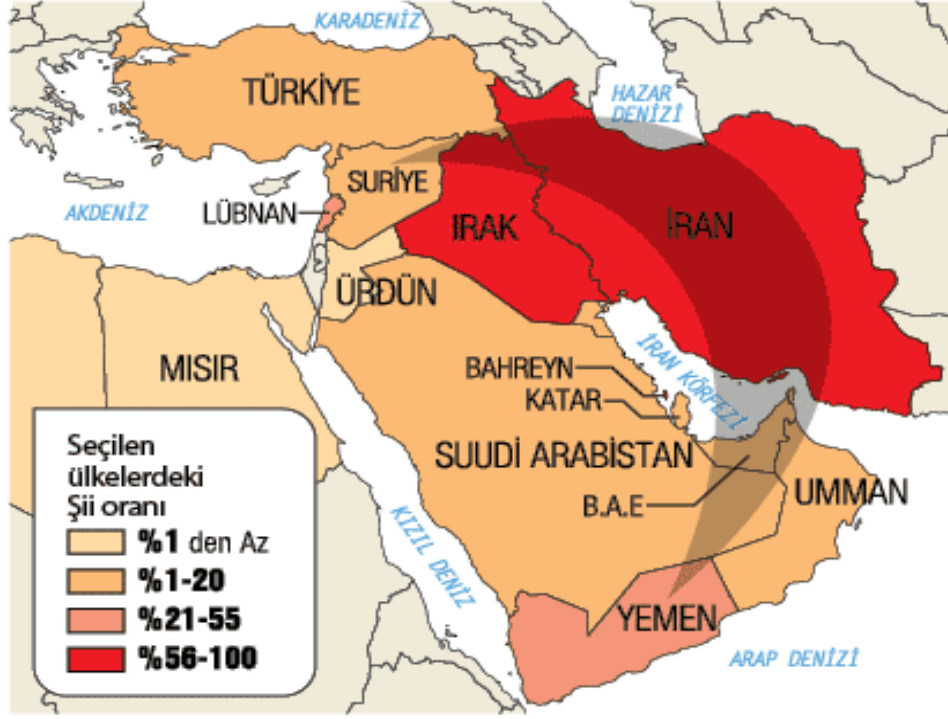
EK-5: 1 TEMMUZ İTİBARIYLA SURIYE GENEL DURUM HARİTASI

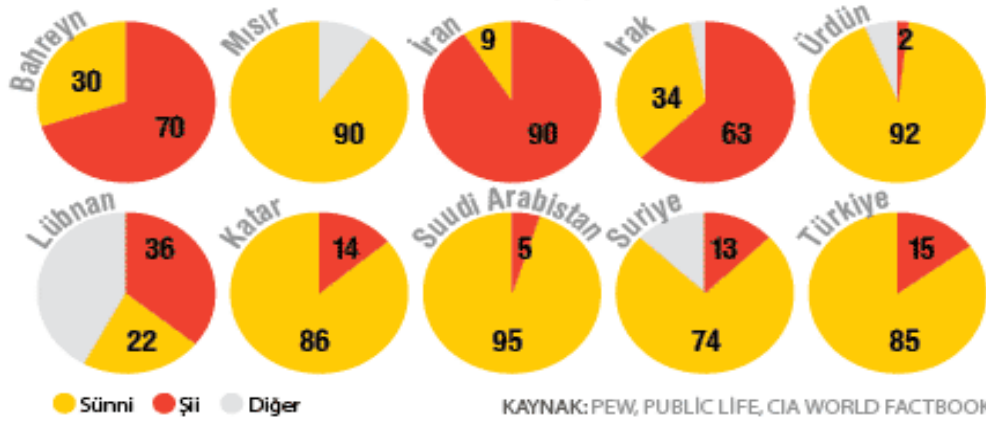
EK-5: Suriye Genel Durum Haritası

“1 Temmuz 2015 itibariyle Suriye son durum” <http://www.internethaber.com/2-yil-onceki-olay-suriye-haritasi-gercek-mi-oluyor-798184h.htm>

EK-6: Şİİ HİLALİ

ORTADOĞU ÜLKELERİNDE SÜNNİ-Şİİ ORANI (%)

EK-6: Şii Hilali

CIA World Factbook: Bahrain, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Ünal BAYRAKTAR		
İletişim Bilgileri			
Adres	MSB Or-An Loj. No:7/20 Çankaya/ANKARA		
Telefon	05056155353		
Mail	unalbayraktar80@hotmail.com		
Doğum Tarihi	09.03.1980		
Öğrenim Durumu	Yüksek Lisans		
Derece	Üniversite	Alan	Yıl
Lisans	İstanbul Üniversitesi	SBF Kamu Yönetimi	1998-2002
Yüksek Lisans	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler	2013-2015
4. Tez Başlığı :			
Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri			
5. İş Deneyimi:			
TSK'da görev yapmaktadır.			